ERNST
PÉROCHON

PELLON
ORJAT

PELLON ORJAT

ERNEST PÉROCHON

PELLON ORJAT

ROMAANI

Suomentanut
JOEL LEHTONEN

Helsinki

Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta

Helsinki 1926

Työväen Kirjapaino

ALKULAUSE.

Tätä kirjaa on sanottu talonpoikaiskurjuuden kuvaukseksi.

Se käsitys olikin täysin oikeutettu silloin kuin kirja tuli ensi kerran julkisuuteen, v. 1913. Mutta ihmiselle, joka nyt, 1921, puhuu talonpoikien kurjuudesta, saavat asiantuntijat hymyillä.

Älköön kuitenkaan luultako, että aivan kaikki maalaiset rikastuvat!

Miten voisi päiväläinen tai renki, jolla ei ole mitään myötävää, kerätä rikkauksia? Sellaisella ei ole läheskään niin hyvää palkkaa kuin tehdastyöläisellä, ja elämä Etelä-Bretagne'issa on melkeinpä yhtä kallista kuin Parisissa . .

Mutta eräät ihmiset eivät näytä tarpeeksi ymmärtävän, että maalaisetkin ovat ihmisiä.

Suokaa anteeksi, paimenrunoilijat, mutta talonpojat tarvitsevat ruokaa ja juomaa niinkuin muutkin, ja he pitävät enemmän maukkaasta kuin huonosta. Ei sitä pelkästään peltojen raittiilla ilmalla eletä!

Talonpojat eivät ole suinkaan rautaa. Jos he tekevätkin 16 tuntia päivässä työtä, eivät he tee sitä aina pelkäksi huvittelukseen.

Talonpojillakin on sydän; he osaavat rakastaa ja vihata; heillä on jaloja ja alhaisia tunteita; he kärsivät solvauksista yhtä hyvin kuin selkäsaunastakin.

Tarkoitan, että he kärsivät aivan samalla tapaa kuin maailman mahtavatkin.

Mutta he kärsivät vaieten, alistuen onnettomuuteensa . . . He ovat sellaiseen niin tottuneita!

Maaliskuulla 1921.

E. P.

ENSIMMÄINEN OSA

ENSIMMÄINEN LUKU

KOTIIN

Juna pysähtyi rymähdyksellä, ja Severi Pâtureau ja hänen toverinsa kavahtivat yht'äkkiä hereille nukuttuaan Thouars'ista saakka.

Monien mekastavien kumppanien seurassa olivat he eilen lähteneet tuosta pienestä itäranskalaisesta kaupungista, jossa olivat suorittaneet nelivuotisen sotapalveluksensa. Jokaisella isolla asemalla oli muutamia tovereita poistunut junasta, tovereita, joita he enää tuskin koskaan näkisivät, ja nyt heitä oli tässä enää ainoastaan neljä.

Jalat olivat puutuneet, kun he olivat viimeinkin yöllä vähän nukkuneet, nojaillen kovalla penkillä toisiaan vasten, ja he nousivat pystyyn pöllästyksissään, silmiään siristellen. Päästivät pieniä kirouksia. Ja sitten he riemastuivat, kun tunsivatkin joutuneensa Bressuire'iin, ja hyökkäsivät kampeittensa kimppuun. Severillä ei ollut muuta tavaraa kuin reppunsa ja signaalitorvensa; hän hyppäsi ensimmäisenä alas asemasillalle.

Rautatievirkailija, joka seisoi aseman ovella, hymyili nuo neljä sotilasta nähdessään:

»Nyt taisi loppua, pojat!»

»Loppui, viimeinkin . . .»

Miehet kiiruhtivat kilvalla asemalta, haluten kärsimättömästi tuntea olevansa vihdoinkin kotonaan, poissa kasarmeista, rautatieasemilta, kaupungeista. Oli vielä melkein pimeä. Yöllä oli satanut ja ilma oli täynnä hienoa utua, mutta ei sellaista ilkeää kuin se, joka siellä sotaväessä yövahdissa oli pitkät yöt kalisuttanut heidän leukaansa. Ihanalta tuntui, kun sieraimiin kävi tuttu kotiseudun haju, kynnöspelloilta nouseva voimakas ja raikas mullan tuoksu.

Ilo aivan kurkkua kuristi: ilo päästä jälleen vapauteen, päästä kotiin. Luonnolliseen ympäristöönsä kaipaavan olennon syvää ja kiihkeää iloa! He seisoivat hetken jalkakäytävällä, kömpelöinä ja avuttomina nukattomiksi kuluneissa sotilaspuvuissaan, niin liikutettuina, etteivät osanneet virkkaa sanaakaan. Oikein itketti, ja he häpesivät, että olivat ehkä naurettavia. Yht'äkkiä kirkaisi eräs heistä:

»Severi, soita!»

Toiset yhtyivät hälisten vaatimaan:

»Niin, Severi, soita!»

Liikutus purkautui riemulliseen, juhlalliseen torventoitotukseen. Severi puhalsi hälyytyksen. Kaksi ajuria ja eräs kyttyräselkäinen poika, joka oli tullut asemalle noutamaan sanomalehtiä, menivät sotamiesten luo. Severi puhalsi hälyytyksen useissa eri toisinnoissa, ja toverit ihailivat häntä. Ei tässä kotikaupunkia arasteltu! Bressuire, sehän oli vain pieni kaupunkipahanen, hiljainen, torkkuva maaseu-

tukylä! Palokunnan kaupunki! Kyllä täällä uskalsi mekastaa niinkuin mieli teki.

Severi soitti ruokailusignaalin, kokoontumis- ja katsastusmerkin, iltasoiton, koko ohjelmansa. Kaksi kertaa kohotti hän näppärästi torven suulleen, ja sitten, tempun tehtyään, laski sen nopeasti, sotilaallisella käsivarren nykäyksellä alas. Pikku kyttyräselkä hyppeli riemusta.

Severi esitti jälleen iltasoiton; se oli hänen loistonumeronsa. Se alkoi pienillä kirkkailla ja kovilla pärähdyksillä, ikäänkuin olisi pähkinöitä rikottu, paisui loputtoman pitkäksi säveleksi, joka kiiri yli koko kaupungin, tavoitti tummat, usvissa uinuvat kumpareet kaupungin takana ja palasi viimein aivan lähelle ja vaikeni hiljaa kuin hengähdys. Kolmannella kerralla koetti hän vielä venyttää tätä loppuvetoa, mutta ääni oheni liian heikoksi ja katkesi yht'äkkiä kähähtäen. Hän ei jaksanut enää, hän läähätti, ja huusi, punaisena kuin vihainen kukko, mutta iloissaan ja ylpeänä:

»Eteenpäin mars, 237:s!»

Ja nyt soitti hän rykmentin signaalin.

Eräs tovereista pisti kätensä hänen kainaloonsa, toiset kaksi asettuivat taakse, ja sitten he kaikki lähtivät laulaen marssimaan kaupungille, iskien ensi askelen vasemmalla jalallaan. Pieni, mutkainen katu kaikui hävytöntä sotamieslaulua, jollaiseen Bressuire'in asukkaat eivät olleet tottuneet. Katu oli ahdas, ja torven räikkinä ja laulu nostivat siellä hurjan häläkän. Ikkunoita avattiin. Miesten perästä koetti pikku kyttyräselkä kulkea minkä jaksoi, näyt-

täen sumussa ikäänkuin hämähäkiltä, niin kummallisesti hän liikutteli sääriään ja käsivarsiaan.

He menivät erääseen kapakkaan, jonka ennestään tunsivat, koska olivat siellä markkinoilla tarjonneet tytöille sokeroitua viinaa. Kapakka oli juuri avattu; sisällä sytytetty himmeä lamppu, joka heijasteli likaisten ruutujen läpi kelmeää, lekuttavaa valoa.

He tömähtivät sisään kuin myrskynpuuska. Pikku palvelustyttö, joka seisoi kumarassa hellan ääressä, puuhaillen hellanrenkaitten, paperinriekaleiden ja tuhkakasain kimpussa, kohottausi pystyyn ja tuli heitä vastaan pyyhkien käsiään likaisen esiliinansa nurealle puolelle. Nopsasti järjesti hän heille pöydän, jossa oli vielä pulloja eilisillasta ja jonka pintaan pullonpohjat olivat jättäneet sinne tänne punaisia pyörylöitä. Sitten meni hän jälleen hellan luokse ja katseli poikia salaa ihastellen: milloin heidän punaisia housujaan, milloin messinkinappeja, sitten reilusti kallelleen asetettuja lakkeja, ja viimein hänen silmänsä pysähtyivät Severiin, jolla oli torvi.

Severi olikin muuten heistä kaikista neljästä komein. Hän ei ollut niin jäykkätekoinen eikä vaaleaverinen kuin toiset, ja hänellä oli ohuemmat huulet, aivan kuin olisi hän ollut jotain jalompaa ja hermoiltaan herkempää rotua kuin he. Silmät, jotka olivat syvän mustat ja joissa vilkahti hurjuuttakin, ripsuttivat, kun lampunvalo nyt kävi niihin liian läheltä. Hän joi huolettomasti lasin toisensa jälkeen ja kerskui sillä, että oli herättänyt torvellaan koko unisen kaupungin. Ja kun hän kaatoi viiniä pöydälle, niin hän vain nauroi. Muutkin kolme alkoivat

nauraa. Moisesta epäjärjestyksestä eivät he olleet millänsäkään, niin iloisia he olivat; niin, he olivat nyt onnellisia kaikesta, siitäkin, että huomasivat olevansa likaisia, kädet ja kasvot junan noessa.

Ja sitten he vähitellen tyyntyivät. Tuli hellassa pohisi. He vaipuivat suloisen levon valtaan, sillä he olivat väsyneitä ja heitä nukutti. Pian he eroaisivat toisistaan, ja se tuntui nyt hiukan tuskalliselta, sillä pitkä toveruus sotaväessä oli yhdistänyt heidät vahvoilla siteillä toisiinsa. He puhuivat jotain siihen suuntaan, että tapaisivat toisensa talvimarkkinoilla.

He olivat tällä välin sammuttaneet lampun, sillä olihan jo tullut selvä päivä. Nyt he puhelivat rauhallisesti, välistä vain hiljaa kiroten. Ajatukset siirtyivät vaistomaisesti maamiehen-asioihin. Mutta kun he tahtoivat niistä puhua, eivät he löytäneetkään sanoja. Ja sitten kuitenkin niitä koskevat entiset lauselmat johtuivat hitaasti heidän mieleensä ja kielenkanta alkoi laueta. Ensin he sanoilleen nauroivat, vaikka tuntuikin niin ihanalta niitä lausua! — Mutta sitten muistivat he, että pian he saisivat puhua täällä toisin kuin maalaiset yleensä: kertoa kasarmitarinoitaan, vieraisilla käydessään ja silloin tyttöjä tavatessaan kertoa, sillä tavoin kuin kaupunkilaiset sellaisia asioita kertovat. Miten hartaasti heitä kuunneltaisiin! Ja vaikka he olivat luonnostaan vaiteliasta rotua, nauttivat he, että heillä olisi nyt paljon hurjia ja mahdottomia juttuja.

Kello kahdeksan aikaan he lähtivät kapakasta. Severillä oli vielä pitkälti patikoimista, sillä hän

aikoi mennä Petite-Ruen myllylle, joka oli Coutignyn kunnassa Clazayn toisella puolella. Muut kolme poikaa lähtisivät päinvastaiseen suuntaan, Saint-Porchaire'iin.

He sanoivat toisilleen hyvästit seutunsa murteella.

* * *

Severi kulki kiireesti kaupungin läpi. Ilma näytti pahenevan. Mustansameain pilvien alapuolella pullahteli pieniä, harmaita savuhäikäleitä, joita alangolta puhaltava tuuli, kantaen kaukaista kirkonkellojen soittoa, ajeli edessään. Clazayssa soitettiin aamumessuun, ja Severin oli jouduttava, jos aikoi ennättää sinne ennenkuin ihmiset lähtivät kirkosta. Hän näet toivoi tapaavansa siellä entisen isäntänsä, mylläri Bernoun, joka ottaisi hänet toistaiseksi rengiksi.

Hän joutui epämääräisen haikeuden valtaan. Jospa hänelläkin olisi ollut koti minne mennä! Mutta totta puhuen oli hän ollut aina melkeinpä koditon.

Mieleen palautui se tölli, jossa hän oli elänyt lapsuutensa. Se oli kokoon luhistunut murju, tuskin ihmisen korkuinen. Kynnykseltä laskeuduttiin sisälle portaita, joina oli kaksi graniittilaattaa. Tupa oli hyvin pimeä, sinne pääsi valoa ainoastaan yhdestä luukusta, jossa oli kaksi pientä lasiruutua. Talvisin lainehti sisällä vettä, muuttaen multapermannon liejuksi, joka ei kuivunut koskaan, ei varsinkaan sänkyjen alta. Maassa oli sellaisia kuoppia etteivät

tuolit pysyneet pystyssä. Välistä tasoiteltiin lattiaa puutarhasta tuodulla mullalla.

Ja kuitenkin muisti hän eläneensä siellä eräitä onnellisiakin hetkiä. Ne olivat niitä, joina hän sai olla kahden kesken äitinsä kanssa, rattoisan, lämpiävän lieden ääressä. Äiti oli toki niin hellä! Kovaksi onneksi hän oli kivuloinen eikä kyennyt talvella työhön. Ajatuksissaan näki Severi äitinsä kalpeat kasvot ja hänen alakuloisen, mutta uljaan hymynsä.

Isää oli nuorena kohdannut tapaturma: hän oli joutunut kärryjen alle, toinen jalka oli murskaantunut ja hän ontui. Hän oli kyllä ahkera työmies, mutta tuon rampuuden vuoksi talolliset yleensä epäröivät ottaa häntä työhönsä, joten hän ei ollutkaan päiväläisenä muuta kuin kesällä, kovien kiireiden aikaan. Talvisin hakkasi hän sepeliä, kokosi metsistä risuja, teki minkä mitäkin ja ansaitsikin joskus sievoiset rahat, sillä hän oli kekseliäs; mutta enimmäkseen toi hän kotiin tuskin sen verran että siitä riitti hänelle purutupakkaan. Hän joi milloin suinkin voi: milloin sai juoda ilmaiseksi. Kun hän tuli juovuksissa kotiin, niin hän lauloi, ja se oli Severistä hauskaa. Mutta usein hän sadatteli ja syytti maailmaa vaivaisuudestaan ja köyhyydestään, kirosi suuria tilanomistajia ja uhkaili porvareita, jotka eivät sallineet hänen metsästää maillaan, mutta joita hän sittenkin kerskui vetävänsä nenästä, metsästäen salaa. Sellaisina iltoina Severi itki, ja äidille tuli kiire saada ovi kiinni ja mies vuoteeseen: turhaa varovaisuutta kyllä, sillä puhuihan isä näin kylälläkin. Muuten ei salametsästäjää missään

katseltu hyvällä silmällä, niin pahannäköinenkin hän oli.

Ja kumminkaan ei hän ollut pohjaltaan niin paha kuin ihmiset pelkästään hänen pörhöttävistä kulmakarvoistaankin päättäen luulivat. Omilleen oli hän suorastaan hyvä. Luonteeltaan oli hän oikeastaan rehellinen, joten hän toi kotiin kaikki mitä hän ikinä sai ansaituksi, jopa kaniinien salametsästykselläkin ansaitsemansa pikku tulot.

Severi oli tuon köyhän perheen vanhin lapsi. Hän oli kolmen vuoden ikäinen, kun sisko Vihtoriina syntyi; ja kohta sen jälkeen tuli hänelle pikku veli, jolle annettiin nimeksi Toivo, vaikkei häntä oltukaan liioin toivottu.

Juuri silloin oli hätä perheessä kovin lisääntynyt. Äiti oli niin heikontunut, ettei jaksanut enää pestä pyykkiä naapureille, ja hän yski ja painui aivan koukkuun. Hän ei voinut imettää Toivoa. Mutta hän ruokki lasta jotenkuten perunamuhennoksella ja kuoritulla maidolla, sillä sellainen maito oli halpaa. Pikku pojan vatsa pöhöttyi suunnattoman isoksi ja jalat olivat laihat ja ikäänkuin ryppyyn kurtistuneet. Äidillä oli hänestä paljon vaivaa; poika itki ja vikisi usein surkeasti ja likasi aina riepunsa. Ja kun äidillä ei ollut paljon vaatteenpuolta, täytyi hänen käydä joka aamu laiturilla pesemässä, ja sitten kuivasi hän lieden ääressä kapalovyöt, joissa näkyi aina suuria vihreitä läiskiä. Nuo läiskät tekivät hänet viimein levottomaksi, joten hän alkoi puhua niistä naapureillekin. Severi tuli usein luokse, kun äiti riisui pienokaista, ja kutkutteli veikkoa

saadakseen sen nauramaan. Mutta enimmäkseen se ei nauranut, vaan katsoi häneen niinkuin mikäkin vanha ihminen, kuten olisi tahtonut kysyä:

»Mitä sinä naurat? Mitä nauramista täällä missään on?»

Silloin kumartui äiti Toivon puoleen, sovitteli paremmin paikoilleen flanellimyssyä, jonka alta harrotti muutamia värittömiä hiuksia, ja suuteli pitkään pienokaisen sinertäviä ohimoita. Ja sitten hän itki koko ajan riepuja päästellessään.

Kolmentoista kuukauden vanhana alkoi Toivo vähän kävellä, kinnaten väärillä säärillään ja horjuvilla lantioillaan viheliäistä pikku takalistoaan tuolin luota toisen luo.

Severi sai käydä hiukkasen koulua. Isä olisi halunnut hankkia hänelle oppia, että hän olisi maailmassa myöhemmin osannut pitää puoliaan; mutta siihenhän tarvittiin koulumaksut, ja Pâtureau oli hyvin köyhä.

Mutta Lynkkäjalka puhui opettajan kanssa ja sai asian järjestetyksi: hän vei opettajalle muutamia ensi lumien aikaan ansoilla pyytämiään kaniineja, ja Severi pääsi kouluun muutamaksi kuukaudeksi. Hän oppi pian lukemaan kirjoja ja kirjoitustakin. Mutta sitten tuli kotiin ilmeinen hätä, ja hänen täytyi jättää koulunsa.

Nyt ei auttanut muu kuin turvautua kerjuupussiin. Severi kierteli taloissa eräiden muiden kylän lasten kanssa. He lähtivät liikkeelle aikaisin aamulla, paljasjaloin ja tyhjin vatsoin. Juoksivat oikopolkuja talosta toiseen. Joka ovelle he pistäytyivät. Jos

ei heidän tuloaan huomattu, yskivät he ensin arasti ja sitten kovemmin, että keittäjätär olisi kuullut. Jos ei keittäjätär näyttänyt olevan lähistöllä, istahtivat he kynnykselle ja jyskyttivät kyynärpäällään oveen ja piipittivät:

»Särpimen apua, antakaa särpimen apua!»

Viimein huudettiin sisältä:

»Mikä siellä on?»

»Leivän etsijöitä! Antakaa vähäsen apua!»

»Montako teitä on?» kysyi ääni.

He lukivat toisensa:

»Kolme! Neljä! On meitä viisi.»

Joskus kolkuttelivat he turhaan: ovea ei aukaistu, ja he odottelivat monta tuntia vilusta täristen. Ja sitten tuli lisää toisia odottamaan.

Joskus he juoksentelivat huvikseen edestakaisin teillä, mutta sitten täytyi heidän kiiruhtaa sitä kovemmin saadakseen illaksi kerjätyksi niin paljon leipäpaloja kuin kotona vaadittiin. Matkat oli usein pitkiä, sillä pienet vuokratilalliset eivät antaneet mitään, kun heidän omakin elämänsä oli niin vaikeaa. Ei ollut toivoa muista kuin isoista taloista: siellä annettiin aina, joko hyvyydestä taikka pöyhkeydestä. Mitä jälleen linnan markiisiin tulee, hän antoi jaeskella leipää pari kertaa vuodessa kirkon ovella, mutta porttiaan ei hän avannut seudun pikku paljasjaloille; ja hänellä oli kaukaa toisilta seuduilta otetut palvelijat ja hyvin äkäisiä koiria, joten kerjäläislasten täytyi kiertää linnaa loitolta.

Ensin ei Severi käynyt kerjuulla kuin yhtenä päivänä viikossa. Mutta sitten hätä kotona yhä

lisääntyi. Sinne täytyi ottaa hoidettavaksi isoäiti Pâtureau, joka siihen asti oli elänyt jotenkuten omillaan, hyvien ihmisten avulla ja joillakin pikku askareilla, mutta oli nyt aivan halvaantunut eikä pystynyt kehräämäänkään. Ja siksi oli Severin pakko kiertää kaksi päivää viikossa yhden asemasta ja mennä kauemmaksikin kuin ennen, sillä tylymmät emännät eivät antaneetkaan enää leipää tälle kerjäläiselle, joka tuli taloon alinomaa.

Ennen mummon tuloa oli Severi aina syönyt itse hyvistä paikoista saamansa vehnäleivän viipaleet, säästäen niistä ainoastaan kelvollisen osan Toivolle. Mutta nyt täytyi se menettely lopettaa, sillä mummoa, joka oli itsekin kulkenut kerjuulla, oli vaikea pettää. Mummo oli tullut ahmatiksi, hän joi Toivon maidon ja oli kateellinen Severille siitä, että emännät muka varmaan antoivat hänelle voileipiä ja hedelmiä. Hän suostutteli poikansa lähettämään lapsen kerjuulle yksinään, väittäen, että Severi siten saisi isompia antimia. Mutta Severi pelkäsi koiria ja jätkiä ja kierteli sentähden pitkät matkat päästäkseen toveriensa seuraan. Maantiensälleissä oli toki kilttejäkin, ja Severi tutustui erääseen vanhaan, valkotukkaiseen ukkoon, joka kerran pyysi häntä tulemaan lämmittelemään kituvan rovionsa ääreen ja antoi hänelle voilla siveltyjä kastanjoita.

Mutta enimmäkseen Severi vältteli maantienkulkijoita.

Sotavuodesta tuli kauhea töllien asukkaille. Pâtureaun perheessä vei isorokko tammikuussa Toivon. Kolme kuukautta myöhemmin kuoli äiti pahaan

yskäänsä. Silloin otti eräs talollinen Severin, joka oli nyt yhdeksänvuotias, palvelukseensa, paimentamaan karjaa huonosti aidatuilla suurilla laitumilla. Hän sitoutui antamaan pojalle ruo'an, parin housuja, puseron ja puukengät.

Pikku paimenella oli onnenkin tuokioita. Hän huomasi kesäaamujen sulouden ja härkien vakavan kiintymyksen paimeneensa. Mutta tuli myöskin kauheita päiviä, sumuisia, eksyttäviä. Elukat karkasivat naapurien pelloille tekemään vahinkoa. Puitten alla oli yhtä huonoa kuin kaikkialla muualla. Turhaan koetti Severi saada suojaa pensaikoista. Hän kökötti vilusta väristen painanteiden ruovistoissa. Karkoittaakseen vilua hyppeli hän yhdellä jalalla, ja kun eväsreppu löi silloin häntä selkään, tahtoi hän päästä siitä vapaaksi ja söi joutuin yhdellä kertaa mustan leipäpalansa ja kotijuustonsa.

Hänellä ei ollut koskaan särpimenään muuta kuin kotijuustoa, sillä keittäjätär oli saita: kun hänen täytyi antaa kohtalainen ruoka aikuisille rengeille, niin hän säästi paimenpojan kustannuksella, tietäen ettei siltä taholta tulisi valituksia. Muuten oli yleisenä tapanakin antaa renkipojille huono ruoka; kukaan ei sellaista ajatellut.

Severi ei voinut valittaa vaivojaan muille kuin eräälle toiselle paimenpojalle, jonka hän välistä tapasi tiellä ja jolla niinikään oli eväänä kotijuustoa. He huutelivat toisilleen etäältä:

»Severi, onko sinulla pylssyä?»

»Kusti, onko sinulla läskiä?»

Ja he nauroivat ja kieputtelivat reppujaan päänsä ympäri kuin vesihinkkejä.

Illalliseksi sai Severi kupillisen keittoa. Sitä söi hän pankon nurkassa, napsautellen huvikseen isolla lusikallaan kissoja pääkuoreen. Keiton päälliseksi annettiin hänelle omena tai muutamia kastanjoita.

Siinä kahdentoista ikäisenä alkoi hän autella miehiä ja pääsi pöytään toisten joukkoon. Mutta ensin ei ollut siinäkään parempaa. Isäntärenki, joka leikkeli toisille leivän, työnsi hänelle homeiset kuoret, ja milloin tarjottiin silavaa, sai poika ihrakelmut. Ja häntä lyötiin kursailematta kynsille, jos huomattiin hänen leikkaavan liian ohuita ja leveitä leivänpalasia kastissa kostuttaakseen. Etenkin suretti Severiä se että häntä kutsuttiin nimellä »Pâtireau» tai »Pâtira», joka merkitsee köyhää, laihaa ja vaivaista ihmistä, kipeää kapalolasta, kyttyräselkäistä, länkkäkoipea, vatsatautista vasikkaa ja viallista ankanpoikaa, — kaikkea, mikä on epäonnistunutta ja säälittävää, toivottomasti kuolemaan tuomittua, mutta ei kuitenkaan ota kuollakseen.

Mutta siinä ne vuodet sittenkin menivät! Kuudentoista ikäisenä oli hän lujatekoinen ja liikkeiltään hyvin nopsa. Hänelle alettiin antaa arvoa.

Siihen aikaan kävi niin, että kun hänen isänsä oli poraamassa kiveä ja meni kaivelemaan poranreikää, laukesi panos ja tappoi hänet siihen paikkaan. Muutamia kuukausia aikaisemmin oli mummo kuollut raihnaisuuksiinsa. Vihtoriina ja Severi jäivät maailmaan yksin.

Lapset surivat haikeasti. Vaikka isä olikin ollut äreä, he olivat häntä rakastaneet. Ja ennen kaikkea he nyt pelästyivät, kun huomasivat olevansa orpoja. Hautajaispäivän iltana itki Severi kauan vuoteessaan, tallissa, jossa hänellä oli makuupaikka. Vasta keskiyöllä voitti väsymys hänet ja hän vaipui sikeään uneen; mutta kello kolmelta herätti isäntä hänet jälleen, sillä oli syyskuu ja kylvöillä oli kiire.

Kaksi vuotta myöhemmin muutti Severi toiseen taloon, sanoen haluavansa saada vähän enemmän palkkaa. Mutta oikeana syynä oli se, ettei hän pitänyt entisestä talosta, jossa oli kärsinyt pienenä sekä hoidon että ystävien puutetta. Hän meni nyt rengiksi Petite-Ruen myllärille, Bernoulle. Siellä hän oli kaksi vuotta, ja sitten tuli sotaväkeenlähtö.

Sotaväessä meni neljä vuotta, eikä siellä tarvinnut tehdä työtä kuin kohtuullisesti ja syödä sai itsensä kylläiseksi. Ensin oli siellä ikävä. Hänet oli määrätty torvensoittajaksi, kysymättä tahtoiko hän sitä vai ei, ja rykmentin musiikkimajuri kohteli häntä hieman töykeästi.

Majuri ei pohjaltaan ollut paha, mutta hän oli hölmö, jota oli helppo pettääkin. Hän koetti näyttää rekryyteille ylemmyyttään kertomalla heille sellaisia perinpohjaisen rivoja juttuja että sotamiesten keskinäiset kasarmitarinat olivat niihin verrattuina pelkkää lasten viattomuutta. Moinen ellottava maalailu teki ensin nuorukaiset, jotka olivat tulleet suoraan maan sydämestä, levottomiksi; he hymyilivät pelokkaasti, ymmärtämättä mitään. Sitten he vähitellen siihen tottuivat eivätkä sitä huomanneet-

kaan. Ja mitä julkeimpia solvauksia kuuntelivat he nyt aivan silmiään räpäyttämättä, ajatellen, että hyvä oli, jos pääsivät edes sillä eivätkä saaneet vielä rangaistusta lisäksi.

Vähäpuheinen ja ylpeäluontoinen Severi alussa hiukan säikähti; hän kimmahti vastarintaankin, kun häntä sätittiin sättimällä ilman mitään syytä. Mutta lopulta hän kuitenkin siihen tottui. Hän oli hyvin taipuisa, ja hänestä tuli ensimmäisen vuoden lopulla jalkaväen signalisti. Sitten hän sai viettää varsin levollisia päiviä vartioväessä, teki pilaa sivilistien ryhdistä, kun niitä kulki porttien editse, ja sinutteli laihoja ja paksulti maalattuja tyttöjä, jotka tulivat iltaisin houkuttelemaan aliupseereita. Hän nouti keittiöstä vartioston soppakupit ja muisti aina huutaa niiden kantta nostaessaan:

»Kranaatit ja penteleet!»

Toverit heräsivät silloin turruksistaan ja yhtyivät huutoon, omistaen sadattelunsa sotamiehen ammatille, ruo'ankeittäjille ja hallitukselle.

»Syökää sotkua, kranaatit ja penteleet!»

Sanoissa raju sävy; mutta kirkas ääni, jolla ne lausuttiin, ja punottavilla naamoilla hekottava hymy ilmaisivat, etteivät ne olleet niin vakavissaan tarkoitetut; se oli noissa kunnon pojissa vain tuollaista järjestyssääntöjen mukaista vihoittelua eikä se pienentänyt ruokahalua.

Severi nauttii kulkiessaan kasarmimuistoistaan. Hän muistaa Mikkoa, lihavaa ja rokonarpista bretagnelaista, joka oli opetellut kokonaista neljä vuotta rummunlyöjäksi ja jota musiikkimajuri oli aina

haukkunut Makkaraksi. Hän näki mielessään, miten Mikko kömpelönä ja lauhkeana istui nakuttelemassa kalikoilla pientä laudanpätkää, — sitä hän oli tehnyt tuntikausia joka päivä monta vuotta, viikko toisensa jälkeen, aina yhtä ja samaa pärrytystä.

»Makkara!» huusi päällikkö, »soita kolmipärrytys, senkin pylssy!»

Mutta paksu rummunlyöjä kalkutti järkkymättä lautaansa entistä tahtia, ihastuneena ja sitkeänä. Hän ei oppinut oikein mitään, vaan lähti sotaväestä rumpuoppilaana, samana makkarana kuin oli ollut ensimmäisenäkin päivänä.

Severi nauroi itsekseen Mikkoa muistaessaan. Missähän tuo paksu Mikko nyt oli? Hänkin tallusteli kai nyt kotiseutunsa kankaita ja kiiruhti kyläänsä, jossa kellot kilvan soittivat väkeä kirkkoon.

* * *

Kun Severi ehti Clazayhin, olivat ihmiset jo tulleet kirkosta. Paikallaan pysymisestä jäykistyneet miehet oikoivat jäseniään ja laskivat leikkiä torilla. Monikaan ei häntä tuntenut. Hän meni lähemmäksi, tervehti oikealle ja vasemmalle ja tiedusteli entistä isääntänsä: kukaan ei ollut nähnyt Bernouta täällä, hän ei kai ollutkaan kirkolla. Severiä kiusasi, kun ihmiset häntä niin katselivat, ja hän oli hiukan pettynytkin, vaikkei tietänyt mistä syystä, joten hän seurasi eräitä nuorempia miehiä kapakkaan. Siellä hän herätti huomiota, mutta ei niin paljon kun oli toivonut. Sitten tuli sisään muita miehiä, jotka virkkoivat

lyhyesti kapakassa olijoille hyvää päivää ja istahtivat läheisiin pöytiin välittämättä hänestä sen enempää.

Kun kapakoitsija harjoitti kauppaakin, niin kävi naisväkeä ostamassa häneltä talousastioita ja mausteita. Tyttöjäkin tuli, vakavina, jäykkinä ja raskaat päähineet päässä, ja he vilkaisivat salaa pöytiin, joissa heidän ihailijoitaan istui. Joku heistä laski sutkauksia miehille ja näytti rohkeasti koreita silmiään. Severille he eivät virkkaneet sanaakaan, joskin häneen usein katsoivat, niin vieraaksi oli Severi tullut tuona pitkänä aikana minkä oli ollut poissa täältä.

Severi puolestaan pysyi syrjässä ja puhui vähän. Päästyään käsiksi kortteihin ei hän välittänyt mistään muusta kuin niistä. Ikkuna hänen edessään oli paksussa hiessä; ulkona satoi vettä. Hän jäi pitkäksi aikaa ravintolaan, pelasi korttia ja söi siinä ohella kovia hiilillä paistettuja pieniä vehnärieskoja, jotka muistuttivat hieman kasarmin korppuja.

Neljän aikaan hän viimeinkin lähti. Vaikka hän oli saanut päähänsä viiniä, oli hän surullinen ja tunsi itsensä väsyneeksi. Melkein kateellisena ajatteli hän tovereitaan, joista oli Bressuire'issä eronnut ja jotka olivat jo ennättäneet kotiinsa, missä sisarukset ottivat heidät riemuiten vastaan. Hänen tuloaan ei kukaan huomannut eikä ajatellut. Koskaan elämässään ei hän ollut tuntenut itseään niin yksinäiseksi. Hän muisti jälleen hellän äitinsä, äitiraukkansa, joka oli kuollut rintatautiin sodan aikana. Kuollut oli äitipahainen; kuollut pikku Toivokin, jonka elämä oli ollut niin surkea, ja kuollut isä, joka oli niin sitkeästi ja kekseliäästi ponnistellut omiensa puolesta. Seve-

rillä oli nyt enää ainoastaan Vihtoriina, eikä Vihtoriinakaan ollut häntä täällä vastassa: viime kirjeessään oli Vihtoriina sanonut muuttavansa isäntäväkensä mukana Vendée'hen. He eivät näkisi toisiaan ennen kuin pyhäinmiesten päivänä.

Sataa tihuutti, ja Severi käyskenteli hiljaa, hiukan kumarissaan niinkuin lapsena palatessaan haarapussi selässä kotiin kerjättyine leipäpalasineen. Sammuvan auringon kellertävä kajaste riutui tiellä. Alempana niityillä kiiltelivät sateesta syntyneet lammikot himmeästi kuin hämärät peilit; ja päivän viimeisessä alakuloisessa valaistuksessa näyttivät tien varrella olevat yksinäiset töllit, pienen pienet olkikattoiset tupaset, jotka painuivat korkeain puiden varjoon, sitäkin köyhemmiltä ja hyljätymmiltä, — ja voimattomina köyhyyteensä alistuvaisilta.

Päästyään Kolmenkaivonmäelle, joka on Jolimont'n kylän kohdalla, näki Severi poppelirivin, jonka takana Bernoun mylly oli. Hän hypähti aidan yli ja lähti kulkemaan oikotietä Petite-Ruen myllylle.

Bernou sattui seisomaan ovella, ja kun hän huomasi Severin, kääntyi hän ja huusi taakseen tupaan:

»Hei vain, sotamies tuli!»

Hätäilemättä käveli hän sitten Severiä vastaan:

»Hyvää päivää, poika! Onpas sinusta tullut pitkä! Mies kuin mies! Ja tuollaiset viikset! Tulkaahan ihailemaan, naisväki!»

Naiset suutelivat nyt vuorotellen viiksiniekkaa. Heitä oli kolme: vanha muori, joka oli pieni, punanaamainen ja ryppyinen mummo, sitten Bernoun

emäntä, jonka tukka jo alkoi harmahtaa, ja vielä kolmas, jota Severi ei heti oikein tuntenut, niin että kaikki nauroivat:

»Johan nyt ihme! Etkö sinä muista Fiinaa?»

Kyllä, kaikkia hän muisti, mutta Fiina oli ollut pieni tytön-lepakko kun hän lähti sotaväkeen, ja nyt Severi hämmästyi, kun tapasikin täällä kauniin myllyntytön, joka kykeni kai jo yksinään hoitamaan taloutta, jopa pistämään kaikkien seudun poikain päät pyörälle.

Aukusti, Adolfiinan veli, oli nyt käymässä Coutignyssä. Pian hän sitten tulikin kotiin. Hän oli kasvanut ja miehistynyt kovasti. Hän oli hyvillään, kun näki Severin, niin, oikein tyytyväinen. Hän selitti kohta syyn: hän oli tässä äskettäin joutunut riitaan rengin kanssa, joka oli ollut kuhnus, kuten hän väitti; ja isä oli ollut samaa mieltä kuin poikakin ja oli lähettänyt rengin matkaansa. Mutta sitten olikin Aukustin pitänyt tehdä kahden työt.

»Nyt kun sinä tulit tänne», sanoi hän Severille, »sujuvat askareet hyvin. Sinä ajat myllylle jyviä ja minä hoidan maata.»

»Se käy Severille kovaksi», virkkoi Bernou, »kuinkas tuollaisilla kaupunkilaisen käsillä työtä tehdään!»

Severi katseli ajatuksissaan tytärtä, joka leikkeli ruisleipäkannikasta palasia keittoon, ja vastasi hajamielisenä:

»Kovaksi kylläkin . . . mutta eipä tässä pelätä!»

Ja aterioitaessa sitten juteltiin kaikenlaista, mitä myllyllä näinä neljänä vuotena oli tapahtunut. Siinähän se meni, hiljalleen vain! Vuokra oli kyllä suuri;

omistaja, eräs Poitiers'ssa asuva asianajaja, ei ollut paha mies, mutta hänen tilojensa hoitaja oli sietämätön rettelöitsijä, joka rikastui ja paisui, kun taas vuokrapaikoilla asuvat velkaantuivat. Kahtena viimeisenä kesänä oli joessa ollut liian vähän vettä ja mylly oli menettänyt käyttäjiään.

»Kun menevät nämä pari kuukautta eikä töillä enää ole niin kiirettä, emme voikaan sinua pitää, Severi», sanoi Bernou. »Sinä olet meille liian kallis. Mutta sen aikaa tässä kyllä tullaan sovinnolla toimeen. Sinä ja Aukusti ette kai tappele keskenänne, vai mitä».

Ikäänkuin hyväksymisen merkiksi töykkäsi Aukusti pari kertaa Severiä kupeeseen. Mutta Adolfiina naureskeli salaa omenia kuoriessaan, ja sitten sanoi hän, kuten hänellä olisi ollut tiedossaan salaisuus, joka ei mitenkään pysynyt hänen kielensä alla:

»Eivät tappele? Kukapa tietää!»

»Hä? Kukako tietää? Ja mistä he tappelisivat?»

»Miiasta tiettävästi!»

Aukusti lensi tulipunaiseksi.

»Pidätkö nokkasi, senkin ankka!» virkkoi isä.

Illallinen oli syöty ja Bernou kaiveli esiin piippunsa.

»Onkos soltulla herrastupakkaa?» tokaisi hän. »Lienetkö ajatellut meitä tänne lähtiessäsi?»

Severi viittasi sormellaan reppuunsa, joka riippui tuolinselällä kuivamassa:

»Annahan nuo vehkeeni tänne, Fiina.»

Tyttö toi repun pöydän kohdalle, alkoi kaivella sitä kursailematta ja ravisti pöydälle pari nenäliinaa, piipun, jonka koppaan oli leikattu miehenpään kuva,

kokoon käärityn paperivihkosen ja kolme pakettia tupakkaa.

»Entä minä, eikös minulle ole mitään?» huusi hän.

Severi oli kyllä ajatellut häntäkin ja oli puodissa jo kysynyt pientä hopeasolkea, joka olisi sopinut Adolfiinan saksiketjuihin, mutta se oli ollut niin kallis. Nyt, kun hän näki tytön näin somaksi, katui hän, että oli ostanut piipun, ja äkäili siitä itselleen.

Mutta tyttö ei ollut unohtamisesta millänsäkään. Hän sieppasi itselleen vihkon:

»Hyvä on! Koska et tuonut minulle mitään, niin otan tämän.»

Hän avasi vihkon, vaikka Severi koetteli estää. Ensimmäisellä sivulla komeili iso otsikko:

»Värssyjä! — Sepä nyt on hauskaa.»

Vihkossa oli isänmaallisia lauluja, alakuloisia lauluja ja kaikenlaisia rekirivoja. Jokaisella sotamiehellä kasarmissa oli sellainen vihko. Pitkinä toimettomina sunnuntaina kirjoittelivat komppanian neropatit vuorotellen värssyjään, merkiten kukin runonsa alle nimensä kauniilla koukeroilla ympäröitynä.

Adolfiina käänsi pari kolme lehteä, nyrpisti yht'äkkiä huuliaan ja nakkasi hyvin punaisena vihkon pöydälle.

»Kuules, hupakko», sanoi Bernou, »menehän äidin kanssa tekemään karjarakennuksen puolelle vuodetta».

Tyttö meni. Aukusti oli tullut hyvin uteliaaksi ja sieppasi vihkon. Mutta hänen täytyi luopua yrityksestä ja panna vihko pois, sillä hän luki huonosti kir-

joitusta. Sitä paitsi antoikin Severi hänelle nyt lahjaksi tuon miehen päällä koristetun piipun.

Tupakoitiin siinä hiljalleen. Unen edellä hiipivä painostus väsytti kovasti Severiä; tässä ei ollutkaan kasarmihälinää ja nimenhuutoa, joita hän ei tosin enää ajatellut, pitämässä virkeänä.

»Taitaa olla parasta mennä maata», sanoi Bernou. »Nukuthan ihan istuallesi.»

»Niin nukun, pää oikein tuntuu ontolta. Kyllä on täällä rauhallista!»

Parhaiksi tuli Adolfiina lyhty kädessä takaisin. Aukusti nousi ja lähti ohjaamaan Severiä tallirakennukselle, jossa rengillä olisi yöpaikkansa.

»Tuonne voit asetella vaatteesi», sanoi Adolfiina osoittaen puista arkkua. »Ja tässä on sinulle tuoli ja tässä on sänky. Minä pöllyttelin kelpo tavalla matrakkaa, ja tarpeen se olikin: tässä nukkui viimeksi Tahvo, Miian toinen sulhanen.»

Hän varjeli itseään veljensä töykäykseltä ja lisäsi oikein tahallaan pistellen:

»Ei, ette te töistä riitaantuneet, vaan Miiasta, siinäpä se oli! Kuulehan Severi, kun kerron . . .»

»Älä usko sitä, Severi!» huusi Aukusti. »Se on pahankurinen kuin kili. Ja muuten on Fiinan parasta pitää kielensä aisoissa, sillä tiedän minäkin vuorostani jotain ja voisin luetella hänenkin sulhasensa.»

Sitten Aukusti otti lyhdyn ja meni härkiä katsomaan. Heinävajan ja navetan välissä oli pieni luva, ja Severi ja Fiina jäivät sinne pimeään kahden kesken.

Kohta tuli Severi avuttomaksi ja noloksi. Veikeilevä ja viehkeä Fiina oli herättänyt hänen mielessään

suloisen levottomuuden. Hän tunsi olevansa oikein kateellinen, että tytöllä muka oli sulhasia. Ympärillä oli pilkkoisen pimeää, ja Severi tuskin näki tyttöä, joka oli istahtanut hänen viereensä arkulle. Adolfiina oli vaiti, ja Severikin tapaili turhaan sanoja: varmaankin luuli tyttö häntä nyt hyvin tyhmäksi, mutta millä ihmeellä hän saisi tämän vaikenemisen loppumaan?

Severi kallistui tyttöön päin ja tunsi hänen väistyvän hiukan etemmäksi. Sitten kietasi Severi yht'äkkiä, tietämättä mitä tekikään, kätensä Fiinan ympärille, kohotti hänet maasta ja suuteli häntä miten sattui, kaulaan, lämpöisten kiharain juureen, ja pusersi syliinsä.

Adolfiina nauraa kikersi kuin kutiteltu lapsi; irtautui hänen syleilystään hiljaa, aivan kuin tottuneena hyvinkin lähenteleviin kosijoihin.

Aukusti tuli nyt takaisin ja asetti lyhtynsä arkulle. Toivotettiin hyvää yötä, ja sisarukset lähtivät karjarakennukselta.

Mutta Severillä ei ollut kiirettä nukkumaan, niin hermostunut hän oli. Vaistomaisesti, sillä hänen ajatuksensa kiertelivät muualla, kääri hän pukunsa kokoon niinkuin kasarmissa ja asetteli arkulle. Sitten tarkasteli hän olinpaikkaansa. Kaikki oli siellä ennallaan. Katto täynnä hämähäkinverkkoja, joista toiset roikkuivat tukkuina alas kuin mitkäkin kerjäläisen rääsyt. Rottia juosta vilisteli syötävää etsien ja vinkuen olkien alla; yksi tavattoman iso lotkahti alas heinähäkistä ja alkoi kaikessa rauhassa kävellä seimen reunaa pitkin.

Ennen kuin nuori mies sammutti kynttilänsä, hymyilytti häntä se, että hän tunsi siellä kaksi entistä yötoveriaan: kaksi muulia, kaksi vanhaa kuormamuulia, — molemmat likaisia ja jöröjä kuin maalaisrengit.

TOINEN LUKU

PETITE-RUEN MYLLYRENKI

Sen vuoden syksy oli kaunis kuin kulta, ja Petite-Ruen uusi myllyrenki teki töitä oikein sydämen ilolla. Aamun virkku aurinko haihdutti pois usvat, kuivasi ojista kellertävän veden, kirkasteli viimeisen kerran tänä vuonna hakojen raikkaan vihreyden.

Viilentynyt aurinko valaisi kylvöaikaa. Kaikkialla muokattiin maata ja korjattiin vehnää. Aukeiden ylänköjen vainioilla, kastanjia kasvavilla pikku tilkuilla, vanhoilla, laihoilla ruispelloilla, nummien uutisviljelyksillä, joihin kylvettiin kalkkia, joka paikassa, kahdeksan härkää omistavien vuokratilallisten taloissa ja ainoastaan kahden lehmän torpparien mökeissä kynnettiin nurin keltaisen ruskeaa savea. Ylt'ympäri kuului ääniä läheltä, huutoja kaukaa; eräät kajahtelivat etäisistä taloista, joita verhoavat puut ikäänkuin kannattivat kalpean taivaan kantta, ja niitä ääniä oli monenmoisia. Se oli yhtämittaista äänten sorinaa, jota vain silloin tällöin auranvantaan kirskahdus keskeytti tai sitten pikku härkäpojan loilottelu.

Iloisesti asteli Severi vankkuriensa perästä harmaata tietä pitkin.

Pensasaitojen takana, jotka jo harvenivat, kun ensimmäiset lehdet putoilivat, näki hän peltomiehiä työssä ja olisi halunnut, että ne olisivat hänet huomanneet. Hän oikaisi silloin selkäänsä ja läiskäytti kuuluvasti piiskaansa. Ja välistä hän harppasi ojan poikki, tempasi kiinni orapihlajista ja ryhtyi pakinoimaan lepäilevän väen kanssa. Hän kahlaili piennarten rehevässä ruohossa ja syrjään taipuvissa sananjaloissa. Muulin kulkuset killittivät hänen edessään, ja hänen mielessäänkin soitti, soitti yhtämittaa riemu, sillä hän oli huolta vailla ja nuorekkaan terve.

Tytöt ne hiemasen hänen mielessään kummittelivat.

Niillä vähillä rahoilla, jotka hän oli sotaväessä koonnut pesten hevosten satulaloimia ja puhdistellen valjaita, oli hän ostanut itselleen valkoraitaisen puseron, siihen sopivan lakin ja parin sellaisia puukenkiä, joilla voi nousta jyväaittojen portaita.

Hän oli pulskan näköinen, ja ihmisten pihoihin mennessään kiverteli hän aina vähän viiksiään.

Naiset ne enimmäkseen auttoivat häntä jyviä mitattaessa. Ja hän toivoi, että auttajat olisivat nuoria, palvelustyttöjä.

Milloinkaan ennen ei Severiä oltu nähty niin leikkisäksi, ja hän, jota pidettiin kovin hiljaisena, jutteli nyt mielellään ja osasi kertoa sellaista mille kelpasi nauraa.

Eräänä maanantaiaamuna Pelleteries'hen tullessaan ajatteli hän:

»Nyt saan nähdä tuon Miian, josta niin paljon puhutaan!»

Miia oli tosiaan palveluksessa Larin'eilla, joille Severillä oli mukanaan säkki. Severi oli tuntenut hänet jo aivan pienenä, sillä tyttönenkin oli kulkenut silloin kerjuulla. He olivat yhdessä tärisseet vilusta ihmisten ovilla, ja kun Severi oli ollut isompi, oli hänen täytynyt montakin kertaa työntää tyttöä takalistosta auttaakseen hänet portaille. Kun Miiasta kasvoi aikuinen, joutui hän kaikkien suuhun, sillä hän oli huimaluontoinen ja usutteli poikia pariinsa.

Miia tunsi Severin heti kuin hänet pihalla näki, ja hän suorastaan kirkaisi ilosta. Miia oli rehevän terve, ja vaikka hänen otsansa oli matala, oli hän kaunis, silmät uskaliaat ja huulet täyteläiset.

»Kah, sinäkö se nyt jyviä haetkin», sanoi hän. »Eikö Aukusti enää haluakaan?»

»Ei, kertovat, että annoit hänelle eräänä päivänä selkään, kun hän aikoi pistää sinut säkkiinsä ja tuoda myllylle», vastasi Severi. »Onko se totta?»

»Mitäs muuta! Se nyt on tietty! Tätä tyttöä ei niin vain mukaan siepatakaan. Koeta itse, niin näet!»

Ja itsekseen Miia kuului mutisevan:

»Hyh, mokoma penikka!»

»Penikka, kuka?»

Mutta ennenkuin Severi ennätti käännähtääkään, oli Miia jo kiivennyt yläaittaan, toi sieltä säkin ja levitti sen auki, nauraa helistäen aivan aiheettomasti.

Hän oli kookas, ja nyt piti hän säkkiä vielä tahallaankin, Severiä väsyttääkseen, korkealla ja ravisteli kaikki jauhontähteet säkistä vasten hänen naa-

maansa. Kun säkki tuli täyteen, keikautti Miia sen selkäänsä ja kantoi portaille. Severiä hänen voimansa ihastutti, ja hän tahtoi kohteliaasti pyyhkiä pois jauhoja Miian liiveistä, mutta tyttö näppäsi häntä silloin kynsille ja otti häntä kädestä ja väänsi sitä leikillään niin että rusahti. Miia oli vahva kuin mies ja iloinen kuin hyvin ruokittu koiranpentu. Kun sitten Severi laskeutui alemmaksi portaita tarttuakseen säkinsuuhun, polkaisi Miia hänen sormilleen. Silloin tempasi Severi häntä sätkivästä nilkasta ja hänen kätensä luiskahtivat ylös Miian polvien lämpöiseen hipiään. Ja humina ja jyskytys korvissaan Severi pakeni, kun taas Miia, moisesta ollenkaan suuttumatta, pudisteli helmojaan ikäänkuin rotan niistä ravistaakseen.

Sen päivän jälkeen ajatteli Severi usein Miiaa. Ja kun hän tuli Pelleteries'hen takaisin ja näki, että emäntä sattui olemaan etäällä puutarhan toisessa päässä kaalimaalla, niin hän sekä pelästyi että riemastui. Palvelijattaren täytyi tälläkin kertaa tulla mittaamaan jyviä, kuten Severi oli toivonutkin!

Ja se tehtiin, ja nuoret juttelivat keskenään. Miia päästi kielensä valloilleen. Hän oli painunut sill'aikaa kuin Severi sitoi säkkiä kyykkysilleen jyväkasan viereen ja työnsi punaiset käsivartensa vehnään niin syvälle että ne tulivat valkeiksi aina kyynärpäihin asti. Ja siinä Miia nauroi rohkaisevaa, herttaista nauruaan. Severin pää meni järjiltään; sanaakaan sanomatta kumartui hän, kaatoi tytön maahan ja painoi suunsa Miian punaisiin, rakkauden-

himoisiin huuliin. Miia antautui, hymyillen, huohottavin povin. Kolinaa jostakin. He kavahtivat ylös: huonosti sidottu, kukkurapää säkki oli mennyt nurin ja jyvät vuotivat heidän jaloilleen. Larinin emäntä tuli puutarhasta. Joutuin vehnä takaisin säkkiin . . .

Illalla, Severin palatessa myllylle, seisoi Adolfiina pihalla myllypadon vieressä. Puron pyörteisiin, missä säret hyppelivät, heitteli Adolfiina homehtuneita leivänkappaleita ja perunanmuruja. Muhevina ja hupaisen kömpelöinä tulla keikuttelivat ankat paikalle. Ja lehdon varjosta, mustasta suvannosta riensivät myöhästyneet hanhetkin tuiminta vauhtiaan, — valtavat, valkovatsaiset hanhet, nokkaansa laksuttaen ja ilkeinä ränkättäen.

Adolfiinasta oli hauskaa syöttää ahnaita elukoita. Hänellä oli valitut lemmikkinsä, hän puijasi muut pois muka niille anteliaasti heitellen, mutta heitti tyhjää ja pudotti salaa suuria palasia suosikeille aivan jalkoihinsa.

Pitkä ja solakka, korkeapovinen ja vaaleahipiäinen hän oli, kirkassilmäinen kuin kosken vesi, ja illan valoisa hiljaisuus ympäröi hänen olemustaan. Hän oli oikea runojen kaunis myllärintytär, terävä ja veitikkamainen, puron kivillä lauleskeleva.

»Näinkö pian tulit takaisin», sanoi hän. »Etkö poikennut Marandières'ssa?»

»Kyllä siellä, ja myöskin Jolimont'issa, Grange-Neuve'issä ja Pelleteries'ssa, mutta tiet ovat hyvät niin että jouduin.»

»Jaha, sinä kävit Pelleteries'ssa. Näit Larinit ja —

heidän piikansa . . . Kaunis tyttö, eikö olekin? Eikä liioin ylpeäluontoinen!»

Muuliaasi varmaankin juonitteli, sillä Severi löi nyrkkinsä kulkussetolkkaan. Eikä hän vastannut. Siitä illasta saakka, kun hän oli tullut takaisin sotaväestä, oli hän vältellyt Adolfiinaa. Eihän myllärin tyttären ja hänen kesken saanut koskaan mitään tulla! Tosin huhuttiin Bernousta sitä ja tätä ikävää: että hän muka oli kärsinyt vahinkoja ja että hänellä oli vanhoja velkoja. Mutta ei kai sellaisia ollut uskomista. Mylly käydä jyskytti joka päivä, eivätkä Aukustin taskut olleet milloinkaan tyhjät, kun hän meni sunnuntaina korkea- ja iltamessun välillä korttia pelaamaan. Ei tämän talon tyttö välittäisi kerjäläisreppu selässä tallustaneen rengin kosintapuheista!

Severi tunsi Adolfiinan puhtaan mielen eikä hennonut käyttää sitä väärin. Sen jälkeen kuin hän sinä ensimmäisenä iltana oli erehdyksessä suikannut Adolfiinalle suuta, ei Severi ollut häntä enää mitenkään lähennellyt, ei edes sillä kohteliaalla tavalla kuin yleensä muita tyttöjä.

Hän oli itseensä tyytyväinen, kun käyttäytyi näin kunniallisesti. Hän sanoi ankarasti itselleen: Tämä tyttö on rikas ja minä olen köyhä reuhka. Pois sellaiset ajatukset!

Mutta aina hän vain Adolfiinaa ajatteli.

Hän säilytti hänen kuvaansa sielussaan ikäänkuin jonakin haikeana lohdutuksena, — ja se lohdutus muuttui soimaukseksi, kun mieli veti toisten tyttöjen luo. Siksi hän nyt häpesi eikä voinut vastata.

Adolfiina huomasi osuneensa arkaan paikkaan, vaikkei ollut sitä tarkoittanutkaan. Hän heitti nyt maahan viimeiset perunnanmurut, riisui ruskean esiliinansa ja meni sisään lämmittämään keittoa. Sitten järjesti hän aterian rengille, joka kylästä palatessaan söi yksinään.

Eikä Adolfiina tohtinut puhua, sillä hänenkin sielussaan värähteli niin kummallisesti.

KOLMAS LUKU

MIIA

Severi meni rengiksi Loriot'n taloon Marandières'hen. Kyllä oli palvelusväelle parempiakin paikkoja. Ne, jotka tulivat sieltä pois, eivät suinkaan kaunistelleet asiaa, vaan sanoivat, että keittoon pantiin voita vähän ja että siellä sai heilua kovasti. Mutta Severillä ei ollut varaa valita, sillä kesä oli hyvässä menossa ja palkkakin houkutteli: kaksisataa neljäkymmentä frangia uudestavuodesta pyhäinmiesten päivään.

Viljelyksiä hoiti neljä miestä. Fredrik, talon oma poika, kahdenkymmenenkuuden ikäinen, pitkä ja laiha, toimitti kynnöt ja johti koko hommaa. Kuusitoistavuotiaan renkipojan huolena olivat kaalimaat ja rehupellot. Severi tuli toiseksi rengiksi, ja ukko Loriot autteli milloin hevosia ja muuleja hoitamasta ennätti.

Talon emäntä oli kookas ja romuluinen, viidenkymmenen ikäinen. Hän oli saita ja riidanhaluinen, ja sen sai etenkin appi, Frans-vanhus, joka oli istunut pankon nurkassa jo kymmenisen vuotta,

karvaasti kokea, sillä ukosta ei ollut enää mihinkään, — mutta eipäs vain tahtonut kuolla! Häntä oli tavannut halvaus kaksi kertaa ja kolmatta odotettiin. Ensimmäisen jälkeen oli hänelle käynyt vaivaloiseksi liikkuakin. Ja silloin oli hän tullut melkoisen vaativaksi; tahtoipa hän sellaistakin, että hänen kanssaan oli lähdettävä ulos kävelemään aurinkoisina päivinä. Miniän mielestä hän oli aikoinaan saanut liiaksi komennella, mutta nyt miniä näyttikin hänelle, mitä asiaan kuului!

Vanhus oli lopulta muuttunut ikäänkuin lapseksi, hän istui kaiket päivät sopessaan ja paahtoi paljaita jalkojaan tulen hohteessa, niin että niiden keltainen nahka tuli aivan läpikuultavaksi liikkumattomuudesta. Oikeaa kättään osasi hän vielä kohottaa, ja huvikseen heitteli hän lieskaan suolaa tai murenteli steariinia kynttilästä ja poltteli sitä yksin jäädessään.

Naapurien tähden annettiin hänen pitää tupakka, mutta emäntä määräili hänelle annokset ja hän sai tupakoida ainoastaan illalla, syötyään keittonsa. Kun hänellä ei ollut enää hampaita, ei piippu pysynyt suussa muuten kuin siten, että käärittiin rievunliuska imukkeeseen. Sitten hän imi ahnaasti kuin lapsi tuttia.

Miniä suuttui välistä:

»Taasko se piippu! Ahmatti! Sitä nyt ette saa! Fredrik, tule ja pane tuo ukko nukkumaan.»

Silloin oli ukko rupeavinaan itkeä tihertämään tai hän kirosi niin kovasti kuin äänestä lähti, sillä hän oli jo unohtanut, että kiroaminen on syntiä.

Kaiken kaikkiaan synkkä talo! Ei siellä naurua kuulunut. Isäntä oli iloinen ainoastaan markkinoilta palatessaan, ja sitten torattiin ja mäiskittiin ovia koko viikon.

Fredrik ryyppäsi itsensä tylsään humalaan pari kolme kertaa vuodessa, jouluna, uutenavuonna ja juhannuksena. Mutta työstä ei hän jäänyt koskaan pois. Kukaan ei ollut kuullut, että hänellä olisi ollut heiliä, ja iltakirkosta palattaessa tytöt nauraskelivat hänelle. Muuten oli hän hyvin ruma, rokonsyömä, »rupuliainen kuin rupisammakko», kuten pojanrakit huusivat hänelle loitolta.

Äidistään oli hän perinyt täyttymättömän ahneuden ja vimmatun työraivon. Hän puski pellolla kuin vihainen härkä. Kun hänellä oli pitkät kädet, oli hän verraton niittomies, mutta eipä Severikään antanut hänelle heinällä myötä. Severi oli yhtä laiha kuin Fredrik, mutta notkeampi, ja hänestä oli hauskaa lennättää toista edessään:

»Varo kinttujasi, Fredrik! Etkös siitä suoria tieltä!»

Fredrik kirosi mielessään renkiä, joka niitti tarkemmin ja osasi sivaltaa leveämmältä.

Kun aurinko nousi, solauttivat he pois puukenkänsä ja riisuivat paitansa, joista oli haittaa, ja sitten alettiin huitoa! Niin tekivät he kuusi- seitsemäntoista tuntia päivässä työtä, hengähtämättä muulloin kuin aterialla ja neljännestunnin ruokalepoa.

Fredrikin isä, joka juodessaan aina pyrki kerskumaan, sanoi markkinoilla illalla ravintolassa:

»Meillä se on vasta renki! Se hääraä kuin piru! Kelpaapa Fredrikiä ja häntä katsella! Siinä on pari, jos aisoihin pistää . . . !»

Pohjaltaan eivät renki ja talon oma poika toisistaan pitäneet, mutta eihän Severissä ollut mitään huomauttamista: hän teki työtä ja oli ylpeä työstään.

Pyhäinmiesten päivänä otti hän uudestaan pestin Marandières'hen kolmensadan frangin palkalla, mikä ei ollut suinkaan huono. Kun Loriot oli antanut hänelle sataneljäkymmentä frangia ennakolta viime vuoden palkasta, joka oli ollut kaksisataaneljäkymmentä, niin jäi hänelle nyt enää ainoastaan sata.

Hän osti itselleen uudet vaatteet, sirpin ja parin rukkasia risunippujen sitomista varten. Ja pikku menoihin säästyi häneltä silloin noin viisikymmentä frangia.

Harvoin hän lähti kotoa minnekään muualle kuin kirkkoon. Hän ei uskaltanut korttiseuroihin, sillä hän ei ollut oikeastaan perehtynyt kortteihin ja kerran oli hän hukannut pelissä lähes frangin yhtenä iltana. Välistä pelasi hän sunnuntaisin, kun hänen vuoronsa oli jäädä kotimieheksi, Marandières'ssa naapurien kanssa keilaa. Kylässä oli kaksi muuta taloa, joten siellä tapasi aina kolme neljä renkiä, jotka jollakin tavoin halusivat karjan ruokittuaan kuluttaa ikävää aikaansa; ja silloin kyllä pelattiin korttiakin, mutta ei rahasta, vaan ainoastaan leikillä.

Yhtä vähän välitti Severi rakkausasioistakin; tyttöjen metkut näyttivät häntä harmittavan. Hän

tekeytyi muka vanhaksi ja liittyi vanhoihin miehiin.

Joskus kohtasi hän Adolfiinaa Coutignyssä, ja tyttö sanoi:

»Sinua ei näe enää missään, Severi. Aukustihan pyysi sinua jo kauan sitten tulemaan apumieheksi kalaan.»

Adolfiina punastui, ja alkoi sitten puhua muista asioista, jotka oikeastaan olivat heidän päästään kaukana.

Sellaisen tapaamisen jälkeen palasi Severi aina kotiinsa oikoteitä, kulki Marandières'hen yksin ja ympärilleen vilkaisematta, ikäänkuin mikäkin syntinen tai sellainen onneton, joka ei saa ajatuksiaan pysymään aisoissa.

Ensimmäisenä vuonna oli hän muuten nähnyt Miiaa ainoastaan kirkonmäellä. Mutta nyt oli Miia palveluksessa Motardeilla Jolimont'issa, joka oli parin pyssynkantaman päässä Marandières'sta. Talon emäntä oli sukujaan Loriot, ja kiireellisten töitten aikaan auttoivat naapurukset toisiaan. Severin oli siis suorastaan pakko silloin tällöin tavata Motardien piikaa. Hän ei suinkaan haeskellut näitä kohtauksia, ei, hän oikein koetti olla varuillaan ettei hänen kimppuunsa olisi karattu. Mutta Miia odotti aina tiepuolessa, kun Severi tuli pelloilta kotiin. Tyttö houkutteli Severiä peitellyin sanoin, ja hänen kullanhohtavat silmänsä hyväilivät ja kujeilivat. Kummallinen poika, kun pelkäsi tyttöjä ja seurusteli vanhojen, hampaattomien ukkojen kanssa! Kai hänestä pian tulisi samanlainen kuin tuo Fredrik-

jörökki! Severi vastasi karkeilla sanoilla, joita oli oppinut sotaväessä, mutta Miia ei siitäkään suuttunut, vaan ainoastaan kiherteli kaunista mehevää nauruaan.

Sitten tapahtui eräänä lauantai-iltana toukokuussa, että isäntä meni kysymään sisareltaan, voisiko sisar tulla Marandières'hen seuraavaksi päiväksi.

»Minun täytyy lähteä kotoa», sanoi hän, »ja Fredrikin niinikään. Ja akka siellä makaa vuoteessa . . .»

»Niinkö, onko hänellä nyt aikaa olla sairaana?»

»Näkyypä tuota olevan!»

»Ja sinä et jää kotiin häntä hoitamaan?»

»Mitä se toimittaisi? Ja sitä paitsi Lechevin pyysi minua lähtemään kanssaan ostamaan lehmää. Arvaat nyt, että sellaisella matkalla tapaa milloin kenenkin, joutuu maistelemaan, ja siinä päivä menee.»

»Niinhän se on. Mutta voisihan vaimosikin auttaa sinua töissä sitten maanantaina, jos tulee terveeksi.»

Loriot vastasi ärtyisesti:

»Yskii pahasti! Ei se siitä niin pian jätkähdä!»

Sisar hymyili:

»Voi sinua, veli parka! Tulisinhan minä, mutta Malitronin serkut tulevat tänne . . . Mutta olisihan Miia! Jos hän tahtoisi lähteä, niin ilman häntä kyllä selviäisin.»

»Miia, Miia!» huusi hän samassa, »tahdotko jäädä huomenna pois kirkosta ja mennä kotimieheksi Marandières'hen?»

Vastaus tuli heti:

»Marandières'hen? Kyllä menen.»

Miia näki Loriot'n ja lisäsi:

»Mutta minua peloittaa, kun pukinnäköinen piru teki pahaa Bordagèrin emännälle Servières'n tiellä . . . Isännän pitää jättää minulle seuraa, muistakaakin se!»

Loriot päästi karkean sutkauksen, hyvästeli ja lähti.

Piika purskahti nauruun ja huusi hänelle vielä:

»Sovittu! Kyllä minä akkaanne katson, vanha ruuna!»

Ja kun Severi seuraavana päivänä, jolloin oli hänen vuoronsa jäädä kotimieheksi, tuli aamukirkosta takaisin Marandières'hen, niin kummastui hän kovasti tavatessaan siellä Miian.

»Niin, minä se täällä olen», sanoi Miia. »Älä nyt noin katso silmät ammollaan: kyllä tästä lähden. Syö, poika, että veresi paksunee», lisäsi hän kantaen keittovadin pöytään.

Vieruskamarista emäntä huutaa vinkui:

»Miia, anna minulle tilkkanen kahvia!»

Tyttö juoksi toiseen huoneeseen, ja tuli sitten sieltä ja toi kahvikupit Severillekin eteen.

»Kun isäntäväki herkuttelee, niin pitää renginkin saada!»

Ja hän kaatoi kuppiin kahvia ja istui Severin viereen penkille.

Severi sukaisi yllätettynä kätensä Miian vyötäröille, ja samassa hän tunsi koko Miian kiinteän, notkean ruumiin kylkeään vasten. Hiljaa tyttö kääntyi ja tarjosi hänelle huuliaan. Severin sydän jyskytti ja korvissa soittivat kuin aisakellot. Hän hillitsi itseään:

»Miia, Miia, ukko näkee!»

Halvattu ukko nurkassa oli herännyt torkuksistaan. Kahvinhajun tuntiessaan oli hän kohottanut päätänsä ja killisteli nyt pariin lasimaisilla silmillään.

»Hulluko sinä olet, Miia! Ukko näkee!»

»Ukko, — mitä se häneen kuuluu! Antaa hänen katsella, jos mielensä tekee. Jotain lystiä hänellekin!»

Mutta Severi oli noussut paikaltaan. Suutuksissaan kohautti Miia olkapäitään ja alkoi viedä ruokia pöydästä, sanoen:

»Sinä olet kiukuttava, mene matkaasi!»

Severi oikaisihen ja meni navettaan ruokkimaan elukoita. Kun se oli tehty, heittäytyi hän heinille maliisiin, ja hän oli jo nukahtamaisillaan, kun kuuli tytön kulkevan pihan poikki. Miia tuli sisään ja työnsi oven takanaan kiinni.

»Oletko sinä siellä?» kuiskasi hän.

Severi ei hiiskahtanut.

»Missä sinä olet?»

Siellä oli aivan pimeää, eikä Miia nähnyt mitään. Hän astui pari askelta miten sattui ja löysi Severin, solautti puukengät jalastaan ja tökkäsi Severiä olkapäähän.

»Nouse pois, nouse pois», sanoi hän ikäänkuin härkää ylös ajaen.

»Älä viitsi, Miia!»

Mutta tyttö ei hellittänyt. Silloin tarttui Severi hänen jalkaansa ja hän kaatui polvilleen heiniin. Hänestä henki kummallisen huumaavalle: hien kirpeää hajua, lakastuneiden lehtien ja äsken niitetyn heinän tuoksua.

Hän oli kietonut kätensä Severin kaulaan ja kurotti hänelle taas huuliaan. Silloin tulistui Severin nuori veri hänen kiivaasta kaipuustaan.

* * *

Pyhinä, kun kesä oli kaunis, oli heillä näännyttäviä lemmenkohtauksia.

Kirkosta lähti Severi Marandières'hen, mutta meni sitten tapaamaan Miiaa viljavainioitten reunassa. Pitkin kapeita pientareita, missä täytyi kääntää tähkäpäitä syrjään, ja tiheitä pensasaitoja riensivät he perätysten piilopaikkaansa ja istahtivat korkeain sananjalkojen vihreään kätköön.

Milloin Miian oli jäätävä kotimieheksi, meni hän tapaamaan Severiä Jolimont'in kuusikon riippuvien oksien alla. Havuneulaset loivat kuivan kankaan leveäksi vuoteeksi. Tuuli tuskin suhahteli oksissa, kesä hautoi kuumana ja raskaana ketojen virpiä ja uuvutti kukat riipuksiin. Rinnat huohottivat. Miia kävi hänen kimppuunsa kuin painija, vetäen ja kaataen hänet maahan, tukehduttaen, rusentaen hänet hyväilyillään. Huulia kirveli ja kylkiä pakotti, kun Severi palasi kotiin. Joskus tunsi hän ilkeää äitelyyttä ja päätti, ettei hän seuraavaan kohtaukseen menisikään. Mutta sittenkin hän sinne meni.

Enimmän pelkäsi Severi, että hänet nähtäisiin Miian kanssa kohtauksessa. Kuten muutkin nuoret miehet olisi hän mielellään kerskunut keksityillä rakkausseikkailuilla ja olisi suostunut myöntämään olleensa parissa kohtauksessakin tuon tytön kanssa,

mutta siihen hän ei voinut taipua, että häntä koko kesän luultiin Miian sulhaseksi ja ettei hän muka päässyt irti Miian hameista.

Ja siihen Severi kuitenkin joutui. Miia ei ollut suinkaan tuppisuu. Ja pian tiesivät kaikki, miten Miia oli solminut Loriot'n rengin pauloihinsa. Sellaiset huhut leviävät hyvin pian ja kylän nuori väki alkoi heitä parjata.

Eräänä sunnuntaina syyskuussa, kun Severi oli menossa kotiin keilaa pelaamasta, näki hän Adolfiinan tulevan tiellä vastaansa. Tyttö näytti kalpealta ja pahatuuliselta, — kai isänsä asiain vuoksi, arveli Severi, sillä huhuttiin, että Bernou oli sairas, suruista sairastunut.

Severi oli nolo ja sekaannuksissaan, sillä hän oli matkalla Miiaa tapaamaan. Ja nyt vilahti hänen päässään, mitä hän Adolfiinalle sanoisi, mutta yht'äkkiä poikkesikin tyttö vasemmalle, nousi aidan yli ja katosi polulle, joka kulki pensasaidan reunaa. Se polku ei kuitenkaan vienyt mihinkään taloon, vaan kaukaisimmille pelloille ja metsään.

Silloin ajatteli Severi, että Adolfiina oli lähtenytkin maantieltä päästäkseen häntä kohtaamasta ja että hän tahtoi noiden juorujen vuoksi karttaa häntä. Ja Severin päähän pälkähti, että olisi mentävä Adolfiinan perästä, sillä ajatus, että tyttö oli hänelle vihainen, tuntui kauhealta. Hän hyppäsikin jo aidan yli ja kulki vähän matkaa, mutta ei uskaltanut pitemmälle.

Sinä iltana odotti Miia turhaan.

Muutamia päiviä sen jälkeen tapasi Severi Bres-

suire'issa erään asevelvollisuustovereitaan, Louis Bonninin, joka oli kotoisin Saint-Porchaire'ista. Bonnin haeskeli renkiä itselleen:

»Kuules, Severi», sanoi hän yht'äkkiä, »etkös sinä tulisi? Oletkos jo ottanut pestin?»

»En.»

»No kättä päälle sitten! Mikäs estäisi sinua meille tulemasta, vanha kaveri?»

»Niin, mikäpäs estäisi?» sanoi Severi.

Ensin oli ehdotus tuntunut hänestä oudolta; mutta kun hän ajatteli hiukan asiaa, teki hän melkein ratkaisevan päätöksen. Yksi ja kaikki palveliko hän Bonninilla tai Marandières'ssa! Hän oli yksinäinen, vapaa mies eikä hänellä liioin ollut ystäviä. Miiaa ei hän tahtonut enää tavata, ja tuota toista ei hän saanut ajatella. Mikään ei estänyt häntä siirtymästä kotipuolesta kauas pois.

Pian sovittiin palkasta. Kaksi kuukautta myöhemmin oli hän kotiutunut uuden isäntänsä taloon.

Ja niin kului kolme vuotta.

NELJÄS LUKU

BERNOUT PUUTTEESSA

»Adolfiina! Adolfiina, nouse ylös!»

Kello oli lyönyt puoli neljä, ja Fransiska Pitaud huuteli vuoteestaan palvelijatartaan jo toista kertaa.

»Johan nyt on ihme», mutisi emäntä ja kääntyi mieheensä päin. »Kanat ja muu siipikarja kuljeksivat ulkona ennenkuin hän saa tulta uuniin! Kun minä olin nuorena, rupisi markkina-aamuina pata pankolla hyvän aikaa ennen päivän valkenemista; mutta toisenlaisia ovat nuoret nykyään.»

»Niinhän se on», myönsi Pitaud, »eihän niissä ole kuranssia, makaavat kuin silakat. Ja kuitenkin näytti siltä, että hän oli hyvillään, kun pääsisi markkinoille, eikä se ole mielestäni kummakaan, sillä ensi kertaa hän sinne pääsee sen jälkeen kuin he joutuivat puutteeseen.»

Hän tarkoitti Bernoun perhettä. Kuolema oli käynyt Petite-Ruen myllyllä ja köyhyys sinne asettunut.

Ensi vuosina naimisissa ollessaan oli Bernou saanut säästymään hiukkasen rahaa, mutta rahat varasti häneltä eräs notaari.

Kovaksi onneksi olivat hän ja notaari vanhoja ystäviä. Heidän isänsä olivat olleet tuttavia, ja itse olivat he kalastelleet yhdessä, kun ylioppilas, tuleva notaari syksyisin kävi maalla. Se tuttavuus pysyi ennallaan sittenkin kun Bernou oli mennyt naimisiin. Kesäkuussa nähtiin aina hienojen vaunujen seisahtuvan myllyn kohdalle ja vaunuista laskeutui notaari ja kaunis vallasnainen, joka lemusi hyvälle, sekä kaksi silkkaan pitsiin puettua pikku tyttöä.

Bernout olivat imarreltuja tällaisista vieraista. Kalasteltiin yhdessä; lapset piehtaroitsivat heinissä. Rouva, niin pariisitar kuin olikin, ei ollut suinkaan jäykkä ja ylpeä kuten tämän paikkakunnan hienot rouvat. Vaikka hän oli asunut maalla jo monta vuotta, oli hän ihastunut kaikkeen mikä oli maalaista, ja se oli Aukustista tuhmaa. Rouva juoksi kilpaa lasten kanssa, suuteli Adolfiinaa ja ylisti haltioissaan hänen silmiään:

»Kaarlo, Kaarlo, tule katsomaan tämän lapsen silmiä!» huudahti hän. »Miten kauniit silmät, kirkkaat kuin puro!»

Sillä välin pakinoi notaari Bernoun kanssa. Siivo mies tämä notaari; puhui seudun murretta näyttääkseen, ettei hävennyt talonpoikaista syntyperäänsä. Tuon talonpoikaisen syntyperän huomasi muuten hänen tyynestä ilmeestään ja suorasta katseestaankin. Hänen sukutaulunsa oli puhdas, se todisti vuosisatoja pitkästä kunniallisesta maallisesta vaelluksesta. Bernou uskoi hänen käsiinsä kaikki rahansa, seitsemäntuhatta frangia. Kuusi kuukautta sen jälkeen

karkasi notaari vaimonsa ja lastensa luota ja meni seikkailemaan jonkin heilakan kanssa.

Sekös nosti paikkakunnalla melun! Se syöksi viitisenkymmentä perhettä vararikkoon. Notaari vei mennessään kaksisataatuhatta frangia, jotka oli näpistänyt pikkutilallisten ja päiväläisten raha-arkuista; kaksisataatuhatta frangia, jotka oli säästetty lantti lantilta kaikin mahdollisin ja mahdottomin keinoin, uskomattomin, miltei häpeällisin kärsimyksin.

Bernou kesti iskun miehen tavalla, suruaan ilmaisematta, ja vaimokin pysyi näöltään rauhallisena, vaikka aviopuolisot kumpikin itkivät salaa. He muitta mutkitta ahersivat vain edelleen työssä. Keskenään eivät he koskaan puhuneet vahingosta, se oli kuin päätetty; lapset saivat siitä kuulla vasta myöhemmin, naapureilta.

Mutta siitä alkaen vainosi Bernoun perhettä kova onni kaikin tavoin. Seuraavana vuonna harvensi eläinrutto karjan: täytyi hankkia rahaa lainaksi. Hevosille tuli vahinkoja työssä, tammat varsoivat keskoisia, taloon tuli eläinlääkäreitä, puoskareita, taitomiehiä: ei auttanut muu kuin ottaa taas lisää velkaa.

Viimein myötiin mylly ja uusi omistaja korotti heti siihen kuuluvan palstatilan vuokraa. Se oli kuolinisku. Bernou ei enää jaksanut maksaa isännälleen. Silloin hän menetti lopunkin rohkeutensa. Jauhattajille näyttäytyi hän aina iloisena, mutta yksin kotonaan heittäytyi hän raskasmielisyyteen. Sulkeutui myllytuvan kamariin ja aprikoi suurta onnettomuuttaan, sitä kovaa kohtaloa, että hänen oli

nyt siirryttävä talosta, jossa hänen isänsä olivat ahertaneet ja jossa hän olisi halunnut poikansa jatkavan. Sillä nyt täytyi heidän lähteä myllyltä, koti joutui vasaran alle; sitä häpeää ei voinut välttää! Velat, jotka he olivat niin tarkoin kaikilta salanneet, yksinpä lapsiltaankin, piti ilmaista. Kaipa he syyttäisivät vanhempiaan siitä, etteivät olleet saaneet niistä aikaisemmin tietää.

Bernoun muori tapasi miehensä usein istumassa kumarissaan pää riipuksissa, säkkien vieressä. Ja turhaan koetti hän häntä lohduttaa:

»No, Bernou, miksi panet sen niin sydämellesi? Tulet vielä sellaisesta sairaaksi.»

Ja sairaaksi Bernou tuli. Hän oli ottanut tavakseen aikailla yksinään myllypadon reunalla kahden korkean lepän alla, joiden hän oli nähnyt kasvavan pienistä, istua siellä ja tuijotella lammelle, joka vireili ja kimmelteli auringonpaisteessa.

Kun kaunis vuodenaika päättyi, joutui hän vuoteen-omaksi ja voimat vähenivät nopeasti. Eräänä aamuna sanoi hän Aukustille:

»Pane se mylly seisomaan, poika! Ei se jauha enää minulle ja tuskin sinullekaan. Pane seisomaan, poika!»

Mylly pysähtyi ja oli vaiti, ja yksinään lauloi joen ikuisesti nuori vesi kuolinvirttä; lauloi hiljaisemmin kohisten, kun se ei ryöpynnyt enää rattaassa.

»Ei se jauha enää minulle ja tuskin sinullekaan.» Bernou kuoli siitä surusta, että ajatteli joutuvansa pakosta luopumaan myllystään. Lapset koettivat kyllä taistella, mutta velat olivat liian suuret. Vuok-

raa ei oltu maksettu kahteen viime vuoteen. Tilanomistaja vaati huutokauppaa. Saamamiehet saivat omansa takaisin, mutta sitten ei jäänyt mitään. Aukustin ja Adolfiinan täytyi mennä palvelukseen, ja vainajan leski ja vanha anoppi muuttivat pieneen mökkiin, johon saivat hiukan huonekaluja velaksi, mukanaan murhe ja kaksi kissaa, joita ei oltu myöty huutokaupassa.

Seuraavana vuonna meni Aukusti naimisiin. Hän oli ollut pitkän aikaa kihloissa serkkunsa kanssa, jonka vanhemmat olivat kuolleet. Vaimo meni palvelukseen niinkuin Aukustikin. Vaikka hänellä oli hiukan rahaakin, ei hän eronnut Aukustista silloin kuin Bernoun perheen täytyi myydä koko omaisuutensa.

Mikonpäivänä vuokrasivat vastanaineet itselleen viiden hehtaarin kokoisen talon Arrolettes'issa; ja kun siellä riitti työtä yhdelle miehelle liiaksikin, siirtyivät Bernoun leski ja vanha muori Aukustin luo. Kohta sitten muori kuoli.

Adolfiina jälleen jäi Pitaud'ille, joka oli ottanut hänet palvelukseensa, kun Bernout muuttivat myllyltään.

Adolfiinaa oli kotonaan hiukan hemmoiteltu, joten ihmiset luulivat, että hänen olisi vaikea olla palveluksessa. Mutta toisinpa kävikin; hän ryhtyi reippaasti uuteen hommaansa. Vaikka hän oli hintelämpi kuin monet muut maalaistytöt, korvasi hän sen virkeydellään, ja Pitaud'n perhe alkoi pian pitää palvelijattarestaan, joka ei koskaan päästänyt käsistään keskeneräistä tai huonoa työtä. Hän saavutti

heidän suosionsa tasaisella ja taipuisalla luonteellaan.

Hänellä ei ollut aikaa eikä hänen tehnyt mielikään markkinoille tai tanssiin, ja pyhinä tuli hän aina heti takaisin kirkosta.

Kesän kauniina pyhäiltoina kävelevät tytöt siimeisiä polkuja, joilla pöly niin keveästi nousee; ja joskus he tulevat kotiin vasta hyvin myöhällä, kuumeisina kuultavin silmin.

Mutta Adolfiina palasi aina suoraan takaisin kirkolta ja pysyi pyhäillat kotona.

Kuitenkaan ei hän kartellut nuoria miehiä niinkuin jotkin tuhmat tai teeskentelevät tytöt, ja kyllä hänellä olisi ollut näitä ihailijoita! Monikin poika olisi tahtonut tuon sorean tytön kullakseen. Rikkaiden talonpoikien pojat, miehet, joilla oli talot ja tavarat, tavoittivat häntä kynsiinsä, ja ehkäpä olisi joku heistä ollut valmis naimaankin köyhtyneestä kodista piiaksi joutuneen. Mutta joskaan Adolfiina ei suoraan kieltäytynyt, niin otti hän heidät kaikki vastaan sellaisella kujeilevalla naurulla, joka saattoi heidät melko tavalla ymmälleen.

Välistä hän itsekin kummasteli, miten arvioivasti hän tahtoi valita. Kylläpä oli kaunista antaa kelpo pojille rukkasia! Heille, joista ainoakaan ei ollut niin köyhä kuin hän. Kahdenkymmenenneljän hän jo oli ja tulisi pian rumaksi ja saisi olla piikana kaiken ikänsä. Mutta kuitenkaan hän ei voinut suostua; tunsi, ettei millään ehdolla voinut, ja sitä hän joskus itki.

Eräänä päivänä sanoi Pitaud:

»Jos tahdot Jaakopinmarkkinoille, Adolfiina, niin pääset hevosessa. Bressuire'issa on paljon sulhasia.»

»Sulhasia! Luuletteko, että minun niiden tähden täytyy sinne lähteä?»

Mutta hän myöntyi ja käännähti heti pois, kun tunsi punastuksen nousevan poskiinsa.

Bressuire! Ja Jaakopinmarkkinat! Kaikkialta lähti nuoriso sinne. Severi kuului olleen siellä viime vuonna ja varmaankin tulisi hän sinne nytkin. Severi? Niin, Severipä juuri! Täytyihän Adolfiinan tunnustaa itselleen, että hän oli ajatellut Severiä aina. Siitä syystä ei hän ollut ottanut toisten puheita korviinsa, eikä koskaan ottaisi! Nyt hän sen huomasi. Severin vuoksi hän tahtoi markkinoille. Severi näkisi hänet ja sanoisi ehkä ne sanat, joita hän kaipasi kuulla. Tai ei tapahtuisi mitään — ja silloin ei Adolfiina koskaan menisi naimisiin!

Siinä ratkaisu ja päätös, ja tyttö tunsi nyt mielensä iloiseksi ja alkoi hieman hermostuneena laskea, montako päivää siihen vielä oli; päivāthän kuluivat niin hitaasti.

Mutta kun viimeinen ilta tuli, kuiskasi hän itsekseen vuoteeseen pujahtaessaan:

»Huomenna, huomenna! Mutta nyt minä nukun!»

Mutta hän valvoikin kuin kuumeessa. Yö oli paahteinen, päivän lämmin yhä kamarissa. Adolfiina kuuli kellon lyövän yksitoista ja ajatteli:

— Jos en nyt saa unta, niin olen huomenna ruma.

Hän hillitsi kuohuvia ajatuksiaan ja koetti kuunnella kellon taksutusta, joka kuului viereisestä huo-

neesta niinkuin tyynet valtimon lyönnit. Puoli kaksitoista ... Ja kaksitoista!

Ei, unta ei tullut silmään. Hän heitti polttavan peitteen pois. Rintaa pakotti outo, juovuttava tunne, ja hän ojenteli käsivarsiaan pimeässä, ja huulet hiljaa huudahtelivat:

»Tule, tule sinä, jota lapsena rakastin, jota olen aina rakastanut . . .»

»Ylös, Adolfiina, ylös!»

Tyttö kavahti istualleen melkein alastomana. Nyt jo nousuaika! Vasta äskenhän oli uneenkin päästy! Yht'äkkiä hän sitten muisti jotain ja hymyili ajatukselleen.

— Joutuin ylös, että ennätän hyvin pukeutua!

VIIDES LUKU

JAAKONMARKKINAT

Syysmarkkinat, jotka pidettiin kaupungin uusimmassa korttelissa, Jaakonkorttelissa, kokosivat Bressuire'iin laumottain kansaa.

Kuten muillakin markkinoilla oli aamupäivä kauppiaiden aikaa, ilta nuorison.

Rengit ja tilanvuokraajain pojat tulivat jalkaisin ympäristöltä, ja kaukaa samosi aamulla varhain liikkeelle lähtenyttä väkeä. Muutamat saivat vapaan kyydin vankkureissa, jotka valtavine kuormineen vierivät pitkin teitä.

Sinä päivänä pukeutuivat tytöt vaaleisiin leninkeihinsä.

Se oli suuri päivä, jota he olivat odottaneet kaiken kesää työssä aherrellessaan. Vilja oli saatu katon alle, nyt oli hetken loma keskellä riihittämisen kiireitäkin. Huviteltiin sydämen pohjasta ja välistä hurjastikin.

Adolfiina ja Pitaud joutuivat kaupunkiin yhdeksän aikaan. Eläintorilla oli jo kova tungos. Hevosia ajoi sinne pitkässä jonossa kuin häihin.

Adolfiina, jolla oli kaksi kopallista munia, meni tavaratorille. Sielläkin tungosta. Naiset seisoskelivat pienen, pyöreän aukeaman ympärillä. Monet koettivat kiireesti myödä, päästäkseen sitten vapaiksi, mutta vanhat nurisivat tungosta. Pitaud'n emäntä oli määrännyt Adolfiinalle hinnan, jota halvemmasta hän ei saanut myödä, ja kun munat olivat melkoisen huokeita, piti hänen odottaa kauan. Mutta hän ei ollut malttamaton, koska hän tiesi, että nuoriso alkoi keräytyä huvittelemaan vasta illalla.

Puolenpäivän aikaan sai hän koppansa tyhjäksi ja kiiruhti se käsivarrella ravintolaan. Pihalla istuskeli naisia ja lapsia vankkurien aisoilla syöden päivälliseväitään.

»Kah, Adolfiinakin», kuului erään tytön ääni. »Saitko munat kaupaksi?»

Adolfiina tunsi, että puhuja oli Mari Guiret, naapurintyttö, jonka kasvot huikaisevan valkeassa myssyssä näyttivät vielä tavallistakin ruskeammilta.

»Sain, viho-viimein», vastasi Adolfiina, »mutta yhteen aikaan jo luulin, että täytyisi kantaa ne takaisin kotiin».

»Siksi et tietysti ole syönytkään vielä? Haukkaa nyt kiireesti, niin minä odotan.»

Adolfiina otti kopasta leivänkannikan ja päärynän ja alkoi aterioida sill'aikaa kuin ystävätär kertoi mitä aamupäivällä oli nähnyt. Mutta leipä oli kovaa, oli kuuma ilma, ja suupalat tarttuivat kitalakeen.

»Eikö oikein maistu, Fiina?»

»Ei oikein. En taidakaan syödä leipää.»

»En minäkään syönyt», virkkoi Mari ja siirtyi

lähemmäksi. »En syönyt muruakaan leipää enkä paistettua lihaa. Pistin takaisin rattaille, ja nyt veljet tietysti sanovat, että rakkaus vei maun ruo'asta. Mutta mitäs loruista. Jokos olet valmis?»

He lähtivät torille päin.

»Onko sinulla jo markkinasulhasta, Fiina?» kysyi Mari ja hänen silmissään vilahti vekkuli. »Ahaa, sinulla on omat salaisuutesi, taisin olla liian utelias? Minulla sitä ei ole ketään, mutta kukaties saan jonkun . . . tai parikin.»

Myöskin Adolfiina oli tullut tänne parinsa löytääkseen, mutta hän tiesi liian hyvin, ketä tahtoi, voidakseen kujeilla asialla. He kulkivat kahden kojurivin välitse, kojut ulottuivat poikki torin leveänä, tungosta lainehtivana kujana. Täällä olivat he ennen lapsina tuijotelleet ihastellen atleetteihin ja eläinten näyttäjiin, ja tänäänkin ne huvittivat heitä, mutta nyt oli heidän sydämissään jotain, joka tuntui voimakkaammin kuin mikään ilveily.

Eräällä korokkeella huutaa hojotti parvi isoja miehiä ohuissa pukimissa ja käsiään suun edessä pitäen, ja puolialaston nainen kohotteli rautakankea.

Tytöt pysähtyivät sakeaan uteliaiden joukkoon, ja Adolfiinan silmät tähystelivät sinipuseroisiin maalaisnuorukaisiin päin: Severiä ei niissä ollut. Ei ampumaradallakaan. Eikä peliteltassa! Missä ihmeessä hän oleskelikaan?

Mari katsoi koreaperäistä hopeakelloaan:

»Nyt on jo kaksi! — Jo kaksi! — Lähdetään puistikkoon, siellä on varmaankin vilpoisampi.»

Ympäri koko torin oli istutettu kaksi riviä kastanjoita, joiden pyöreät latvat olivat niin lähellä toisiaan, että ainoastaan heikkoja auringonsäteitä pääsi maahan. Mutta sielläkin oli kuuma, ilma seisoi hautovana ja raskaana.

Hikisinä kulki poikia ohitse, juovuksissa ja kyntäen ilokseen tiensä auki tungoksen läpi ja tuuppaillen tyttöjä, jotka pysyttäytyivät yhdessä pienissä ryhmissä, hoijakasta ymmällään ja tuoksuen basilikalle ja reseedälle, joka ei ollut niin voimakasta.

Kaikista naapurikunnista oli tullut tyttöjä ja heidät erotti erilaisista myssyistä. Lähiseudun tyttöjä oli enemmän, ja heillä oli suuret kypärimäiset myssyt, jotka kiristivät korvanipukoita ja ulottuivat kahtena pitsinä otsalle. Se oli raskastekoinen, mutta komea päähine, sullottu täyteen leveitä silkkinauhoja; se sopi varsinkin kookkaille. Oli sellaisia, jotka esiintyivät siinä hyvin edukseen ja itsetietoisen arvokkaasti. Kiemailevammat, — Mari Guiret oli niitä —, olivat hiukan irroittaneet tukkaansa ja vetäneet näkyviin muutamia kiharoita, jotka heilahtelivat vapaina; toiset kiemailevaiset, joiden maku ei ollut niin hyvä, olivat peittäneet otsansa raudalla kiharretuilla, säännöllisesti järjestetyillä hiusrenkailla.

Gâtinelles'in tytöillä oli melkein samanlaiset myssyt, vain hiukan korkeammat ja leveämmät. Yksivärisiin, raskailla samettikoristeilla kaunistettuihin leninkeihin puetuilla Vendéen naisilla taasen tuo koruton, asiallinen Saint-Hermine-myssy. Siellä oli paljon Thouarsais'n tyttöjä, somistuksenaan hieno, keveä tourainelainen päähine, joka muistutti vahin-

goittunutta perhosta, riipottaen silmäkulmille asti ikäänkuin katkenneina siipinä. Ja sitten kyyhäsi siellä vanhoja mummoja talutellen pelokkaita tai iloisia lapsia, ja mummojen hatut olivat sellaisia kuin nähdään vanhoissa muotokuvissa: suunnattomia pyramiideja, joissa ei ollut kukkia eikä nauhoja, sisällä varmaankin pahvitötterö, se sullottu täyteen valkeaa tylliä ja nuppineuloja.

Oikeastaan olisi noiden vanhojen naisten päähineitten pitänyt olla vinossa taaksepäin, mutta enimmät tököttivät suoraan pystyssä, sillä niihin pukeutuneet kulkivat kovin koukussa.

Ensimmäisen käytävän päässä tapasivat Mari ja Adolfiina pari ystävätärtään, jotka olivat yhtä pettyneitä ja väsyneitä kuin hekin.

»Ei ole sulhasia?» sutkautti Mari.

»Kyllä olisi. Veivät äskenkin meidät maistamaan lasin. Mutta ikäviä ovat pojat, ja meillä on muita asioita.»

»Juuri sitä minäkin sanoin Adolfiinalle: minustakin alkavat olla ikäviä! Tuletteko meidän kanssamme, tytöt?»

He kiersivät kaikki yhdessä torin. Tällä puolella oli paljon vähemmän väkeä kuin toisella. Se oli tosin nurea puoli, likainen rojupuoli. Melusta häiriintymättä nukkuivat koirat torirattaiden alla tai leikkivät nälkäisten lasten kanssa, joiden vaatteet olivat ihan liian väljät ja he itse lian vallassa. Siellä täällä seisoi kapinen aasi tai laiha hevoskaakki pinta täynnä pahkoja tai haavoja, joissa kuhisi lihavia, kiiltäviä kärpäsiä. Liian väsyneinä välittääkseen kärpästen

pistoksista ja liian nälkäisinä laskeutuakseen maahan makaamaan kuuhottivat ne poloiset elukat siinä kaluten keltaisilla kulmahampaillaan kastanjapuista kuoria.

»Tällä puolella on niin rumaa», sanoi Adolfiina.

Mutta paritusten käveli nuoria hiljaa yhä ohitse, tukehduttaen nauruaan ja painuen kylki kylkeen. Ketään ei hävettänyt, mutta tytöt olivat hiukan punaisia. Tuli kokonainen jono pareja, jotka riensivät ravintolaan, ja yht'äkkiä oli Adolfiina näkevinään Severin: päivänvarjon kätköstä vilahti hänen päänsä toisen vierestä. Oliko se tosiaan hän, tuo poika josta oli näkynyt ainoastaan selkä ja joka likisteli tuota pitkävyötäröistä tyttöä? Ei, se ei saattanut olla hän! . . .

Adolfiinan niskaa väristi niinkuin jokin jäinen käsi olisi sitä sivellyt. Hän hidastutti askeliaan ja jäi toisten jälkeen. Sitten hän kiiruhti saadakseen heidät kiinni, ja kuuli silloin hälinästä äänen:

»Severi, mene pois, mene pois vaan sisään!»

Tuolla oikealla mekasti kymmenkunnan nuorta miestä iloisesti telttavankkurien oven edustalla. Raollaan olevasta ovesta näkyi nainen, joka istui tuolilla side silmillä, ja toinen, musta ja likainen, kirkui kuuluttajana, naama yhtenä ja pelkkänä kitana. Täällä, ikäänkuin kätkösällä, syrjässä markkinain humusta ja hälinästä, tuntui koko tuo homma epäilyttävältä ja teki levottomaksi.

»Mene pois vaan sisään, Severi!» huusi se ääni uudestaan.

Tungos vei Adolfiinan mukaansa ja hän töytäsi ystävättäriään vastaan, jotka olivat kääntyneet takaisin etsimään häntä.

»Mitäs sinä, Fiina! Tahdotko erillesi meistä? Ketä sinä täältä haet?»

Vakuuttaakseen heille, ettei hakenut täältä ketään, veti Adolfiina heidät toiselle suunnalle, ja kun he sitten tulivat jälleen samalle paikalle, seisoi siellä vieläkin väkeä, mutta Severiä ei näkynyt.

He kiersivät yhä edelleen.

»Puoli neljä», virkkoi Mari. Nyt, tytöt, me emme enää saakaan sulhasia. Mokomat hölmöt! . . . Ja minä läkähdyn janoon.»

— Puoli neljä! Adolfiina tunsi ikäänkuin lysähtävänsä kasaan. Varjot pitenivät verkalleen, aurinko aleni kattojen taakse, markkinavankkureita alkoi jo vieriä kaupungista pois.

Kuinka Severi ei ollut nähnyt häntä eikä etsinyt häntä käsiinsä? Missä hän oleskeli? Tietysti jossakin ravintolassa, kultansa kanssa, jonka oli uudelta asuinseudultaan löytänyt! Jonkun kanssa noista iloisista tytöistä, joilla oli tuollaiset matalat myssyt.

Kun kello löi neljä, ei Adolfiina enää toivonutkaan. Hän kaipasi kauas pois koko markkinoilta, pois melusta ja kaikkien näiden iloisten ihmisten luota! Hän kulki muiden mukana kuin mikäkin ajatukseton kone. Ja kun neljä Grange-Neuve'in poikaa sulki heiltä tien ja tahtoi heitä kanssaan lasille, ei Adolfiina juuri tehnyt vastarintaa.

»Tulethan sinä toki mukaan», supatti Mari. »Ethän

tahdo, että nauravat sinulle. Sanoisivat, että kavaljeerit sinua pelkäävät. Tule nyt pois, mitä siitä? Mennään vain vilkaisemaan!»

— Niin kyllä, mitäpä se nyt merkitsi? Adolfiina antoi viedä itsensä. Mutta sitä ei hän toki sallinut, että hänen kavaljeerinsa, punanaamainen pojantallukka, aikoi kietaista kätensä hänen vyötärölleen näin kaikkien ihmisten nähden.

Ravintola oli tupaten täynnä väkeä. Kuhertelevat parit olivat vallanneet itselleen suuren ullakon, jonne oli tuotu pöytiä ja penkkejä. Sinne veivät kapeaa ja pimeää solaa tikapuut, ja tytöt kömpivät sinne nelinkontin poikien ahdistamina ja sysääminä. Ne, jotka eivät hakastelleet hyväilyitä, nousivat varsin hitaasti. Adolfiina tahtoi mennä ihan viimeisenä. Auringonpaisteesta häikäistyneillä silmillään hän tuskin erotti tikapuita, mutta ullakolla levisi valo kahdesta isosta luukusta vierasjoukkoon, ja yht'äkkiä näki Adolfiina jotain, joka teki hänet aivan kalpeaksi; hän tahtoi vetäytyä heti takaisin: siinä hänen edessään istui Severi, ja aivan hänen kupeessaan kiinni jokin Thouarsais'n tyttö, kookas ja iloinen, matala myssy päässä . . .

Mutta Severi oli tulijat tuntiessaan noussut hiukan hämillään paikaltaan:

»Hyvää päivää, Pekka! Päivää, Mari! Kas, Adolfiina! Tulitko tänne sinäkin?»

Severin ystävät sovittautuivat ahtaammalle ja avasivat paikkaa viimeksi saapuneille.

Ullakolle oli sulloutunut viidettäkymmentä paria. Kauimpana, katonkannattamien varjossa likistel-

tiin miten mieli teki, mutta peiteltiin kasvojaan niin etteivät muut näkisi. Mutta enimmät eivät niin pitkälle menneet. Siellä oli pojannulikoita, melkein lapsia vielä, jotka olivat tuoneet kanssaan isoja tyttöjä, muka miestä ollakseen. He olivat ensin arkoja, pelkäsivät suudella, mutta leimahtivat pian tuleen ja kävivät kiusallisiksi. Viatonta ei meno ollut, mutta eipä juuri muutakaan.

Monet olivat tulleet sinne ainoastaan tavasta ja tottumuksesta tai hiukan vilkaisemaan, kuten Mari sanoi. Enimmästään vain naurettiin.

»Kas vain», sanoi Severi, »oletteko te kaikki sieltä kotipuolesta tulleet markkinoille?»

Hän kääntyi tuttaviinsa päin, ja tyttö, jota hän kestitsi, näytti närkästyneeltä ja oikoi hameensa rypistyneitä poimuja.

»Tulitko jalkaisin, Mari?»

»Enpä vainkaan, säästin hienoja kenkiäni. Ajoin Albreteaun väen rattailla.»

Hän nauroi ja lisäsi:

»Adolfiina pääsi Pelleteries'ssa Pitaud'n vurstiin emännän paikalle. Siinä ei istuta höyhenillä, se täristää yhtä päätä, eikä hän ole nyt nauranutkaan koko päivänä, niin häntä rynkytettiin.»

Ei, häntä ei oikein naurattanut, Adolfiina-parkaa, vaikka olisi niin halunnutkin. Hän tahtoi vain päästä pois, jonnekin kauas pois! Hän maistoi vähän lasistaan:

»Nyt minun täytyy mennä. En tahtoisi antaa isännän odottaa.»

»Mitä joutavia! Sinä vain lasket leikkiä!»

»Ei päästetäkään», huusi tuo pieni pojan-pallukka, »minä pidän häntä kiinni.»

Mutta Adolfiina riistäytyi irti:

»Ei, ei, Pekka, kello on jo niin paljon, ja jos myöhästyn, lähtevät he kotiin ja jättävät minut tänne. Minun täytyy mennä, hyvästi.»

Pian oli Adolfiina portaissa, noissa pimeissä portaissa, jossa ei muutenkaan nähnyt mitään, saati sitten kyynelet silmissä! Ulos ihmisten tungokseen taas! Hän kääntyi kulkemaan siihen ravintolaan päin, missä Pitaud häntä odotti. Oli niin väsynyt että jalkoja hoiputti. Mitäpä siitä — vaikka hän kuolisi! . . . Mutta sitten vilahti hänessä toivo, ettei Severi ehkä ollutkaan mennyt tuonne ullakolle muuta kuin ystäviensä kanssa hiukkasen iloittelemaan ja katselemaan, millaista siellä oli! Olihan Adolfiina itsekin sinne tahtonut. Miksi hän olikaan lähtenyt sieltä niin pian pois, tyhmä tyttö-parka? Nyt hän soimasi siitä itseään, mutta mitä se nyt enää auttoi!

Hän oli jo joutunut lähelle ravintolaa, mutta vielä oli puoli tuntia aikaa, joten hän maleksi siellä täällä miten sattui. Ja yht'äkkiä huomasi hän jonkun tulevan kiireesti takaa ja pujahtavan hänen ohitseen. Sydän lakkasi sykkimästä: Severi seisoi hänen edessään ja tukkesi tien.

»Tästä ei kukaan pääse läpi», nauroi Severi levittäen käsivartensa. »Ei kai sinulla nyt niin kiire ole kuin äsken. Onpa sekin peliä, karttaa ystäviään niinkuin ruttoa!»

Adolfiina koetti nauraa, vaikka oli kalpea ja silmäluomet aivan pöhöttyneet.

»Entä te», vastasi hän, »hylkäätte toverinne! Jätätte heilinne ikäviinsä ja kiertelette täällä yksinänne».

»Minun heilini ei ole vielä syntynyt.»

Päästäkseen jotain puhumaan lisäsi Severi:

»Jaha, siellä Pitaud'lla sitä vielä ollaan?»

Tytön teitittely saattoi hänet hämilleen.

»Siellä», vastasi Adolfiina.

»Se on hyvä talo! Mutta palvelustytöillä kai paljon työtä?»

»Työtä kyllä; mutta ainakaan en tarvitse mennä pellolle miesten kanssa, ja sehän on hyvä.»

»Kyllä niinkin.»

Severi puhui nyt vakavasti kuin toveri toisen kanssa työalansa asioista. Jatkaisikohan tähän sävyyn, ja jättäisi kaiken muun Adolfiinalle sanomatta? Ei, yht'äkkiä näki tyttö lujan päätöksen Severin silmissä:

»Fiina, menetkö ensi pyhänä Clazay'hen kirkkoon?»

»Clazay'hen? Kenties. Mitenkä niin?»

Severi siirtyi lähemmäksi:

»Siksi, että jos sinä menet sinne, niin tulen minäkin!»

Ja kun Adolfiina ei vastannut, vaan ainoastaan katseli kenkänsä kärkeen ja naputteli sillä gavotin tahtia, painui Severi kumaraan ja virkkoi hiljaisella äänellä, melkein liikkumattomin huulin ja lyhyin hengenvedoin:

»Se on päätetty! Kello kaksi toisen aidan kulmauksessa Vihreänristin kujalla.»

Adolfiina lensi punaiseksi, ja hänen silmissään,

kun hän kohotti katseensa Severiin, hohti kiitollisuus ja näkyi lupaus.

Siis se oli sanottu, ja heti heidän vakavuutensa hiukan hälveni.

»Minun täytyy nyt mennä», virkkoi Adolfiina.

He kulkivat aivan vieretysten ravintolan portille asti. Severi katseli pehmyttä kaulaa, johon hän oli kerran painanut hurjan suudelman, sen suudelman, joka oli heidät liittänyt toisiinsa. Tuo muisto ei ollut koskaan hänen mielestään lähtenyt, nyt se alkoi elää, ja hänelle tuli kiihkeä halu suudella Adolfiinan raikkaita poskia, ihan heti siinä, vaikka väkeä kulki ohitse. Jos se olisi ollut joku muu tyttö kuin Adolfiina, ei hän olisikaan kursaillut, mutta nyt hän ei uskaltanut.

»No niin, hyvästi, Fiina, ensi pyhään!»

Severi ojensi kätensä. Mutta Adolfiina, joka oli nyt onnellinen, oli saanut takaisin kaiken entisen kujeellisuutensa. Hän nousi yhtäkkiä varpailleen ja suuteli Severiä reilusti molemmille poskille ja sanoi niin kovalla äänellä, että ihmiset sen kuulivat:

»Hyvästi. Suutelehan anoppia puolestani, ja vie kaikille minulta terveisiä!»

* * *

»Kello kaksi toisen aitauksen kulmauksessa Vihreänristin kujalla.»

Adolfiina oli painanut ajan ja paikan tarkoin mieleensä. Hän tuli sinne itse ensin ja odotti siellä Severiä. Kun kello löi kaksi, tuli Severi nopein askelin.

Adolfiina ojensi hänelle molemmat kätensä:

»Luulin, ettet sinä tulisikaan, vaan että se olisi leikkiä. Aloin jo pelätä.»

»Oh, kuinka sinä sellaista luulit! Mutta minä myöhästyin, kun toiset minua tuolla kylässä pitelivät. En päässyt heistä irti.»

»Anna anteeksi», virkkoi Adolfiina. »Teenkin sinulle vain kiusaa! Tiedäthän, että minä olen niin ilkeä. Nyt olet kai väsynyt, sieltä on pitkä matka kävellä.»

»Onhan se koko pitkä», sanoi Severi.

Ja hän veti Adolfiinan lähelleen.

»Mutta minä kävelisin sen mielelläni uudestaan vaikka kymmenen kertaa sinun tähtesi, Fiina!»

He menivät syrjään pienelle aholle ja istahtivat pähkinäpensaikon varjoon. Ilma oli lauhkea ja lehdet tuoksuivat.

»Tässä tapaamme kahden kesken ensi kertaa, mutta olemmehan pari jo vanhastaan», sanoi Severi.

Adolfiina katseli häneen vakavin silmin:

»Se on kyllä totta mitä minuun tulee; mutta sinusta taasen en oikein tiedä . . .»

»Kyllä saa tietää, vaikkeivät muut tiedäkään!»

Adolfiina keskeytti:

»Eikä edes itse Severi! Puhupas Miiasta ja koeta pysyä punastumatta!»

Severi nauroi:

— Kuules, Fiina, et ole oikeassa, kun uskot tuollaiseen loruun. Tiedän kyllä, että minua yhteen aikaan paneteltiin, mutta siinä ei ollut paljon perää. Minä en voinut mitään sille, että tyttö oli siellä Joli-

mont'issa ja odotti minua, kun tulin illalla kotiin. Miten hän nyt jaksaa tuo paksu Miia?»

Adolfiina vastasi tyynesti, niinkuin ainakin järkevä ja kokenut tyttö:

»Mitenkäkö jaksaa? Hänelle kävi hullusti. Sai mitä tahtoi, tietysti.»

»Onko hänellä lapsi?

»Ei lapsi, vaan kaksoiset. Syntyivät paaston aikaan. Hassuinta, ettei hän oikein tiedä, kuka isä on, ja siitä hän ei muuten piittaakaan. Kyllä se on häpeä! Oi, miten minä surin, että hän oli sinun kultasi . . .»

»Vaiti, Fiina, sinä et tiedä, mitä sanot. Se on totuus, että minä olen ajatellut sinua aina siitä saakka kuin tulin takaisin sotaväestä. Enpä ollut kovinkaan kaino ensimmäisenä iltana, muistatko?»

»Et kyllä», nauroi Adolfiina. »Mutta entä myöhemmin?»

»Myöhemmin? Siunatkoon, enhän uskaltanut! En minä unohda, että olen kulkenut ihmisten ovilla kerjuupussi selässä. Isäsi ei olisi mitenkään sellaiseen suostunut. Ja minä luulin sinua rikkaaksi, ja sitten sinä olet vielä niin kaunis! Minä häpesin itseäni, enkä puhunut mitään. Raskaalta se tuntui, siitä saat olla varma. Luulin ensin, että unohtaisin sinut, ja koetin katsella toisia. Mutta se ei siihen loppunutkaan. Silloin muutin sieltä pois ja vein kiusani mennessäni. Kun sain kuulla onnettomuudesta, että te olitte myöneet talonne ja sinä mennyt palvelukseen, ajattelin: Ehkäpä hän nyt ottaa minut! Ja siksi tulin markkinoille, että saisin puhua kanssasi. Jos en olisi tavannut sinua siellä, olisin

tullut tänne takaisin pyhäinmiesten päivänä tai aikaisemminkin, sillä lopulta kävi ikävä liian suureksi. Varmasti olisin tullut tänne takaisin! . . .»

Lyhyin, arkailevin kääntein paljasti Severi kätketyn surunsa, ja Adolfiina, joka oli tuntenut kaiken saman kuin Severikin, kuunteli noita rakkauden kärsiviä sanoja hänen rintaansa vasten painautuneena ja katsellen kaukaisuuteen. Nuo sanat värisivät ja lauloivat hänen sielussaan kuin huhtikuun tuuli kevään silmikoivassa lehdossa, ja hänelle tuli suloinen halu itkeä.

Kaksi viikkoa tämän heidän ensimmäisen kohtauksensa jälkeen pestautui Severi Loriot'lle seuraavaan pyhäinmiesten päivään asti. Hänellä ei ollut talosta paljon hyviä muistoja, mutta hän ei mielellään tahtonut koetella uusia paikkoja, sillä hän tunsi, ettei hänellä koskaan ollut onni matkassaan.

»Kuulkaas isäntä», sanoi Severi, kun sopimus oli tehty, »minä tarvitsen kolme vakoa perunamaata . . .»

»Oho, poika, jokos aiot naimisiin? Kyllästyitkö mukavaan ja huolettomaan poikamiehen elämään.»

»Kolme vakoa, jos saan hyvin kasvavaa maata, mutta muuten viisi.»

KUUDES LUKU

HÄÄT

Taivas sininen, tuuli humisi nummien hongissa. Huiskivien pensaiden keskellä vanhat puut kohisivat. Ilmanranta oli yhtä ainoaa puidenlatvojen häilyntää.

Kätkeytyneet olivat vihreyteen likaiset kylät. Kuivat ja kovat maantiet kukkien reunustamat, kellertävät, raunioiset pellot vihannan peitossa! Bocage oli nyt kuin valtavaa metsää, reunoilta ilmavaa ja vihreää, saeten sitten ja saaden kaukana sinisen värin, johon kuusikot vetivät tummia juoviaan. Taivaan äärellä metsien harmaat mainingit yhä kohosivat, ja kaikkein loitoimpana ne sulivat hyvin kalpeina ilmojen vaalean sinen kanssa yhteen.

Tuuli häilytteli oksia. Se oli lähtenyt matkaan nuoruuden mailta; se oli maistanut kirkkaista lähteistä, lennätellyt pienien purojen pärskeitä, pujahdellut viidakoissa, joihin aurinko pilkisteli, ja tutkinut lukemattomien pikkupesien salaisuudet. Se toi tullessaan tuhansia ääniä, ilakoivaa hälinää ja lauluja: puitten vakavia lauluja, vesien väikkyviä lauluja, eläinkunnan haltioituneita lauluja. Ja se toi rak-

kauden ylenpalttisen kuumeen, toi kukkaterille juopumuksen, taivaalle viattomuuden, valkeuden päivään, äärettömän riemun puhjenneille lehdille.

Oli toukokuu loppumaisillaan. Adolfiina ja Severi pitivät häitään; sydän oli käynyt heidän tunteilleen liian ahtaaksi.

He olivat kutsuneet häihin lähimmät sukulaisensa. Sinne oli tullut Vihtoriina, joka äskettäin oli mennyt naimisiin, ja hänen miehensä ja noin kolmen kuukauden vanha pikku poikansa. Samoin Aukusti ja hänen vaimonsa, joilla myöskin oli nyt kaksi pienokaista. Lapset jätettiin Pelleteries'hen; mutta häät vietettiin Pitaud'n talossa. Se isäntäväki piti Adolfiinasta eikä ollut nirsua: he lainasivat juhliin riihensä, hyvin suuren riihen, ja melkein kaikki tarvittavat ruoka-astiatkin.

Isä ja poika Loriot tulivat niinikään renkinsä häihin, mutta Lovisa jäi kotiin Marandieres'hen hoitamaan ukkovaaria.

Ja paitsi näitä mainittuja kokoontuivat sinne sulhasen ja morsiamen omaiset ja toverit.

Severi oli kutsunut neljä renkimiestä samalta paikkakunnalta, niissä muun muassa Kustin, tuon entisen paimentoverinsa, jolla oli ollut evänä kuivattua kotijuustoa. He joutuivat sulhaspojiksi rikkaille tytöille, jotka olivat olleet Adolfiinan ystäviä siihen aikaan kuin morsiamen vanhemmilla oli mylly. Ne tytöt olivat ylpeitä eivätkä jutelleet muiden kanssa kuin keskenään, sillä he halveksivat näitä köyhiä, vaikka suvaitsivat nyt heidän seuraansa alentua. Mutta sydämensä pohjimmassa

kadehtivat he nuorta morsianta, joka oli niin kaunis uusi myssy päässään ja niin siro halvassa, harmaassa, kolme frangia kyynärältä maksavassa puvussaan. Severi jälleen oli teettänyt hääpukunsa Bressuire'in räätälillä. Hänellä ei ollut ennen ollut oikeaa juhlatakkia, ja tämä kävi hyvin ylle eikä vaivannut kainaloista, joten hänen liikkeensä olivat vapaat ja hän oli suora ja solakka kuin nuori kastanja.

Tultiin kirkosta. Kello oli kaksitoista, ja lähdettiin rientämään Pelleteries'hen. Kusti lauloi hyvin hassunkurisen viisun, jossa oli niin monimutkainen loppukerto, että sitä oli toisten melkein mahdoton oppia; he sekautuivat ja laskettelivat järjettömyyksiä, ja siinä sen laulun hauskuus olikin. Toiset sotkeutuivat tahallaankin, ja kaikki nauroivat. Kun jouduttiin kylien kohdalle, viritti kyttyräselkäinen nuorukainen haitarilla hitaan, vingahtelevan marssin; naiset koettivat astua tahtiin ja harppasivat pitkillä askelilla niinkuin mitäkin luikua laskien ja heidän polvensa ponnistautuivat ahtaista hameista näkyville.

Puoli kahdentoista aikaan saavuttiin perille. Vihtoriina ja Lovisa, Aukustin vaimo, kiiruhtivat kohta sisään; heidän rintojaan pakotti ja piti päästä imettämään pienokaisia. Muut lähtivät riiheen, jonne pöytä oli katettu. Morsiamen paikalla riippui seinällä lakana, johon oli neuloilla kiinnitetty ruusuja.

Kaikilla oli kova nälkä. Nopeasti syötiin liemi ja keitetyt kanat. Musikantti istui pöydän toisessa päässä ja hänen tehtäväkseen oli jätetty pitää huolta lapsista, mutta lapset tahtoivat niin paljon keittoa

ja söivät niin halukkaasti vehnäleipää, että tulivat heti kylläisiksi; ja sitten he katuivat, kun näkivät, että pöytään tuotiin paistettuja kananpoikia ja teurastajalta hankittuja liharuokia.

Kyttyräselkä, hän ymmärsi, miten herkkuihin oli suhtauduttava, ja piti siellä hauskaa minkä suinkin osasi! Hän ei maistanut koskaan väkeviä ensimmäisellä aterialla, sillä sellaisista soittajista, jotka juovat itsensä pöhnään jo heti aamusta, ei liioin välitetä. Hän ei nyt siis juonut, mutta sen sijaan hän söi! Ei paljon leipää, ei, niin vähän kuin mahdollista: ainoastaan yhden kakkaran, ei koko aterialla enempää; sitä hän mykerteli laihoilla sormillaan ja puraisi siitä silloin tällöin murun, enimmäkseen vain näön vuoksi. Eikä hän ottanut juuri kastiakaan, mutta kyllä lihaa, mainiota rasvaista lihaa, isoja palasia, jotka hän nielaisi kokonaan, pureskelematta. Toisten kasvavasta iloisuudesta oli hän hyvillään, sellaisesta aterian hälisevästä loppupuolesta hän piti; hän varasi kaikkein parhaat palat siihen hetkeen asti ja täytti silloin nielunsa kurkkutorvea myöten. Ja hänen vikkelät silmänsä pyörivät levottoman tyytyväisinä.

Kun päästiin viilipyttyihin, joiden pinta oli pelkkää paksua keltaista kermaa, niin oli laulaminenkin jo alkanut. Lanko Calloux lauloi laulunsa, isänmaallisen laulun, jossa oli mahtava tahti ja jota hän selvensi voimakkailla kädenliikkeillä. Sitten tuli Kustin vuoro. Hän veti virttä kuin posetiivi, venytteli pitkäksi viimeistä nuottia ja pani äänensä silloin värisemään.

Kerran sotapalveluksessa ollessaan oli hän mennyt illalla varieteehen, ja siitä ihmeestä hän puhui aina, niin ihastunut hän oli siihen ollut. Ja markkinoilla hän osti viisuvihkoja. Hän osasi kaikenmoiset loppuluritukset.

Nyt lauloi hän ensin surullisen laulun ja sitten erään toisen, jonka hän oli oppinut ihan äsken, toukokuun markkinoilla. Siinä oli loppuluritus, johon kaikki haltioissaan yhtyivät:

»Ja paistin, paistin, Jussi sait,
heisuli, veisuli vei!»

Kaksikymmentä kertaa jyrähtivät riihen seinät näistä loppusäkeistä. Siitä tuli selvästikin häitten paras laulu.

Kun oli syöty hääateria, raivattiin pöydät pois ja soittaja päästi polkan. Severi ei osannut ollenkaan tanssia, mutta Adolfiina sitä vastoin tanssi hyvin, notkein ja hillityin liikkein. Varsinkin piti hän eräästä vanhankansan tanssista, jota ikänaiset osasivat, mutta muotitansseissakin hän onnistui. Käänteissä loi hän mieheensä helliä silmäyksiä. Pian hänelle tuli kuuma ja hän meni Severin viereen levähtämään. Sitten oli hänen tarjottava ryyppyjä, ja tapa vaati, että morsiamen oli vähän väliä kierrettävä miesten joukossa ja yllytettävä kursailijoita.

Luvassa pelasivat miehet paitahihasillaan keilaa. Heillä oli viiniputeleita ja lasi, ja Severi piti huolta siitä, että he maistoivat ahkerasti.

Pitaud, Calloux ja Aukusti punoutuivat yhteen juoneen Fredrikiä vastaan: tehdäkseen hänelle oikein

koiruutta olivat he keksineet sen, että rahasta pelattaessa sakotettaisiin tappiolle joutuvaa ryypyillä: kuka menetti, antoi kolikkonsa ja otti ryypyn. Fredrik joutui aina tappiolle. Kuitenkin hän kesti ryypyt, sillä hän oli tottunut viiniin. Vihoissaan hän ärjyi:

»Tämä ei ole reilua peliä! Piru vie! Tässä on koiruutta! Minä en juo.»

Mutta loitompaa huusi Severi järkkymättä:

»Hänen pitää juoda! Antakaa sille ryyppy! Se, joka menettää, ottaa ryypyn!»

Fredrik joi, ja Aukusti, se kujeilija, rallatteli:

»Ja paistin, paistin, Jussi sait,
heisuli, veisuli vei!»

Riihestä tanssivat vastasivat: »Heisuli veisuli vei», ja jyskyttivät tahtia kannoillaan.

Lapsetkin olivat huimistuneet ja kirkuivat niinkuin aikuiset. Ensin olivat he nököttäneet vaiti uusien kauniiden vaatteidensa tähden, joita he eivät saaneet liata; mutta sitten oli Severi antanut heille vähän viiniä, ja samoin Adolfiina. Ja makuun päästyään olivat he salaa juoneet yksinkin, jossakin syrjänurkassa, oikein aika kulauksia, ja olivat varmaankin kutsuneet kestiin myöskin toisia lapsia, kyläraittien ressuja, jotka olivat tulleet sinne näkemään morsianta.

Kaikilla lapsilla oli nyt komeat punaiset viikset.

Rohkeimmat pojista alkoivat kiusoitella pikku tyttöjä, nipistellä heitä, tempoa käsivarsista. Sitten

he kaappasivat tytöt mukaansa ja menivät tanssivien aikuisten joukkoon. Joka tanssin perästä tekivät he niinkuin isotkin: kavaljeerit suutelivat taamejaan, ja jos tytöt vastustelivat, pomppasivat pojat heidän kimppuunsa niinkuin punaisiin kirsikkoihin.

Ja tanssiin väsyttyään alkoivat he pilkata kyttyräselkää. Mutta silloin Bernoun emäntä katseli heihin pahasti ja he puikkivat pihalle.

Joku hetki myöhemmin kuuli Severi, joka tuli katsomasta keilanpelaajia, naurua heinäsuovan takaa. Hän meni sinne: siellä kellotti tyhjä litranpullo heinissä, ja hiukan syrjemmällä heitteli kaksi pikku tyttöä häränpyllyjä; kolmas tyttö oli aivan juovuksissa kaatunut nenälleen ja sätkytti paljaita kinttujaan ilmassa. Ja kaksi pikku poikaa, noin kymmenvuotiaita, istui siellä nauraa kikattaen niin että silmistä vedet vuosivat; he kököttivät kyykkysillään nähdäkseen tarkemmin, ja viittoilivat toisia tovereitaan, jotka juoksivat hippasilla luvan luona, tulemaan katsomaan.

Luvassa, pienen pöydän ääressä, joka oli jätetty sinne nurkkaan, istuivat Loriot'n isäntä ja Adolfiinan eno jutellen toisilleen tarinoita. He olivat pelanneet korttia ja ryypänneet koko illan. Moinen viinimäärä oli tehnyt enon helläksi ja Loriot'n iloiseksi; toinen heistä nauroi ja toinen itki ja kehui, miten hyviä hänen ystävänsä olivat ja miten hyvä etenkin hän itse.

»Kuule, Loriot» vakuutti hän ojennellen syvän järkkyneesti käsiään, »minä olen pikapäinen mies, mutta

minulla on sydän! Koskaan en rähise naapurieni kanssa».

»Minulla on samanlainen sydän! On tässä asuttu kolmessa kylässä eikä ole rähisty kuin yhden ainoan kerran, tuon Bariot-naapurin kanssa — ja silloin hänestä, joka on siellä kotona, siitä kiukkupussista. Ja kun minä tapaan jonkun hyvän kaverin markkinoilla, niin heti rymyt pystyyn, siitä ei estettä, sen saat uskoa!»

»Ei riitaa, ei milloinkaan!» uikutti toinen. »Ja työtä minä teen, sen saat uskoa. Työtä minä en pelkää, mutta riita, riita se minua kiusaa! Minä en kärsi riitaa, en sellaisinakaan päivinä kuin tämä.»

»Justiin niin! Minä en ole sen äkäisempi häissä kuin tavallisina arkinakaan! Ja ryyppääminen minua vain nuorentaa!»

Severi ja Adolfiina kuuntelivat tätä, nauroivat keskenään, toivat viinapullon ja menivät antamaan heille viimeisen napanterin.

Seitsemän aikaan asetuttiin jälleen pöytään. Eräät näyttivät silloin varsin surkeilta. Fredrik nyökähti lautaselleen tuskin ennätti istua, ja alkoi kuorsata siinä.

Tytöt tahtoivat laulaa häävirren, vanhan häärunon, jossa naimattomat toruvat ystävätärtään siitä, että tyttö tahtoo jättää heidät ja mennä häilyvälle ja ilkeälle miehelle. He asettuivat jo Adolfiinan eteen laulamaan. Mutta silloin nousi entistä pahempi metakka. Calloux jyrähdytti leveän rintansa pohjasta kymmenennen kerran häälaulun loppulurituksen ja tyttöjen heikko ääni hukkui juopumuksen pauhuun.

Närkästyneinä he palasivat paikoilleen, Adolfiinan suureksi iloksi, sillä hän häpesi, kun kaikki olivat alkaneet häntä katsoa.

Tuolla kertoi Kusti Severille ja Aukustille varieteessa käyntiään.

Siellä oli ollut luutnantti, joka oli ollut fiini mies: se ei ollut ylpeä, vaikka oli oikein herra, nimeltään »von . . .» Kusti ei muistanut hänen nimeään enää. Kusti oli ollut hänen pikenttinään. Ja eräänä iltana oli herra »von . . .» sanonut hänelle tälleen:

»Juokse siitä Pikkukadulle numeroon 13. Siellä on naisväkeä. Et suinkaan sinä naisia pelkää, höhlä? Kookkain niistä on Faisannette; hänet sinä minulle laahaat. Ymmärrätkö: laahaat hänet Patouillaud'n tingeltangeliin ja sieltä minä tulen hänet ottamaan. Mars! . . . Ja äläs», — oli vielä herra »von . . .» lisännyt, »koetapas vaan lääppiä sitä lillua, niin saat korvillesi!»

Sitten oli Kusti mennyt Pikkukadun kolmeentoista. Siellä oli ollut iloisia tyttöjä, ne olivat istuttaneet hänet keskeensä. Ja siellä oli ollut Faisannette. Hän, Kusti, oli vienyt sen mukaansa ja puhellut mukavia hänelle pitkin matkaa. Oli se vasta hepsakka nainen! Ja luutnantti oli ollut hyvin tyytyväinen.

»Et sinä olekaan niin höhlä kuin näytät», oli hän sanonut. »Kas tuosta saat viisi frangia. Mene ahtaamaan mahasi täyteen, senkin hotku!»

Niin, se oli antanut Kustille viisi frangia, että hän menisi viettämään iltaansa tingeltangelissa, se luutnantti »von . . . Hupelin». Iloissaan, kun muisti luut-

nantin nimen, huusi Kusti sen ääneen, niin että muut metelissä kuulisivat:

»Luutnantti von Hupelin. Jaakoppi von Hupelin ... Ja sellainen hepsankeikka tyttö, Jeesus siunaa!»

Ja päästyään oikein ilon intoon alkoi hän laulaa, selventäen kädenliikkeillä jo muutenkin selviä laulun sanoja. Tytöt eivät olleet ensin huomaavinaan, vaan istuivat juhlallisen vakavina. Mutta yht'äkkiä yksi heistä purskahti nauruun ja sitten toisetkin, jotka olivat istuneet aivan kyttyrässä nauruaan tukahduttaen, päästivät naurunsa valloilleen. Muuten lauloikin Calloux kohta toisen laulun, jossa kaikki sanottiin ihan selvästi.

Alussa oli laulettu ainoastaan loppukerrot, mutta nyt laulettiin yhdessä koko laulut. Ja sitten juotiin kaikki yhdessä ja huudettiin, ja tahdottiin kilpaa ryyppäämään.

Naisetkin alkoivat olla juovuksissa. He lauloivat miesten mukana. Heidän kimeät äänensä killittivät miesten jöreäin äänten sekasortoisessa hurinassa, ja joskus naisen ääni kuului tuokion vapisevana ja sammui kuin säkenet tuulen vieminä.

Aukusti ja eräs rengeistä hoilasivat hurjimmin ja reiluimmin, niin oli viini heidät voimistuttanut.

Kyttyräselkää vaadittiin esiintymään. Usein hän hauskutteli hääväkeä. Silloin hän teki itselleen pellavista pitkän tukan, pisti päähänsä pumpulimyssyn, kömpi pöydälle ja oli olevinaan vanha ukko tai pikku lapsi ja kertoi ihmeen mukavia juttuja. Mutta tänä iltana hän oli pahalla tuulella, sillä piika, joka oli tul-

lut sytyttämään kynttilöitä, oli pannut yhden kynttilän juuri hänen eteensä, ja siksi hän nyt kieltäytyi esiintymästä.

Aukusti alkoi ärjyä:

»Etkö lähde ja heti, kytys? Nousetko ja saarnaat saarnasi!»

»Ja paistin, paistin Jussi sait!» rallatteli kyssäselkä sotkeakseen asiaa.

»Vai niin, paistin sain? Etkö sinä sitten muka saanut paistia, rähjä? Jumaliste, kyllä lapoit mahaasi, jumaliste!»

Kaikki purskahtivat hurjaan nauruun. Saarna unohtui siinä paikassa. Kyssän silmät säkenöivät, ja hän aikoi lähteä pois, mutta jäi kuitenkin, kun tuotiin pöytään lihapiiraita ja luumuja.

Mutta kun syömiset lopultakin kaikki oli syöty, rupesi hän kiireen vilkkaa käärimään harmonikkaansa myttyyn.

Mutta siitä eivät miehet, jotka olivat koko päivän pelanneet korttia ja tahtoivat nyt tanssia, ollenkaan pitäneet. Fredrik oli viimeinkin herännyt ja huusi pelimannille:

»Hei, minä tahdon tanssia valssin morsiamen kanssa!»

»Ei ole tehty kauppoja illasta, minä lähden pois», sanoi soittaja.

»Minä tanssin morsiamen kanssa, sillä kuitti! Sitten saat mennä.»

Tämä päähänpisto piti miestä pystyssä, vaikka koivet hoippuivat. Kelmeänä, silmiään vilkutellen ja paidanrinta auki niin että ruskea rinta näkyi, tukki

hän ovea. Kyssä koetti livahtaa nopeasti ulos, mutta Fredrik töykkäsi hänet takaisin:

»Älähän luiskahda! Minä tahdon tanssia morsiamen kanssa, sitten saat laputtaa.»

»Sinäkö se täällä maksat, sinäkö se tässä komennat? Päästä minut, juopporatti, sika.»

»Tuhannen luikertelija, älä halkaise minun sappeani! Minä tahdon tanssia morsiamen kanssa, siitä en hellitä. Avaa vain pimpelipompelisi ja tee se heti. Sitten saat laputtaa.»

Ja kun kyssä vieläkin koetti pujahtaa ohi, iski humalainen ison, aurankurjessa kovettuneen kätensä hänen kaulukseensa. Tytöt näkivät, että tässä saattoi käydä pahoin, hypähtivät paikoiltaan ja juoksivat väliin, saivat Fredrikin käännetyksi ympäri ja töytäsivät häntä niin että hän kaatui kiroillen lattialle, kun taas kyssä ulkoa haukkua nalkutti:

»Fredrik Loriot,
konnan kokoinen,
pässin näköinen,
koiran-sisuinen!»

Täytyi jäädä ilman musiikkia. Kusti aukaisi linkkuveitsensä ja soitti sen terällä valssin. Alettiin taas tanssia, huimalla vimmalla. Naiset kohensivat helmojaan, miehet loikkivat, jyskyttivät anturoitaan, hyppäsivät korkealle ja kirkuivat kuin hullut:

»Ii-uuh!»

Yhdentoista aikaan Vihtoriina nykäisi kupeeseen pelimannia, joka soitti linkkuveitsellään. Muutkin tanssijat pysähtyivät.

»Ne menivät», sanoi Vihtoriina salaperäisesti. »Täytyy viedä heille sipulisoppaa.»

Sillä välin kuin Pitaud'n emäntä varusti tuota keittoa, kokosi Kusti vielä häävieraat viimeiseen piiritanssiin.

* * *

Severi ja Adolfiina pujahtivat kenenkään huomaamatta hälinästä pois. Tähtiä välkkyvän taivaan alla kiiruhtivat he lauhkeana yönä Alakylään. Siellä he olivat vuokranneet itselleen töllin, kurjan, pienen vanhan mörskän, jossa ei oltu pitkään aikaan asuttu. Kun he sysäsivät oven auki, löyhähti sieltä pimeästä vastaan kolkko ilma. Siellä ei nähnyt kerrassaan mitään. Adolfiina painautui miehensä kupeeseen.

»Kylläpä olin tyhmä», sanoi hän, »kun en ottanut lyhtyä. Mistäpä tänne kynttilä olisi tullut.»

Severi raapasi tikulla tulta. Eikä tuvassa tosiaan ollut kynttilää.

»Hitto sentään! Mitäs nyt tehdään?»

»Ei hätää, tuossahan on kaappi, pannaan vaatteemme sen päälle, siitä ne huomenna löytyvät».

Adolfiina puheli hiljaa, lyhyin hengenvedoin ja alkoi jo riisuutua. Severi raapaisi toisen tikun ja näki hänet jo hiukset hajallaan ja alushameisillaan. Hän tahtoi hyväillä.

»Ei ei, annahan olla! Ne tulevat, joudutaan!»

Adolfiina pujahti vuoteeseen. Severikin riisuutui kiireesti ja tavoitteli pimeässä häntä.

Adolfiina väistyi edestä ja hänen kätensä vapisivat:

»Älä, älä! Ne tuovat keittoa. Ovat niin humalassa . . . Minä jätin alusröijyn ja -hameen ylleni.»

Severi tuli kärsimättömäksi:

»Minua ne suututtavat! Menkööt kotiinsa maata! Minä käännän oven lukkoon.»

»Ei, ei, älä käännä! Muuten jäävät koko yöksi. Oh, älä nyt! . . . Kuuletko, nyt he tulevat . . .»

Kiviin kopsavia askelia kuului pihalta. Severi ja Adolfiina erottivat supattelua oven takaa. Joku haparoi ja raaviskeli ovea, ja yht'äkkiä häävieraat työntäytyivät hälisten kynttilät kädessä sisään.

Pitaud'n emäntä toi keiton. Hän käski nuorta paria syömään samalla lusikalla. Eräs kookas tyttö valaisi kynttilällä vuodetta, melkein siihen heittäytyneenä. Ja siinä seisoivat ympärillä kaikki sukulaisnaiset ja ystävättäret, uteliaisuudesta ammottavin silmin, tuijottaen morsiameen niin tarkkaan, että hän punastui hiusmartoa myöten.

Sängyn päässä pojat lauloivat. He olivat hiukan muuttaneet häälaulun loppukertoa ja rallattivat nyt:

»Ja paistin, paistin, Severi, sait!»

He yltyivät huutamaan; rajut äänet täristivät mustia orsia; se oli karkeaa, hurjaa hälinää. Kun keitto oli syöty, aikoivat he puolestaan tulla paria rohkaisemaan, mutta Pitaud'n emäntä ajoi heidät pois:

»Menkää siitä nyt! Johan tämä riittää. Täytyy antaa heidän olla rauhassa, on jo myöhä. Menkää matkaanne, rääkkyjät!»

Fredrik olisi itsepintaisesti tahtonut jäädä. Viimeisenä hän oli tulla kompuroinutkin. Nyt roikkui ja ruuhotti hän melkein kaksin kerroin sängyn jalkopäälaudalla ja hoki totisena kuin hyvä asiantuntija:

»Paistin, paistin, Severi sait! Paistinpa sait, kuule, renki! Totisesti, kyllä sait paistin!»

Pitaud'n emännän täytyi väkisin työntää hänet ulos. Sitten lähti hän itsekin.

Häälaulun loppurallatus kuului yhä kaukaa. Nyt olivat häävieraat joutuneet Pelleteries'hen. Siellä he alkoivat ulvoa kuin sudet.

Silloin hypähti Severi sulkemaan ovea lukkoon, ja Adolfiina riisuutui sillä välin.

* * *

Herätessään kello kahden aikaan yöllä näkee Severi, että kuu on noussut. Korvissa vielä humisee äskeinen melu; mutta yö on hiljainen ja valoisa; ja puutarhassa visertelee satakieli yksinään.

Neliruutuisesta ikkunasta lankeavat kuun säteet sänkyyn ja kaappiin; siinä ne ikäänkuin lepäävät ja nukkuvat, nuo pikku säteet, ihmeellisinä, suloisina, niin herkkinä ettei voi ojentaa kättään, muuten ne häiriytyisivät.

Ja sitten näkee Severi jossain toisen samanlaisen majan kuin tämä, jossain kaukana, kuten takanaan: samat nokiset ja mutkalle käyristyneet orret kuin täällä, sängyn, kaapin astioineen ja pöydän, joka ei pysy pystyssä, kun multapermanto on epätasainen... Niin, aivan samanlaista kuin täällä! Ja tuolla hal-

keilleen pankon vieressä näkee hän vanhan mummon, jonka silmät kaihi on peittänyt, syljeskelemässä tuhkaan; ja sitten kumaraan painuneen naisen, jolla on kelmeät huulet; ja lapsia itkemässä ja konttaamassa nurkissa puolialastomina ... Mikä näky! Vilusta tutisevia polvia, ruokakonttori tyhjä, nälkää, kylmää, yskiviä rintoja, — kuoleman tulo ... Eikä se ole mitään unta, se on todellinen muisto.

Oh, näinkö kävisi!

Severille tulee katumus, kun hän ajattelee hääpukuaan ja sitä lihan ja viinin paljoutta ja niitä vehnäleipiä, jotka pian on maksettava. Oi, miten uuni on musta, ovi hatara, ikkuna ahdas! Peitto on luisunut hänen päältään pois. Hänelle tulee melkein vilu. Adolfiina, nukkuu; keveä hengitys tuntuu hänen puoliavoimilta huuliltaan ja hampaat kiiltelevät. Hän on väsynyt; hän on kalpeahko ja hiukkasen heikkotekoinen. Severi pistää kätensä hiljaa hänen alleen ja pusertaa hänet rintaansa vasten ikäänkuin tahtoisi häntä puolustaa. Mutta kun Adolfiina herää, kurottaa hän Severille raikkaan suunsa, ja heti unohtaa Severi kaiken: häätuhlauksen, kurjuuden, kuoleman.

TOINEN OSA

ENSIMMÄINEN LUKU

PELLETERIES

Kaiken kaikkiaan oli Pelleteries'ssä kaksi kylää, Isokylä ja Alakylä.

Isossakylässä oli neljä taloa. Sitä kutsuttiin isoksi siitä syystä, että talot olivat suuria maakartanoita pitkine kattojonoineen, ja ehkäpä senkin vuoksi, että se oli rakennettu kukkulalle, josta näki kauniilla ilmalla jopa Vendéen kirkontornitkin.

Alakylässä oli ainoastaan röttelöitä, renkien ja päiväläisten töllejä kasassa Punaisentien varrella, joka oli kovin likainen ja niin mutkitteleva, että sitä sanottiin myöskin linnunsuoleksi. Isojen talojen ihmiset vertailivat hökkeleitä lantamöykkyihin, jotka tarttuvat lehmien kupeisiin, ja laskivat leikkiä, että Alakylä oli moskaa Linnunsuolessa. Ja tosiaankin; kylä oli kuin mikäkin mustunut roskatunkio, sellaisia olivat siellä vihertäviksi sammaltuneet ja kaatumaisilleen kallistuneet seinät, pieniruutuiset ikkunat, matalat ovet, jotka auetessaan ammottivat kuin mitkäkin mustat kidat, milloin mitenkin kokoon kyhätyt,

pönköttävät katot, jotka olivat alkeellisesti peitetyt polttamattomilla tiileillä. Ikäänkuin juuret näyttivät talot imevän itseensä kosteutta Punaisentien mätänevistä lätäköistä, kun ne siinä kyyhöttivät omassa ryhmässään puolivälissä rinnettä, töyryn notkelmassa, ainoastaan pieni läiskä selvää taivasta yläpuolellaan. Niitä ympäröivät puutarhat, joissa oli vanhoja, kieroon kasvaneita, myhkyisiä puita, omenapuita yhteen sekautunein latvoin. Synkkiä olivat ne puut talvisaikaan, mutta keväällä kietoivat ne usvaisesta talvihorteesta valonloistoon heräävän köyhän kylän ihanaan ja upeaan kukkasseppeleeseen.

Alakylässä asui kymmenisen perhettä, joilla kaikkiaan oli noin kuusikymmentä lasta. Isommat lapset kävivät jo työssä vuokratiloilla, pienet koulussa tai kerjuulla. Siellä oikein kihisi kurjuutta.

Severi ja Adolfiina asuivat kylän viimeisessä talossa alhaalla tienvarressa. Se oli vanhin rakennus ja kehnoin; kaksi vuotta se oli ollut autiona ja päässyt pahoin rappeutumaan. Katto oli painunut kuopalle sisäänpäin niinkuin kiinalaisen temppelin, ja sen alla oli ainoastaan yksi huone, pimeä tupa, johon mahtui pöytä, kaappi ja kaksi sänkyä, mutta silloin täytyikin toinen sängyistä pitää poikkipuolin toisen jalkopäässä. Ovenpielestä nousivat pienet tikapuut ullakolle, joita oli kiipeilty niin että puolat olivat kuluneet aivan kiiltäviksi. Ovi oli kaksiosainen, niinkuin missäkin satujen tuvissa.

Severi oli vuokrannut tuon röttelön itselleen siksi, ettei hän muutakaan saanut, mutta myöskin sen tähden, että vuokra oli ainoastaan neljäkymmentä

frangia vuodessa. Ja sitä paitsi saattoi puutarhassa pitää kaniineja.

Eräästä huutokaupasta oli hän ostanut kohtuulliseen hintaan sängyn, maalaamattoman pöydän, neljä tuolia ja kaapin astioineen. Adolfiina jälleen oli pitänyt huolen sänkyvaatteista ja muutamista pikkuesineistä.

Kun he olivat maksaneet kaikki menot, häät, huonekalut, vaatteet, jäi heille vielä sata frangia, ja ne piilotti Adolfiina sängyn patjaan, sillä ovi oli sellainen että sitä tuskin sai salpaan.

Ja sitten he rakensivat tuulentupia.

Severi ansaitsisi ensi pyhäinmiesten päivään kolmesataaviisikymmentä frangia, ja sillä välin keräisi Adolfiina ruokaan menevät rahat ja muutakin käyden Pitaud'n emännän apulaisena ja pyykinpesussa kylillä. He säästäisivät rahaa ja muuttaisivat tästä, saisivat paremman asunnon, jossa olisi yksi huone enemmän.

Severi kaivoi puutarhasta savea ja tiilimurskaa ja täytti lattian kuopat, jotka estivät pöytää ja tuoleja pysymässä kunnolleen pystyssä. Sitten teki hän taikinakaukalon ja ripusti sen kurkihirteen.

Pyhäinmiesten päivänä ostivat he monenmoista mitä vielä puuttui. Ensinnäkin paksumpia sänkyvaatteita talveksi ja sitten kätkyen lapselle, jota Adolfiina odotti ja jolle hän jo varasi kapalovöitä ja vaippoja. Ne neljäsataa viisikymmentä frangia haihtuivat käsistä pikemmin kuin he olivat luulleetkaan. Mutta kuitenkin Severi osti toki pienen astiallisen viiniä — kolmekymmentä litraa — tarjotakseen vie-

raille, sanoi hän, mutta tarkoitti oikeastaan juottaa sitä vaimolleen, sillä Adolfiina näytti hänestä hieman liian kalpealta: hänen piti hoitaa itseään. Asetellessaan viiniastiaa kaapin taakse johtui Severin mieleen, ettei hänen isällään, Lynkkäjalalla, ollut milloinkaan viiniä. Heillä oli nyt sentään parempi. Adolfiina, jonka kanssa viininostosta ei oltu neuvoteltu, torui miestään ja sanoi, ettei hän viiniä maistaisikaan.

Ensimmäinen talvi oli vaikea. Adolfiina sai keskoiset ja toipui vaivaloisesti. Lääkäri kielsi hänen tekemästä raskasta työtä. Hän kehräsi ja neuloi vuokratiloille, mutta sellaisellahan ei saa kokoon leipäänkään, vaikka söisi paljasta leipää, ja täytyyhän kehrääjällä olla lämmintä ympärillään! Mutta nyt puut loppuivat: oli pakostakin ostettava lisää, paljon lisää; ja kun leipurille ja tohtorille oli maksettu, ei jäänyt enää juuri mitään.

Keväällä tunsi Adolfiina itsensä jälleen täysin terveeksi.

Hän aikoi mennä palvelukseen Pitaud'lle, joka oli pyytänyt häntä taloonsa kesäksi, mutta Severi melkein suuttui: hän tahtoi pitää vaimonsa kotona.

»Saat käydä päiväläisenä», sanoi hän; »ansaitset siten enemmän palkkaa ja voit lepäillä milloin haluat. Ajatellakin palvelukseen elonkorjuun ajaksi, se nyt kannattaisi!»

Mutta Adolfiina puhui järkevästi, huomautti, miten säästöt olivat huvenneet, ja he tarvitsivat alusvaatteita, tulisi lapsia ja ehkä sairauttakin . . . Ainakaan ei hänen tarvitseisi maksaa ruoastaan, jos

hän menisi Pitaud'lle palvelukseen, ja hyvän palkan hän saisi siellä. Silloin Severi myöntyi.

* * *

Jouduttiin huhtikuuhun. Joka aamu Severi nousi ylös kello kolmen aikaan, ja kun oli saanut housut jalkaansa ja löytänyt puukenkänsä, herätti hän vaimonsa. Adolfiina tahtoi antaa ravistella itseään kuin mikäkin unikeko, hän vikisi ja venyttelihen ja luiskahti pois Severin käsistä; sitten kietoi hän yht'äkkiä kätensä Severin kaulaan, kohottautui notkealla lantioiden liikkeellä pystyyn ja hervahti jälleen sängyn reunalle ja istui siinä jalkojaan heilutellen.

»Anna minulle kureliivit ja puukengät! Joutuin, joutuin!»

Adolfiina oli yhä leikkisä, vaikka oli jo kahdenkymmenenkuuden ikäinen, ja nauroi ja kujeili. Ja lopulta Severikin, joka ei ollut niin iloluontoinen, alkoi nauraa. Säästääkseen öljyä pukeutuivat he pimeässä. Adolfiina järjesteli tukkansa oikeaan kuntoon sitten vasta talossa, selvällä päivällä.

Illalla nouti Severi Merandières'sta palatessaan vaimonsa Pitaud'n talosta. Lopen väsyneenä menivät he nyt yhdessä kotiin. Ja lauantai-iltoina jäivät he hiukan kävelemään puutarhojen solissa, painautuivat varjoisissa paikoissa toisiinsa kiinni aivan kuin ennen häitä, mutta vetäytyivät erilleen toisistaan, kun tulivat Alakylään.

Sunnuntait olivat pelkkää hellyyttä. Severi meni kuin muinakin päivinä taloon apumieheksi karjaa

vaalimaan, mutta saatuaan kello kahdeksalta aamiaisen tuli hän takaisin Pelleteries'hen. Adolfiina oli silloin jo aterioinut, lakaissut lattian, puhdistanut kaapin ja asettanut pyhävaatteet valmiiksi. Tupaseen pilkisti aurinko, ja sängyn peitolla hohti Severille valmiina ja levitettynä puhdas valkea paita.

Ne olivat Severin onnellisimpia hetkiä. Miten hauskaa oli pukeutua, kun ei ollut minnekään kiirettä! Se onni johtui lukemattomista pikku seikoista: siihen antoi osansa punainen, hyvältä tuoksuva saippua, jota täytyi niin säästää, pieni kirvely leukapielissä parranajon jälkeen, veden huljunta pesuvadissa, kun hän pesi rintansa ja kaulansa, aurinko, joka lämmitti hänen selkäänsä, kun taas Adolfiina säikytti häntä kujeillaan kylmien sormiensa kosketuksella.

Ne hetket olivat hellää leikkiä. Adolfiina tahtoi istua koko ajan kuvastimen ääressä, ja Severi järjesteli hänen tukkaansa. Ainoaakaan ihmistä ei kulkenut siitä ohitse. Niin, he leikkivät keskenään kuin lapset. Adolfiina sitoi Severin kaulaliinan ja käänsi sievästi alas hänen paidankauluksensa. Sitten nousi hän veikeillen varpailleen ja silitteli Severin sileitä poskia, noita aivan kuin uusia poskia, joiden hipiä pingoittui kuin hieno kangas tukilla! Sellaisilla hetkillä tuntuivat Severistä vaimon huulet raikkaammilta kuin muulloin.

Eräänä heinäkuun aamuna, kun Severi ajoi partaansa ikkunan ääressä, sanoi Adolfiina, joka veti sängynreunalla sukkia jalkaansa, yht'äkkiä:

»Tiedätkös mitä, Severi?»

Severi käännähti, ja Adolfiina jatkoi, puolittain pahoillaan ja kuitenkin hymyillen:

»Tiedätkös mitä! Luulen että on taas käynyt hullusti!»

Severi pisti partaveitsensä pois:

»Niinkö? Oletko ihan varma siitä?»

»En ihan, mutta melkein luulen, Severi-rukka.»

»No, entäpä sitten! Ei siitä tarvitse äkäillä, otan kätkyen ullakolta alas, ei sen kummempaa eikä pahempaa.»

Ja saadakseen Adolfiinan nauramaan oli hän muka kavahtavinaan heti pystyyn mennäkseen ottamaan kätkyttä.

Mutta Adolfiina ei oikein rauhoittunut: ensi kerralla oli hän sairastanut koko alkupuolen aikaa. Kävisikö nytkin niin? Jos hän voisi jäädä Pitaud'lle edes Mikonpäivään asti!

He pukeutuivat vaiti ja menivät kirkkoon. Sitten tulivat he kauppalasta yhdessä takaisin. Severi ei yleensä koskaan jäänyt kapakkoihin, vaan palasi kylään jutellen miesten kanssa pelloista ja niityistä. Sinä päivänä ei hän kuitenkaan ajatellut maatöitä, mieli oli niin levoton.

Mutta kun hän sitten oli Adolfiinan kanssa syönyt päivällistä ja he menivät sen jälkeen puutarhaan, oli ilma niin kaunis, että toivokin heräsi heissä! Ja he alkoivat iloisesti laskea leikkiä. Omenapuun siimeksestä sanoi Adolfiina:

»Se sattuu, Jumalan kiitos, keskellä paastoa! Silloin on talvi loppunut, puita kuluu vähemmän ja minä virkistyn pikemmin. Olkoon sen nimi Frans.»

Severi, joka kitki sipulimaata, vilkaisi työstään:

»Älähän, sen nimen pitää olla Adolfiina!»

Kun rivi loppui, heitti hän rikkaruohot syrjään ja tuli istumaan vaimonsa viereen:

»Sen pitää olla Adolfiina, Fiina, Fiini, jos se on tyttö. Siitä minä en hellitä.»

»Niin, mutta siitä tuleekin poika, siitä pitää tulla poika, jotta saat apua sitten kuin me hankimme talon.»

Siitä ajatuksesta ei pikku myllytyttö koskaan luopunut, että oli muutettava Alakylästä pois. Severi ei mielellään myöntänyt, että se oli hänenkin unelmansa, ja siksi hän yleensä löi ne tuulentuvat leikiksi: rengiksi hän oli syntynyt ja renki saisi hän olla koko ikänsä; renki oli ollut hänen isänsä, renki oli hän itse ja renkejä tulisivat hänen lapsensakin olemaan. Kaikki muu oli turhaa unta. Nytkin hän intti vastaan:

»Vai talo, poloinen kultaseni! Millä rahoilla? Niilläkö, mitä jää tallelle pyhäinmiesten päivänä, kun olemme kaikki menot maksaneet?»

»Kukapa tietää, jos meitä sittenkin lykästäisi», jatkoi Adolfiina yhä vain. »Miksikä ei meillekin tulisi helpompaa?»

Hän ei luopunut toivosta, vaan puhui onnesta, joka sittenkin heille lopulta koittaisi. Severi naurahti katkerasti:

»Onni muka», sanoi hän. »Se ei ole köyhien osa. Meillä on onnea, jos emme kovin usein sairastu emmekä saa liian paljon lapsia, jos jaksamme

ansaita kolmesataa frangia vuodessa emmekä tarvitse kerjätä leipäämme.»

»Älä nyt noin! Ellei meillä itsellämme ole rahaa, niin Aukusti lainaa!»

»Kunhan itsekin ensin perheineen selviää! Ja jos selviää, ei siitä mitään ylitse jää.»

»Kyllä siihen keinot keksitään», lopetti Adolfiina varmasti. »Minä tahdon muuttaa täältä pois, tiedä se. Ja sitten aikoinaan tahdon talon, olkoon miten pieni hyvänsä. Siihen minä pyrin vaikka minun olisi pakko mennä kaupunkiin imettäjäksi rahaa saadakseni.»

Severi kohotti päätänsä:

»Kaupunkiin imettäjäksi, sinä! Et kuuna päivänä, niin kauan kuin minä kynnelle kykenen. Ennen vaikka kuolen!»

Adolfiina nauroi iloisesti:

»No älähän nyt suutu, minähän sanoin sen vain leikillä!»

Ja totisena:

»Minäkö kotoa lähtisin! En vaikka saisin painoni kultaa! Mieluummin täällä vaikka vedellä ja leivällä koko ikäni! Mutta miksi sinä koetat minua masentaa? Tiedäthän hyvin, että montakin pikku viljelijää on päässyt pois täältä Alakylän kurjuudesta. Päässeet ovat sellaiset kuin Caillard Pernières'stä. Lechevin Malitrousta, Sénot ja Duroc ja monet muut, joita en muistakaan. Miksi emme mekin onnistuisi? Vai etkö mielelläsi tekisi työtä itsellesi?»

Severi siirtyi hiljalleen lähemmäksi, ja vaimon varma luottamus tarttui häneenkin:

»Oh, että enkö tekisi! Miten onnellinen olisin, jos saisin kyntää omaa peltoa sinun ja lastemme hyväksi! Kun sinä olisit haravoimassa takanani, niin kyllä viikatteeni vilistäisi! Ja lujasti kulkisi aura, jos poikani taluttaisi juhtaa. Voi kuinka minä tekisin työtä, yhtämittaa työtä!»

Severi heristeli työnhimosta käsiään.

Nyt alkoi hän vuorostaan rakennella kauniita tuulentupia. Jos heillä vaan olisi tuhannenkin frangia, jos Aukusti voisi heitä hiukkasenkin auttaa, niin he ryhtyisivät siihen rohkeaan yritykseen. Jos he saisivat säästöön sata frangia — ei, sataviisikymmentä frangia vuodessa — niin tarvittava summa karttuisi seitsemässä, kahdeksassa vuodessa... Ja sitten heillä olisi oma koti. Adolfiinan ei tarvitsisi käydä kylällä apulaisena, lapset voitaisiin hoitaa ja kasvattaa hyvin, eikä Severin olisi pakko sietää sellaisia isäntiä kuin esimerkiksi tuo Fredrik, joka alkoi jo tuntua hänestä niin vastenmieliseltä. Ja sitten myöhemmin, kun pojista tulisi aikuisia, voitaisiin ehkä hankkia isompikin talo. Severi puhui jo pelloistaan, karjastaan, pojistaan! Adolfiina tokaisi:

»Pojat ja pojat! Häpeäisit jo vähän! Anna nyt Fransin tulla ensiksi!»

Mutta Severi jatkoi haavettaan. Hän oli kuin juovuksissa saadessaan purkaa sydämestään näitä suunnitelmia, joita hän oli ajatellut pitkinä hiljaisina työpäivinä niin monen monituiset kerrat. Sielun sopukkoihin kätketyt sanat suorastaan murtautuivat huulille. Hän oli niin järkytetty, ettei ollut

enää nöyrän vaatimatonkaan, vaan kehui voimaansa ja rajatonta perherakkauttaan.

Omenapuun lyhyt varjo oli jo siirtynyt sivulle, ja Severi painautui aivan Adolfiinaan kiinni ettei aurinko olisi häneen niin paahtanut. Siinä johtui hän kertomaan katkerasta lapsuudestaan:

»Sellaista et sinä ole kokenut ja sinä voit olla iloisempi», sanoi hän. »Kurjuus odotti sinua kunnes tulit isoksi.»

»Eihän minulla ole mitään hätää», vastasi Adolfiina. »Sinun kanssasi, Severi, en tule milloinkaan onnettomaksi.»

Severi loi häneen kiitollisen katseen.

»Oi, silloin kuin palvelit Pitaud'lla, ei sinun olisi ollut vielä liian myöhä, olisit voinut saada rikkaita sulhasia. Sinulla olisi sitten ollut isot huoneet, karjaa ja piikoja, komeita vaatteita ja nauhoja tukassa, ja kello ja rannerengas . . .»

»Mutta», jatkoi hän melkein kuiskaten, »ei koskaan enemmän hellyyttä kuin nyt. Niin totta kuin elän, mikään rikas poika ei olisi rakastanut sinua enemmän.»

* * *

Illallisaterian jälkeen menivät Severi ja Adolfiina kylälle. Silloin oli Alakylän lomahetki, ihmiset ilmestyivät tölleistään ja tulivat pakinoimaan oviensa edustalle pitkin Punaisentien reunaa.

Miehet istahtivat kiville, joita oli siellä aivan tupien seinävierillä ja keskellä pihaa, juttelivat kaikessa rauhassa ja muutamat tupakoivat. Nais-

väki keskusteli äskensyntyneistä, raskauden vaivoista ja tytöistä, jotka olivat joutuneet huonolle tolalle. Hämärä hiljensi lasten leikit; paljailla jaloillaan silittelivät he viileää tien pölyä. Severi meni naapurinsa Maufret'n luo, joka istui ovensa vieressä rupatellen eräiden toisten miesten kanssa. Maufret oli iäkäs ja leveähartiainen; korvien kohdalla oli hänellä tuuheat hiustupsut, ja paita, jonka kauluksen hän antoi olla levällään, paljasti näkyviin karvaisen ja harmaan rinnan. Hän poltteli savipiipunnykeröä. Ennenmuinoin oli hän ollut tavaton tupakkamies, niin, olipa hän pitänyt poskessaan mälliäkin, kun oli ollut sotaväessä, mitä aikaa oli kestänyt seitsemän vuotta. Mutta kun hän sitten ei ollut milloinkaan saanut enemmän palkkaa kuin neljäsataa frangia vuodessa, ja kun vaimo oli nyt kahdettatoista kertaa raskaana, niin oli miehen pakko luopua tupakasta. Hän poltti siis nykyään tupakkaa ainoastaan sunnuntaisin, jolloin hän sensijaan ei syönyt yhtään ateriaa. Severiltä sai hän välistä mällin ja oli hänelle siitä kiitollinen, mutta piti Severiä sitä paitsi suuressa arvossa senkin tähden, että Severi oli erittäin kunnollinen työmies, kuten hän itsekin, eikä milloinkaan kerskunut eikä juonut. Huomatessaan Severin siirtyi hän kohta hiukan sivummalle tehden hänelle tilaa vieressään ja alkoi kysymällä, miten Marandières'ssa kaura kasvoi. Ja sitten juteltiin ilmoista ja kaaleista.

Ja vähitellen otti Severi puheeksi pikkutilat ja miten rengit ovat nykyään ruvenneet hankkimaan itselleen pieniä tiloja. Maufret keskeytti:

»Renki, joka ottaa talon, on hullu, poika-parka!»

»Mitenkä niin?»

»Talon ottamiseen tarvitaan rahaa, eikä rengillä ole rahaa. Ja siihen on ensimmäisenä syynä, että hänellä on liian paljon lapsia!»

Severiä nauratti vilpittömästi:

»Liian paljon lapsia! Minkäs sille voi, Maufret, kun on terve ja vahva!»

Toinen ravisti synkästi päätänsä:

»Sittenpähän nähdään ... kunhan saat lapsia, ja hyvä kai se on! Jonkun Fredrik Loriot'n orjana et rahoja kerää. Lapsia sinä vain keräät itsellesi, ja siinä tosiaan onkin omaisuutesi!»

Lyhyin, piipun pöllähdysten keskeyttämin lausein jatkoi Maufret:

»Perilliset ovat huvi rikkaille. Mutta toista on, kun ei ihmisellä ole mitään mitä pistät edes lastesi suuhun, säästöistä puhumattakaan? Voitko elättää vaimon ja kaksi lasta neljälläsadalla frangilla, — jollaista palkkaa et muuten saakaan? Voitko vai et? Ei, sinun täytyy hommata itsellesi kaksitoista lasta. Ällistelet tätä! Kuule nyt: jos sinulla on ainoastaan kaksi tai kolme lasta, niin et saata työntää heitä kerjäämään, et uskaltaisi sitä. Mutta toinen asia on, jos sinulla on kaksitoista; silloin se ei enää ole häpeää, ja kaikki ihmiset antavat niille. Vaimoillehan tietysti sellaisesta on tuskaa, mutta ne tottuvat, he tietävät, ettei se ole meidän vikamme.»

Syntyi hiljaisuus. Kuuntelevat miehet ja samoin Severikin tunsivat todellisuudesta ja myönsivät oikeaksi, mitä Maufret puhui.

»Kun sitten voimasi ihan loppuvat», jatkoi Maufret,

»niin lapset ne pelastavat sinut kerjuulla kiertämästä. Minun Hilariukseni ansaitsse nyt jo melkein sataviisikymmentä frangia. Parin kolmen vuoden päästä luultavasti saan jo arkinakin tupakkaa. Ja sitten kuin Hilariuksen täytyy saada itse pitää ansionsa, tulee toisten vuoro.»

Severi virkkoi itsekseen, mutta ääneen:

»Niin, niin. Ja Hilarius ja toiset joutuvat olemaan ikänsä renkeinä niinkuin mekin.»

»Renkeinä! Se on selvä! Mitä heistä muuta tulisi! Huomaan, että sinulla on vuokratila mielessä. Minullakin pyöri sellaiset tuumat aikoinani päässäni, mutta se on hullutusta, kuuletko, pelkkää hullutusta! Jos köyhä runtus ottaa talon, on hänellä vielä pahempi kuin rengeillä, sillä hän ei voi pyytää apua. Ahertaa itsensä kuoliaaksi eikä saa koskaan vatsaansa täyteen. Onnistanee yhtä, mutta kymmenen kuolee nälkään. Pitäisi kai sinun, kun olet köyhästä kodista, se ymmärtää! . . .»

Niin, kyllä Severi sen ymmärsi. Kukapa renki ei olisi nuorena rakennellut itselleen onnellisen ehtoon suunnitelmia? Voimansa päivinä olivat he vielä toivoneet, mutta voitetuksi olivat tulleet armottomassa taistelussa niinkuin Maufret!

Severi katseli salaa tuota myhkyistä ukkoa, jonka selkä alkoi jo painua koukkuun. Kaiken ikänsä oli se mies raatanut kuin juhta toisten hyväksi, milloinkaan ei hän ollut pitänyt ainoaakaan lanttia omassa taskussaan, milloinkaan ei hän ollut huvitellut, ja kaikki hänen lapsensa olivat kiertäneet tai kiertäisivät kerjäläisinä maailmanrantaa.

Severi ajatteli:

— Viidenkolmatta vuoden päästä olen itse tuossa samassa tilassa. Ja lohduttomalla äänellä virkkoi hän:

»Ainako siis kurjuutta vain?»

»Aina! Siitä ei millään pääse», vastasi Maufret musertavan varmasti.

Tuuli oli viilentynyt. Varjot hiipivät vainioita pehmein askelin. Äänet vaimenivat hiljaisiksi. Muutamien harvojen puhelu ovien luona sai oudon sävyn, ja lapset vetäytyivät lähemmäksi aikuisten ryhmiä.

Yht'äkkiä alkoi lehtisammakko kimeän kurnutuksensa, siihen yhtyi toinen ja sitten lauloi kolme, kymmenen, tuhat sammakkoa yht'aikaa: tuhat kristallinkirkasta ääntä tervehti kuulasta yötä. Kuuluivatko ne läheltä vai kaukaa, olivatko ne rauhattomia vai tyytyväisiä, kuka ymmärsi! Niitä tuli joka puolelta, ne kajahtelivat yli hiljaisten peltojen ja täyttivät koko tyhjän avaruuden mahtavalla sorinallaan. Salaperäisten eläinten yksitoikkoinen hymni yleni maasta tummiin ilmoihin.

Severi huudahti Adolfiinalle, joka pakinoi eräällä toisella ovella, ja hoikka hahmo nousi toisten naisten piiristä. Kerran olivat nuokin toiset olleet terveitä talonpoikaistyttöjä, kauniita, notkeita, upealantioisia, mutta kurjuus ja raskaudet olivat tehneet heidät hyvin pian mustaverisiksi ja paksuiksi matameiksi.

TOINEN LUKU

RIITA LORIOT'N TALOSSA

Adolfiina joutui lapsivuoteeseen maaliskuussa. Fransin asemasta tulikin tyttö, ja sille ei annettu nimeksi Adolfiina, vaan Lovisa, kummin, Maufret'n lähinnä vanhimman, mukaan.

Äiti reipastui pian ja saattoi imettää pienokaista. Luonnollisesti ei hän voinut ajatellakaan kulkea kylällä aputöissä, mutta hän sai kotityötä, sillä hän oli tunnettu taitavaksi ja huolelliseksi.

Séveri oli hyvin tyytyväinen.

Mutta pahaksi onneksi teki Marandières'n väki silloin juuri renkinsä elämän karvaaksi.

Kolmas halvauksenpuuska oli viimein lopettanut Fransin ja nyt nukkui hän ikuista untaan kirkkomaalla. Loriot'n emäntä pani vanhusta vahtimasta päästyänsä muut miehet koville. Ikä oli tehnyt emännän ahnaammaksi eikä suinkaan leppoisemmaksi, ja yhä toraisammaksi ja pikkumaisemmaksi hän muuttui.

Isäntä, joka piti paljon enemmän iloisista päivistä

ja laiskottelusta kuin työstä, sai nyt silmät korvat täyteen sättimisiä, kun palasi ryypyksissä markkinoilta. Emäntä antoi hänen tosin vieläkin pestata palvelijat, sillä hän oli viekas, jota vastoin poika, Fredrik, liian kiivas ja kömpelo suostuttelemaan; mutta mistään muusta, kynnöistä, kylvöistä ja elonkorjuusta, ei isännällä ollut enää mitään sanomista. Tällä tavoin halveksittuna hän tietystikin suosi salaa renkiä, jota hän piti suuressa arvossa ahkerana miehenä ja sellaisena miehenä, joka tyytyi suolaan ja leipään, mutta sitä varoi hän ääneen virkkaamasta: täytyi olla hiljaa ettei olisi haukuttu juopoksi.

Toinen rengeistä oli pieni, ovela seitsentoistavuotias poika, joka piti mielellään pitkiä lepäilyhetkiä milloin isäntäväki ei ollut näkemässä. Mutta sellainen ei kuulunut Severin tapoihin ja hän pakotti pojankin työhön. Poika alkoi silloin kantaa hänelle kaunaa ja meni panettelemaan Fredrikille, että Severi muka oli puhunut sitä ja sitä. Sitten tekivät talon poika ja apurenki toisilleen pellolla välistä kaikenmoisia omituisia merkkejä ja naureskelivat keskenään, ja jonkun kerran huomasi Severi heidän iskevän toisilleen silmää ja viittailevan häneen pilkallisesti. Mutta Severi ei virkkanut mitään, vaan ahersi mistään välittämättä.

Mutta sitten asia paheni. Tuon tuostakin joutui Severi riitaan Fredrikin kanssa, kerran lyhteistä, jotka Severi oli muka sitonut huonosti, toisen kerran vapaapäivästä, jonka Severi olisi tarvinnut kääntääkseen puutarhansa, mutta jota Fredrik ei olisi

mitenkään hänelle antanut, vaikka se oli luvattu sopimuksessa.

Heinänteossa koko kauna purkautui ilmi.

Viimeinen niitty oli niitetty. Severi, hyvä niittomies, oli koko ajan huiskinut Fredrikin kintereillä: sitäkin nöyryyttävämpää Fredrikille, kun apupoika usein illallisella kehuskeli hänen voimiaan ja taitoaan. Heinä oli niitetty, kuten sanottu, ja sitä oli alettava kuljettaa katon alle. Oli kiire, sillä ilma näytti epävarmalta.

Ensimmäisenä päivänä oli Adolfiina tuonut pikku tyttönsä Marandières'hen ja auttoi haravoinnissa, mutta seuraavana päivänä hän jäi kotiin, koska lapsi sairastui ja hänen täytyi sitä hoitaa. Loriot'n emäntä pisteli nyt salaa, että Adolfiina oli muka liian laiska ja että kun ollaan köyhiä, on sisu karkaistava! Severi tuskin jaksoi hillitä itseään.

Severi ajoi koko aamupuolen ja Fredrik ja toinen renki tekivät kuormia. Iltapuolella tuli Fredrikin vuoro ajaa. Kaikki meni ensin hyvin. Mutta vaimonsa nurinasta huolimatta oli Loriot ottanut pellolle mukaansa taskumatin ärsyttääkseen väen ripeyttä. Nuori isäntä kiihtyi viinistä ja alkoi haukkua, että toiset miehet kuormasivat liian hitaasti:

»Parempi vauhti! Sellaisia kuin te tarvitaan neljä minulle kuormaamaan. Rutakammin!»

Heinä kohosi vankkureissa nopeasti, sitä oli jo Fredrikin kainaloihin. Hän sai kantamuksen niskaansa, ja siitä hänen kiukkunsa yltyi:

»Jumaliste, milloin te opitte kuormittamaan, hä? Ottakaa hangoillanne enemmän!»

Ja kun Severi aivan tyynesti nosteli edelleen pikku hangollisia, ärjäsi Fredrik niinkuin millekin vetelykselle:

»Kuuletko siellä? Sinua minä tarkoitan, kaupunginämmä!»

Renki käännähti kalpeana kuin ruumis:

»Fredrik Loriot, jos et ole minun työhöni tyytyväinen, niin sano minut paikasta irti! Minä teen sen kuin osaan. Jos ei kelpaa, niin sano suoraan!»

»Ei, se ei kelpaa, räsymekko! En ole tyytyväinen, lantinvaivainen!»

»Mieti, mitä sanot, Fredrik!»

Toisen silmissä läimähteli ilkeästi:

»Mieti sinä itse, nahkiainen! Kyllä sinulle annan vauhtia!»

Ja raivosta halkeamaisillaan Fredrik hyppäsi alas vankkureista:

»Täintappaja, kunnanvaivainen, kerjäläinen! Laiskiainen! Suori matkaasi tai väännän niskasi nurin!»

Severin leukapielet vapisivat ja pienet siniset kipenet hyppivät hänen silmissään. Hän iski hankonsa nurmeen pystyyn:

»Tule sitten!»

He kävivät toistensa rinnuksiin ja heiluivat raskaasti edestakaisin kuin kaksi taistelevaa sonnia. Mutta rengin paita repesi, ja silloin hän sai kätensä toisen ympärille. Hän kohotti Fredrikin ilmaan, piti häntä siinä huojuen koholla ja paiskasi sitten maahan. Toisella kädellään suojeli hän kasvojaan, kun Fredrik koetti raapia, ja toisella hän löi minkä ennätti ja jaksoi.

Apurenki, Loriot ja Lovisa juoksivat työneuvot käsissä hätään ja heittäytyivät kaikki Severin kimppuun. Yhdellä ponnahduksella hän hyppäsi jaloilleen ja sieppasi piikin, jolla vetohärkiä hoputetaan.

»Vätykset», huusi hän. »Antakaa kerjäläiselle selkään, jos voitte! Tulkaa kaikki vaan, vätykset!»

Jokainen verenpisara oli hävinnyt hänen kasvoiltaan. Hän sinkosi heille saamansa häväistykset takaisin:

»Köyhä olen, mutta minä saan enemmän aikaan kuin te, viheliäiset pelkurit!»

Sitten hän käänsi heille selkänsä ja lähti menemään aitaa kohti. Niityn reunasta huusi hän vielä kerran:

»Varo itseäsi tältä kerjäläiseltä, Fredrik Loriot!»

Ja taas uudestaan:

»Tulkaa kaikki vaan, senkin vätykset! Vätykset! Vätykset!»

Hän kääntyi ladolle ja hamusi kampeensa kokoon. Kääri vanhaan puseroon rukkasensa, kovasimensa, pienen vasaran, jolla hän korjaili työvehkeitä, ja vaatteensa. Heitti mytyn selkäänsä. Otti seinän raosta ovenpielestä viikatteensa ja lähti pois.

Kun hän tuli Pelleteries'hen, istui Adolfiina pankon vieruspaadella ja hyssytteli lasta uneen. Hän aivan parkaisi Severin nähdessään:

»Siunatkoon, mitä on tullut?»

»Minä lähdin paikastani pois», vastasi Severi samein äänin.

»Lähdit pois! Herra varjele, onko se totta!»

Adolfiina nousi, laski lapsen kehtoon ja tuli pelästyneenä miehensä luokse.

»Sano, ihanko totta! Paitasi on rikki! Oletko sinä tapellut?»

»Olen kyllä, tappelu tuli. Se Fredrik haukkui minut hävyttömästi ja minä annoin hänelle selkään. Täytyihän lopulta niin käydä.»

»Tekikö hän sinulle pahaa? Sinun ei olisi pitänyt ruveta tappelemaan, Severi. Olisi pitänyt alistua! Miten käy nyt palkan? Ja paitasi on mennyt pilalle!»

Adolfiina sai kyynelet silmiinsä repeämää hypistellessään.

Severi sysäsi hänet syrjään, ja katkerin äänin hän huusi:

»Anna minun olla! Tietysti minussa on vika! Haukkuvat minua kaupunginämmäksi ja täintappajaksi, ja minun pitäisi kuunnella! Sitä saat odottaa!»

Naapurieukot kuulivat vihaiset huudot ja juoksivat sinne:

»Jeesus, mikä täällä on?»

»Mikä? Marandières'n poika ärsytti minua ja minä annoin nyrkistäni, ja nyt tämä minua toruu! Niin, Adolfiina, sanoivat sinua laiskuriksi ja köyhäksi ja minua kerjäläiseksi! Ja minun olisi ollut pidettävä suuni kiinni! Totisesti tämä jo riittää! Meitä renkejä, jotka puurramme itsemme hengiltä isäntien hyväksi, potkitaan! Minua syljetään vasten kasvoja sen tähden että olen kierrellyt kerjäläisreppu olalla! Jumal'-avita, antaa niiden tulla vaan!»

Hän näytti komealta, kun hän seisoi siinä kädet nyrkissä ja korkeana huohottavin rinnoin, leimuten uhmaa niitä vastaan, jotka olivat katkeroittaneet

koko hänen lapsuutensa ja joita hänen oli pakko palvella koko ikänsä aivan kuin orja.

Adolfiina itki ja hyssytteli uneen pikku tyttöä, joka siinä hälinässä oli herännyt. Naapurinaiset koettivat heitä rauhoitella: sellaista nyt saattoi sattua kenelle hyvänsä, moni renki oli raivostunut aivan samoin, ja mitä Loriot'n väkeen tuli, niin ei ollut kummakaan, jos sellaista heidän talossaan sattui! Turhaa oli Severin ja Adolfiinan näin vähästä säikkyä.

Severi tyyntyi hiukkasen. Hän muutti paitaa ja meni puutarhaan ja Adolfiina tuli sinne hänen perästään. Siellä möyri Severi maata koko illan suutansa avaamatta.

Yö tuli, miehet palasivat töistä Alakylään, ja kun he kuulivat, miten Severi oli vastannut Fredrik Loriot'n haukkumisiin, jotka koskivat heihinkin, ja antanut haukkujalle niinkuin piti, huusivat he kilvan, että hän oli tehnyt oikein. He eivät kärsineet Fredrikiä ja olisivat suoneet, että hän olisi saanut vielä paremmin köniinsä. Eräs heistä, Surot, joka oli milloin renkinä, milloin kierteli halkoja hakkaamassa ja joka usein kerskahteli, arveli:

»Jos minä olisin ollut sinun sijassasi, en olisi heittänyt hankoani pois. Jos hän olisi hyppinyt silmille, olisin pistänyt hänet piikkiin kuin kärpäsen!»

Maufret kohautti olkapäitään:

»Mitä tyhmyyksiä, Surot! Eihän siinä tarkoituskaan ollut tappaa ihmistä.»

Sitten kääntyi hän Severin puoleen:

»Teit niinkuin pitikin, kunnon poika! Ehkäpä vähän liikaakin. Saitko rahasi? Vai et saanut!»

»Arvaa sen, Maufret, että minulla oli muuta tekemistä, kun ne juoksivat kuin sudet kimppuun.»

Maufret sylkäisi:

»Siitä tulee nyt rettelöitä. Minä tunnen ne nylkyrit. Sinä tappelit, ja he uhkaavat sinua oikeudenkäynnillä, että pääsisivät maksamasta palkkaasi. Tietävät hyvin, että me olemme tuomarin edessä aina väärässä. Mutta rahasi täytyy sinun saada!»

»Se on selvä! Minä en anna heille lahjaksi lanttiakaan.»

»Hm, niin kyllä . . . mutta kuka tietää! Sellaista on sattunut ennenkin . . . Kuulehan poika, kun Adolfiina lähtee ottamaan rahoja, niin on minun eukkoni mentävä hänen mukaansa. Käsitäthän, sinun vaimosi ei ole tuhma, mutta hän on vielä niin nuori ja arka. Vihtoriina on nähnyt maailmassa kaikenkarvaista, ja hänellä on, Jumalan kiitos, sanat suussa: hän pistää kuin ampiainen! Teidän täytyy sinne sunnuntaina, niin että tapaatte ehkä itsensä Loriot'n, jonka kanssa voi ainakin neuvotella. Jos emäntä on yksinään kotona, ei hän anna mitään, se kitupiikki!»

Maufret'n eukko ilmestyi ovelleen, sylissään pienokainen, joka riippui hänen ohuissa rinnoissaan kiinni. Hänen pieni päänsä, melkein kalju, oli kuin mikäkin nappula hänen paksun ruumiinsa jatkona. Vatsa, joka ei enää kutistunut synnytysten jälkeenkään, oli mahdottoman suuri. Lyhyt hame etupuolelta vieläkin lyhyempi, niin että paljaat nilkat näkyivät kokonaan.

Hän oli kuullut viimeiset sanat:

»Ole huoletta, Pâtureau!» huusi hän kimeästi.

»Minä lähden hänen luokseen, minä, ja jumaliste, latelen hänelle sellaisen saarnan että tietää!»

»Latele vain, jos niin haluat», sanoi Maufret, »mutta älä ennenkuin olet saanut rahat! . . .»

* * *

Seuraavana sunnuntaina menivät nuo kaksi naista Marandières'hen.

Itse Loriot ei ollut kotona, vaikka he olivat luulleet. Kun Lovisa-emäntä huomasi heidät, sulki hän ison riihirakennuksen luona olevan ulkoportin lukkoon, mutta he kiersivät toiselle puolelle taloa ja pääsivät sisään leivintuvan kautta. Emäntä seisoi tuvassa kumarissaan sangon ääressä, jossa oli astianpesuvettä, ja muserteli hihat käärittyinä veteen keitettyjä perunoita. Hän katsoa muljautti heihin päätänsä kääntämättä, ojentausi suoraksi ja poistui tuvasta niinkuin heitä ei olisi siellä ollutkaan. He kuulivat hänen sitten mormottavan sioille ja vetää kolistelevan puukenkiään sikolätissä kaikessa rauhassa.

Silloin meni Maufretin eukko kynnykselle ja huusi:

»Emäntä, tulkaa tänne, jos sopii! Meillä on hiukkasen teille puhumista, ja meillä on kiire, me olemme kirkkoon meneviä ihmisiä.»

»Minun pitää syöttää porsaat, eikä minulla ole mitään kiirettä.»

He saivat odottaa. Viimein tuli Lovisa-emäntä tupaan ja laski sangon viereensä maahan:

»Mitä te oikeastaan tahdotte . . . tällaiseen aikaan?»

»Me tulimme noutamaan rahoja. Fiina, sano, kuinka paljon niitä on!»

Adolfiina säikähti tuota pitkää akkaa ja soperteli:

»Niin . . . Severi lähti viidentenätoista. Saatavaa on tasan kaksisataakaksikymmentä frangia.»

Loriot'n emäntä irvisti pilkallisesti:

»Kaksisataakaksikymmentä frangia! Sinä se nyt osaat laskea, höpsö! Enintään tulee siitä satakahdeksankymmentä, sillä karkeimmat ulkotyöt ovat tekemättä. Mutta sitä paitsi hän lähti itse tiehensä ja tappeli täällä ihmisten kanssa. Me emme ole velkaa mitään.»

»Ohoh! Älähän!» huudahti Maufret'n eukko.

»Tämä ei sinuun koske; pysy kotonasi pyyhkimässä pentujesi nokkaa! Vai kaksisataakaksikymmentä frangia! Menkää mörskäänne ja ruvetkaa maata, armaat ystävät, täältä ette saa mitään.»

»Kyllä me menemme, kun saamme rahat», vastasi Adolfiina. »Severi sanoi, että jos te ette maksa kohta, niin hän vetoaa oikeuteen.»

»Oikeuteen! Viekää hänelle terveisiä, että me pelkäämme, niin kamalasti pelkäämme!»

»Ei, te ette kyllä pelkää!» sanoi Maufret'n eukko. »Koko maailma tietää, että te käytte siellä useammin kuin me, milloin ei renkien tähden, niin naapureitten. Mutta huhuavat, että tuomari alkaa jo saada kyllänsä teistä, ja jos te työnnätte hänelle yhä lisää työtä, niin maksaa, jos maittaakin!»

Loriot'n emäntä aukaisi ikkunan ja huusi navetalle päin:

»Fredrik, Fredrik, tule tänne!»

Fredrik tuli, toinen silmä pöhöksissä ja sinisenä.

»Katsokaa, armaat ystävät, miten Severi on häntä hantteerannut! Tehnyt melkein rujon. Ellei meitä olisi ollut, olisi vienyt häneltä hengen. Saadaanhan nähdä, eikö miespahasi joudu vankilaan, pikku Fiina!»

Kun Maufret'n eukko luuli pelinsä hukatuksi, pyörähti hän väärillä ankankintuillaan, meni Fredrikiä kohti ja kirkui hänelle vasten naamaa:

»Vai niin, sinä sait koirannuuskaa, sinä senkin kelju! Tapasitkos miehenvastuksen! Ja nyt manuuttaa hän sinut oikeuteen, ja jos ei itse piru sinua auta, niin jokainen saa ainakin tietää, että sinä olet saanut selkääsi! Ja ihmiset kun nauravat! Jokainen on siitä hyvillään. Ja sitten annetaan sinulle aina lisää voidetta, usko minun sanoneen! Viidentoista vanhat pojannolkit tulevat ja koettelevat voimiaan sinuun. Renkisi sääli sinua, olisi muuten katkaissut selkärankasi! Mutta ei kuitenkaan hennonut nitistää tuollaista täitä!»

Fredrik oli tullut kalpeaksi. Ahneus ja ylpeys taistelivat keskenään hänen sielussaan. Jos mieli voittaa käräjäjuttu, olisi hänen julkisesti tunnustettava, että oli saanut selkäänsä, ja sillekös ihmiset hirnuisivat pitkät ajat! Se pelko kirvelteli niin että ylpeys voitti.

Hän nauroi kuin ainakin mies, joka ei viitsi kuunnella akkojen kaakatusta.

»Oletko laskenut, kuinka paljon sitä tulee, Fiina Pâtureau?»

»Niin, sitä on kaksisataakaksikymmentä frangia», vastasi Adolfiina.

»Ei ole. Minun laskuni mukaan kaksisataa, ja sen saat.»

»Ei kuuna päivänä, sen minä tiedän!» pirisi Fredrikin äiti ja asettui kaapin eteen esteeksi. Mutta poika työnsi hänet syrjään, veti auki laatikon ja otti siitä sadan frangin setelin ja muutamia kultarahoja. Ja naureskeli vain:

»Olehan hiljaa, muori. Anna minun nyt antaa näillekin vaivaisille! Annoinhan tässä miehelle niin että tuntui! Sitä ei hänestä näy, mutta kyllä hän sai, hehehe. Ja nyt saa akkakin rahansa.»

Fredrik oikoi setelin levälleen ja latoi kultarahat pöydälle. Vanha emäntä ryntäsi siihen:

»Oletko sinä hullu, Fredrik! Ota takaisin!»

Ja rasvaisin sormin sieppasi hän itselleen jo kultarahat. Mutta Maufret'n eukko kopaisi itselleen loput, työnsi Adolfiinan taskuun ja sanoi:

»Tämä ei ole oikein! Antakaa hänelle neljäkymmentä frangia lisää.»

»Kaksikymmentä frangia», oikaisi Fredrik, »kaksikymmentä frangia minä antaisin hänelle lisää... mutta kun muori ei tahdo, niin ei tahdo. Olkoon siis sillään. Lähtekää täältä, akat!»

He lähtivät ja menivät riihirakennuksille päin. Tunkion toiselle puolelle päästyään seisahtui Adolfiina:

»Tulkaa nyt jo, Maufret'n muori, tulkaa!»

Mutta Maufret'n muorilla oli paljon sydämensä pohjalla, monta hyvin rumaa sanaa, jotka hän lähetti siinä taakseen, aina välillä läähättäen, sillä häntä vaivasi hengenahdistus. Hän oli jäänyt jälemmäksi ja

peräytyi hitaasti, naamapuoli vihollista kohti, ja häpäisi Loriot'n emäntää sellaisen hurman vallassa, että paksu vatsa ja heiluvat rinnat hytkähtelivät.

Puutarhan vierustalla joutui hän Adolfiinan luo:

»Näitkö, miten se vanha aasintamma kahmaloi itselleen kaikki kultarahat!» läähätti hän. »Mutta minulta sai hän kaikki nimensä tietää!»

Pelleteries'ssa odottivat Severi ja Maufret sillä välin huolissaan. Rahoja he tuskin toivoivatkaan, ja he kummastuivat melkoisesti, kun näkivät nuo satakahdeksankymmentä frangia! Ja kun naiset kertoivat, miten olivat saaneet Fredrikin taipumaan, ei Maufret ollut uskoa korviaan, mutta Severi nauroi:

»Minusta ei tämä ole kovinkaan kummaa. Jos minulta olisi lyöty silmä siniseksi ja hampaita suusta, emme olisi saaneet riunaakaan! Hän on niin pirun pelkuri, mutta vielä pöyhkeämpi voimistaan! . . .»

* * *

Seuraavan viikon oleskeli Severi kotona; teki puutarhatöitä ja rakensi kaniineille häkin. Ja kävi päiväläisenä siellä ja täällä.

Ei ole kovempaa työtä kuin päiväläisen työ elonkorjuun aikaan. Kun tulee eteen oikein kova souvi, sanoo isäntä rengeilleen:

»Jätetään se ensi viikkoon, silloin otetaan apumies.»

Päiväläinen joutuu tietysti kovimpaan paikkaan. Seuraavan kerran kantaa hän toisessakin talossa raskaimman kuorman.

Onneksi sai Severi koko elonkorjuun ajaksi työtä

Chauvinin vuokratalossa Pâtis'ssa. Viljanpuinnin jälkeen otettiin hänet erään sairastuneen rengin paikalle. Ja sitten pestautui hän taloon koko seuraavaksi vuodeksi.

Kun Adolfiina pyhäinmiesten päivän aamuna laski kaikki vuoden tulot, karttui niitä kolmesataaviisikymmentä frangia, juuri saman verta kuin Severillä olisi ollut, jos hän olisi jäänyt Marandières'hen. Ainoastaan perunat puuttuivat palkasta. Hän laski mitä meni pahimpiin velkoihin: neljäkymmentä frangia vuokraan ja yhdeksänkymmentä leipään. Tallelle saattoi hän pistää sadan frangin setelin ja muutamia pikku rahoja. Lopulla täytyi ostaa puukenkiä ja vähän vaatteita, kaksi säkkiä perunoita, papuja ja hiukkasen lihaa suolattavaksi harvojen juhlahetkien varalle. Adolfiina ajatteli: — Jos käy hyvin, saan kootuksi kuitenkin kolmattasataa frangia tämän yhden vuoden aikana. Kun tulee kaunis vuodenaika, osaa pikkuinen kävellä, ja silloin minä voin tehdä työtä ja kerätä hieman tallelle.

»Severi», sanoi Adolfiina ääneen, »me hankimme talon».

Severi, joka parast'aikaa pukeutui ja veti viimeistä vaatekappaletta ylleen, näytti epäuskoiselta:

»Ohoi, se ei ole niinkään helppoa. Vielä kymmenen vuotta tällaista, niin alan olla uupunut.»

Hän kumartui suutelemaan Lovisan pikku kättä, jonka lapsi oli kietonut äitinsä kaulaan.

»Mies rukkani, sinulla ei tosiaan ole milloinkaan mitään hauskaa; pelkkää aherrusta ja ponnistusta vain! Otapas nyt tämä kori! Koska lähdet kauppa-

laan, osta minulle sieltä kaksi kiloa kynttilävahaa. Tässä on viisi frangia, ja mitä jää jälelle, sillä saat pitää lystiä.»

»Oh, lystinpito ei ole minun pahoja puoliani! Mutta ehkäpä nyt sitäkin yhden kerran . . .»

Hän kumartui uudestaan hyväilemään lasta ja äitiä.

Illalla, kun Maufret'n eukko tuli Coutignystä takaisin, huusi hän ikkunasta naapurin vaimolle:

»Älä ole huolissasi, Fiina! Ukkosi istuu meidän ukon ja parin muun miehen kanssa kapakassa kauppalassa. Ehjin nahoin ne tulevat kotiin, kun kapakka suljetaan.»

»Niin», vastasi Adolfiina, »onhan se nyt heidän vuoronsa».

»Ihan totta, on se, raukkojen, kerrankin. Ja pitäkööt nyt lystiä.»

Severi ja Maufret ryyppäsivät silläválin Coutignyssä.

Aamulla oli Severi käynyt vuokraisännän ja leipurin luona ja oli tinkinyt kaksi suutarinmarkkaa kummaltakin. Jumalanpalveluksen jälkeen ja ostettuaan kynttilävahan meni hän teurastajalle. Hän tahtoi tuottaa odottamattoman ilon vaimolleen, joka ei ollut saanut lihaa ainakaan kahteen kuukauteen. Jo aamulla, kun Adolfiina antoi hänelle rahat, oli hän aikonut käyttää ne täten. Hän osti yhden kyljyksen ja ison kappaleen lihapiirasta, joka hänelle käärittiin hyvin, niin ettei siihen päässyt makua pohjalla olevasta kynttilävahasta . . . Hänelle jäi vielä kaksi ja puoli frangia; hän osti käärön tupakkaa, tapasi Mau-

fret'n ja meni hänen kanssaan erääseen pikku ravintolaan.

Siellä oli sankemmin sauhua ja kovempi mekastus kuin tavallisesti. Sali raikui köyhien poloisten järeää iloa. Nuoret miehet kiroilivat ja nauroivat kilpaa, ja joukossa istui vanhoja, kuivettuneita ukkoja, leuat ja posket sileiksi ajeltuina ja sinisinä. Jotkut tulivat sisään kovin avuttomin elein ja istahtivat varovasti jonnekin; he olivat sellaisia, jotka riehaantuivat ainoastaan kerran vuodessa; he olivat aivan unohtaneet toisten kanssa seurustelemisen, kun eivät olleet siihen tottuneet. Joka pöydässä kellistettiin viiniä litrakaupalla. Ryypättiin niinkuin työtäkin tehtiin: säyseästi ja järjellisesti, ja mitattiin tarkoin lasien sisällys.

Severi ja Maufret alkoivat pelata korttia kahden Malitronissa palvelevan rengin kanssa. Kun Maufret'n eukko pistäytyi ohimennen kapakkaan vilkaisemaan, miten hänen miehensä voi, hekottivat miehet jo punaisina. Erään pöydän ääressä salin taustalla kaksi poikaa laulaa hoilotti. Ja myöhemmin illalla tahtoi jälleen kaksi ruveta tappelemaan: he horjahtelivat oikealle ja vasemmalle ja häiritsivät muita, niin että heidät nakattiin lopulta ulos.

Kun tulet sytytettiin, olivat kaikki humalassa. Nyt eivät he muistaneet eivät huonoja isäntiään, kivuloisia vaimojaan, laihoja lapsiaan eivätkä mitään muuta. He tahtoivat ryypätä kunnes kapakka pantaisiin kiinni: huomisella päivällä oma surunsa.

Severi ja Maufret lähtivät kapakasta kello kymmenen aikaan. Olipa työ ja tuska päästä kynnyksen

yli ja ymmärtää, mihin suuntaan oli kuljettava. Ukko, joka oli enemmän juovuksissa, kulkea kiekuroi ristiin ja rastiin. Severi meni ja tuki häntä kainalosta; mutta yht'äkkiä jätti hän hänet sitten omiin valtoihinsa, niin odottamatta, että Maufret puukkasi päänsä seinään.

»Herra siunatkoon, Maufret, liha! Odota minua tässä!»

Severi oli unohtanut korinsa. Hän meni takaisin ravintolaan ja löysi sen viimeinkin. Lopulta joutui hän takaisin Maufret'n luo, nosti hänet rutakasti jaloilleen ja hilasi mukaansa.

Hyvin myöhällä tulivat he takaisin Pelleteries'hen. Adolfiina ei ollut mennyt nukkumaan. Ja nyt alkoi hän jo tulla levottomaksi. Severi killisteli kynttilään, joka häikäisi hänen silmiään, ja horjahtelikin. Ylen hellin sanoin yritti hän selittää, että hän oli kyllä ensin ajatellut Adolfiinaa, ja sitten hän koetti sanoa, että oli voittanut korttipelissä ja menettänyt rahaa ainoastaan yhteen litraan viiniä. Mutta kieli teki vastarinnan ja hän sekaantui; hän lysähti tuolille ja osoitti koria. Adolfiina auttoi vaatteet hänen yltään, ja hetken päästä hän kuorsasi.

Seuraavana päivänä hän ja Maufret häpesivät humalaansa, ja eukot naureskelivat heille salaa keskenään.

KOLMAS LUKU

LUDVIG KUUDES

Pâtis'n Chauvin oli noin viisikymmenvuotias mies, pieni ja paksu. Hän oli kauppalan Chauvinin veli, rikkaan Chauvinin, kuten häntä sanottiin, sillä hän oli nainut varsin nuorena erään kolmenkymmenen ikäisen tytön, ruman, ilkeän ja hiukan kyttyräselkäisen, joka kulki yleensä nimellä Mari Kultapemppu. Totta puhuen ei kauppalan Chauvin enää ollutkaan kovin rikas, koska hän oli hukannut rahoja eräässä pienessä viljakeinottelussa; mutta joka tapauksessa saattoi hän kouluttaa kaksi lastansa. Vanhempi niistä oli nyt pappina, ja nuoremmalla oli paikka eräässä konttorissa.

Tällainen teki kaikki Chauvinit kunnassa arvossapidetyiksi. Pidettiinpä Pâtis'nkin Chauvinia rikkaana, vaikkei hän suinkaan sitä ollut. Mutta kelpo mies hän kyllä oli. Hän tahtoi reippaasti ja taitavasti tehtyä työtä, mutta hän oli ihmeen hyväsydäminen, kuten kaikki, jotka hänet tunsivat, sanoivat. Jos joku kysyi rengeiltä, jotka olivat olleet hänen palveluksessaan, vastasivat he:

»Niin Pâtis'n Chauvin? Karski päältä, mutta hyvä sydän. Talossa varhain aamulla työhön, mutta kyllä reilu työmies siellä viihtyy. Hyvä mies ja hyvä talo.»

»Hyvä lato, sieltä saa köyhäkin sylyyksen heiniä», sanoivat kerjäläisukot maantietä myöten ohitse tössötellessään.

Severi alkoi pian viihtyä uudessa paikassa. Hän oli siellä isäntärenkinä. Hänestä seuraavat olivat apurenki ja sitten pojat, Jaakko ja Florentin, toinen 18-, toinen 15-vuotias, molemmat uutteria, mutta hiukan hitaita kuten isäkin.

Emännän apuna oli kaksi tyttöä.

Perheen vanhin poika ja yksi nuorempia olivat kuolleet saman kuukauden kuluessa muutamia vuosia sitten, eikä Chauvin ollut unohtanut sitä surua. Hän oli vähäpuheinen ja aina totinen.

Hänellä oli muitakin suruja, vaikkeivät ihmiset siitä tietäneet. Raha-asiat eivät menestyneet, hän oli veloissa. Vanhimman pojan kuoltua täytyi talossa pitää aikuinen renki lisää, ja työ kävi sittenkin niin ja näin, sillä maa ei tosin ollut huonoa, mutta vaikeasti muokattavaa, tiivistä ja raskasta kuin savi, ja kevätsateet pehmittivät sen pohjattomaksi velliksi.

Mutta ennen kaikkea kävi talon vuokra liian kalliiksi. Ensimmäinen vuosi, jonka Severi palveli Chauvinilla, oli poutavuosi; vaikea kaikille, mutta kohtalokkain pikkuviljelijöille, jotka elivät kädestä suuhun.

Maa nääntyi hohtavan sinisen taivaan paahteessa. Kevät oli ollut kolea, ja maaliskuun kyntö oli kasannut Pâtis'n savipellot valtavan suuriksi, märänkiiltäviksi kokkareiksi, jotka sitten kovenivat ja olivat kuin

mitäkin jättiläismäisiä tiilikiviä. Valko- ja punajuurikkaat ja kaalit eivät jaksaneet juurtua tai kuivuivat heti, ja maissi paloi tuskin oraalle päästyään karrelle.

Ihmiset olivat huolissaan. He tähystelivät pilviä, tarkastelivat kalpeaa taivaanrantaa, tutkivat pienintäkin hattaraa.

Pari kertaa pimensi korkealla leijuva, loistava longanmöhkäle auringon, valkea ja pehmeä kuin hyvin kartattu villa. Silloin kajahti saralta toiselle huuto:

»Nyt se toki tulee! Menee kauniisti pilveen, kerää sadetta, ilma kääntyy!»

Mutta kaunis pilvi liikkui ohitse, hiljalleen kuin hidas vesilintuparvi, ja pian se kasautui kokoon pieneen kulmaukseen taivaanrannalle.

Kirkoissa rukoiltiin sadetta. Papit johtivat veisaavia pyhäinkulkueita ristinkukkuloille, — mutta yhä vain tiet kulkueiden jaloissa pöllysivät keltaista tomua! Ja kun sadetta ei tullut, päätti naisväki lyyliä puita, joiden juurella oli pyhiä lähteitä. He menivät metsään illalla kolme tai seitsemän yhdessä ryhmässä, ja siellä, hartaassa hiljaisuudessa ja hämärässä, rukoilivat he kristillisillä sanoilla tuulen ja lehvien salaperäisiä haltioita.

Elonkorjuun aika tuli ja meni, mutta vettä ei saatu. Kumahteli joskus ukkonen, mutta eipäs pilvi puhjennut. Rakeetkin olisivat olleet tervetulleet: mitä muuta vain, vaan ei tätä aina uhoilevan sinistä taivasta ja säihkyvää aurinkoa, joka imi rapakoistakin veden! Purot olivat kuivuneet, kaivojen ja läh-

teitten pinta putosi; pikku lähteet, joista vesi tiukkui painanteitten rinteitä pitkin ja maantien poikki alas niityille, nekin harvat lähteet olivat sitten kuivuneet. Maasta ei hellinnyt enää ainoaakaan hikipisaraa.

Se oli vuokratilallisille vaikea aika. Monet jättivät kaiken, möivät omaisuutensa. Kun vuokrat pysyivät entisellään, alenivat renkien palkat. Voidakseen jäädä Pâtis'hen, oli Severin tyytyminen kolmeensataankahteenkymmeneenviiteen frangiin. Adolfiina, joka oli jälleen raskaana, ei päässyt auttamaan, ja kaiken muun lisäksi syntyi joulukuussa kaksoiset. Pelleteries'n ihmisten nauruksi sattui niin, että Maufret'n eukko teki samaan aikaan kolmannentoista lapsensa, tavattoman ison pojan, kymmenen tuntia sen jälkeen kuin Adolfiina kaksoisensa.

Nuo kolme poikaa kastettiin seuraavana päivänä, torstaina. Severi ja Maufret menivät yhdessä kirkosta notaariin, herra Caillas'n luo. Herra Caillas oli varakkaan talonpojan poika ja oli lueskellut jonkin aikaa yliopistossa, mutta kun rahoja ei kuitenkaan ollut niin paljoa, että olisi niiden koroilla elänyt, oli hän ollut milloin veronkantajana, milloin veroituslautakunnan jäsenenä tai vakuutusasiamiehenä. Nyt oli hän kymmenisen vuotta hoitanut määrinviraston kirjoja. Hän oli tavattoman innostunut metsämies.

Tänään ei hän ollut kotona. Rouva Caillas raoitti ovea, pisti siitä esille keltaisen naamansa ja sanoi, että »se oli heille parhaiksi, kun eivät olleet tulleet aikaisemmin».

He poistuivat ja palasivat jonkin hetken päästä, ja nyt oli metsästäjäkin kotona. Jätettyään puuken-

känsä eteiseen saivat miehet mennä keittiöön, jossa herra Caillas istui ja kirjoitteli jotain.

Herra Caillas oli kookas ja paksu, ja siitä hän ylpeili. Hän laski usein leikkiä:

»Musta pässi ja minä painamme yhteensä hippopotamuksen!»

Ja sitten hän nauroi, kun ihmiset eivät tietäneet, mikä hippopotamus oli. Musta pässi jälleen oli rovasti.

Herra Caillas oli hyvä mäyräkoirain tuntija, mutta ei muuten juuri mikään nero.

Rouva Caillas, entinen rikas talonpoikaistyttö, oli mennyt notaarin kanssa naimisiin sen vuoksi, että halusi olla rouva ja pitää päässään hattua. Nykyään ei hänellä ollut hattua eikä hiusverkkoa edes pyhinäkään, ja harmaantunut tukka, joka oli kiristetty niskaan muka nyttyrälle, muistutti helmikanan pyrstöä, niin ohut ja lyhyt se oli. Ainoa naapuri, jonka kanssa hän suvaitsi seurustella, oli vanha, puolihupsu herrasneiti, joka elää kituutti koroillaan. Rouva Caillas oli ilkeä ja tuhma kuin hanhi. Kylänväki pelkäsi häntä ja kutsui häntä »Pihlajanmarjaksi», sillä hän oli tosiaan kauhean hapan.

Rouva Caillas ei ollut suinkaan tehnyt miestään paremmaksi. Jollei rouvaa olisi ollut, olisi herraa ehkä sopinut pitää hyvänäkin miehenä, vaikka hän olikin häijy salametsästäjille. Pohjaltaan hän oikeastaan oli siivo mies, arvelivat ihmiset.

»Niin, ehkäpä pohjaltaan», väittivät köyhät, sillä heille hän oli heittiö.

Nöyränä määrin, vaimonsa ja sellaisten porva-

rien edessä, joiden mailla hän sai metsästää, paisuttautui hän pöyhkeäksi köyhille. Heille hän suurenteli ja torasi, jopa lätki korvapuustejakin. Mutta joskus sattui hänen karkea huumorinsakin puhkeamaan esille. Ja jos palvelustytön missä oli käynyt hullusti, joutui hän herra Caillas'n töykeän pilan esineeksi.

Kun Severi ja Maufret tulivat sisään, leimasi hän parastaikaa määriviraston sinetillä joitakin paperiarkkeja, ja jokaisen iskun jälkeen, minkä leimasin löi, tarkasteli hän arkkia kulmat rypyssä niinkuin ainakin mies, joka tuntee vastuunalaisen tehtävänsä.

Miehet seisoivat ja odottivat. Viimein kääntyi herra Caillas tuolillaan, tähysteli heitä päästä jalkoihin ja sanoi sellaisen ihmisen äänellä, joka herää mietteissään:

»Aha, tekö se olitte? Joko tuli taas poika, Maufret?»

»Niin, tuota, herra, me kävimme täällä äsken. Mutta rouva . . .»

»Entäpä sitten, vaikka olisitte kymmenen kertaa käyneet! Luuletteko, että minun virkani on istua täällä teitä odottamassa? Eikö teidän passaa tulla oikeaan aikaan? Häh?»

»Antakaa anteeksi, herra Caillas, emme me sitä arvanneet. Milloin tänne on tultava?»

»Silloin kuin minä olen kotona, lempo soi! Onpa tällä ukolla älliä!»

Rouva Caillas purskahti nauruun, ja sopivaisuuden tähden nauroivat Maufret ja Severikin mukana.

»Miksi teitä on kaksi? Totta kai sen tiedätte, ettei tässä todistajia tarvita.»

»Ei tämä todistaja olekaan, herra Caillas!»

»Ei», jatkoi Severi, »minunkin vaimoni sai pieniä».

»Niin ollen tulee kaksi kastetodistusta! Kaksi samana iltana! Se on kaunista siivoa! Piru vieköön teidät!»

»Kolme, herra Caillas», sanoi Severi.

»Kolmeko?»

»Niin, minulla kun on kaksi, kun syntyi kaksoiset.»

Paksu virkamies kiepsahdutti tuolinsa ympäri ja löi kämmenillään lihaviin reisiinsä:

»Kaksi! Kolme pentua Pelleteries'ssä samana päivänä. Ja tuskin polku mörskien välillä! Pidättekö minua pilkkananne?»

»Emmehän me toki, herra Caillas.»

»Onko se sitten totta?»

»Totta se on.»

»Kyllä elätte kuin pellossa! Jos jänikset sikiäisivät niinkuin te, niin olisi lysti metsästää, hemmetti sentään! Niin elätte kuin pellossa! No, aletaanhan sitten!»

Hän otti arkin valkeaa paperia ja kynä lepatteli hänen karvaisessa kädessään kuin lintu etsiessään oksaa, jolle laskeutuisi.

»No antaa tulla nimiä! Mitä siinä odotatte?»

»Aukusti Konstantin», sanoi Severi.

»Hyvä on. — Vanhemmat . . .?»

»Severi Pâtureau ja Adolfiina Bernou.»

»Ja sitten se numero kaksi?»

»Anton Maksimilian.»

»... ton ... ksimilian ... Vanhemmat: idem. Kuulkaas, kelpo Pâtureau, kumpi niistä tehtiin ensin? Ette tiedä, hä! Sellainen kaniini! Nyt on teidän vuoronne, Maufret. Nimet!»

»Miten herra Caillas vain itse tahtoo panna! Herra kai sen paremmin tietää mikä passaa.»

»Hyvä on. Itse annatte paltun koko moskalle!»

Herra Caillas muisti, ettei Maufret liioin välittänyt, mitä nimiä lapsille annettiin. Maufret'n oma ristimänimi oli Ludvig, häntä kutsuttiin Lukiksi, ja kun ensimmäinen lapsi syntyi, oli hän sanonut notaarille:

»Pankaa Lukiksi niinkuin minä!»

Toisestakin lapsesta tuli Lukki eli Ludvig, samoin kolmannesta j. n. e. Mutta notaari oli antanut lisänimiä omasta päästään, ja Maufret'n viisi poikaa tulivat olemaan nimeltään Ludvig Hilarius, Ludvig Atanasius, Ludvig Avitus, Ludvig Hupatius ja Ludvig Richelieu.

»Taasko siis Ludvig? Ludvig, entä muuta? Ludvig kuudesko? Hä?»

»Miten vain herra tahtoo. Kunhan tulisi pojasta hyvä työmies . . .»

»No, pannaan sitten Ludvig kuudes! Ludvig kuudes, suuri ja paksu, vai mitä?»

»Niin, kyllähän se paksukin on, herra Caillas.»

Notaari nauraa hohotti:

»Peijakkaan ukonperhana! Ja nyt nimikirjoitukset vain, ripsis rapsis! Osaatteko kirjoittaa nimenne?»

Severi läheni pöytää, mutta samalla kuului raapimista ovelta. Rouva Caillas avasi oven, ja kaksi

keltaista koiraa hökäsi sisään, kaksi kamalaa mäyräkoiraa, joilla oli siankorvat ja rumat käpälät.

Herra Caillas oli kavahtanut pystyyn ja työnsi miehet syrjään.

»Varokaa siinä! Ettekö nyt näe, että seisotte ihan vadin tiellä! Rouva Caillas, saammeko sopan tänne!»

Rouva kaatoi keiton koirien vatiin. Paperit unohtuivat, eikä notaarilla ollut enää laisinkaan kiirettä. Hän silitteli mäyräkoiriensa selkää ja syyhytteli niitä korvien takaa:

»Kultaseni, linnunpoikaseni! Ne aporteerasivat kolme kania tänä aamuna, ajatelkaas! Mitäs siitä sanotte? Ne ovat älykkäämpiä kuin kaikki Coutignyn kollot yhteensä.»

Koirat olivat latkuttaneet keiton nahkaansa.

»Eikö sinulla ole vähän enemmän niille, rouvaseni? Ne eivät ole vielä kylläiset.»

Rouva meni ruokakonttooriin ja toi vadin, joka oli kukkuroillaan lihaa.

»Tässä on se eilinen jänis. Se on herkkua . . .»

Hän kaatoi lihat koirille, jotka alkoivat urrittaa hyvästä mielestä. Mutta Maufret, jonka jalkoja keittiön kivilattialla rupesi paleltamaan, tohti huomauttaa jotain:

»Hyvänen aika, rouva, jänispaistia! Niillä koirilla on parempi kuin elävillä ihmisillä! Koko elämässäni en ole maistanut jänispaistia kuin kaksi kertaa.»

»Mitä me kaikella metsänriistan paljoudella teemme?» vastasi rouva tuikeasti. »Emme kai sitä myömäänkään voi mennä!»

»Kun herralla nyt on nimet, niin ehkäpä voimme lähteä pois», siirtyi Maufret asiaan.

»Ei, minun täytyy saada vielä allekirjoitukset», sanoi notaari koiristaan vilkaisematta.

»En minä kirjoittaa osaa», nurisi ukko. »Kirjoita sinä, Severi, minunkin puolestani, niin pääsemme täältä.»

Herra Caillas suuttui:

»Ettekö malta nyt minuttia odottaa? Piru vieköön! Luuletteko, että minä annan teidän itseäni komennella! Kirjoita, Pâtureau, niin pääsemme rauhaan!»

Hitaasti, suurin kirjaimin piirsi Severi nimensä. Viimeisessä käänteessä tarttui kynänkärki paperiin ja räiskäytti arkille hiukan mustetta.

»Kas sillä tavalla! Räiski sinä vaan, löntys! Kas niin, hyvä on nyt, hyvästi vain, koska teillä on sellainen kiire.»

Severi ja Maufret lähtivät:

»Hyvästi herra, ja hyvästi rouva!»

»Hyväst' .. hyväst' . . .»

»Potkaisipas meitä hiukkasen onni», sanoi Maufret, kun he nousivat kylänraittia. »Oli hyvä, että Caillas oli saanut tänä aamuna kolme kaniinia, hän oli melkeinpä lauhkea. Muistan minä, että joskus tuskin uskalsi mennä hänen luokseen sisällekään. »Ei hänestä pohjaltaan niinkään pahaa haittaa, mutta eukko pilaa hänet, se on sellainen kapahauki!»

Syvältä Severin rinnasta nousi:

»Niin totisesti, surkea, ilkeä vanha kapahauki!»

Hän ei ollut vielä murtunut niinkuin hänen ystä-

vänsä, Maufret. Loukkauksesta hänen verensä tulistui ja hän kavahti vastarintaan. Hänestä oli häpeä ja synti heittää jänispaistia koirille.

Oli katkeraa ajatella, ettei Adolfiina, joka oli synnyttänyt kaksi lasta maailmaan, ollut saanut lihakeittoa edes synnytyksen jälkeen vahvistuakseen.

Mutta kotona odottikin Severiä ilo. Kun hän tuli tupaan, riippui siellä tulella iso kattila, jollaista heillä ei ollut ennen nähty. Noudattaen vanhankansan tapaa, jota Severi ei tuntenut, oli Arrolettes'in käly tuonut heille valkean kanan ja kuori pankon ääressä kumarissaan parhaillaan keltaista rasvaa kanakeitosta.

Maufret'n eukko puolestaan oli aina päässyt jaloilleen syömällä vain ison vadillisen tavallista lihalientä.

NELJÄS LUKU

NELJÄS JA VIIDES PERILLINEN

Rengit ahertelevat pelloilla. Ajatukset ovat kiinni karjassa ja työkaluissa, kyntämisessä ja viljankorjuussa. Joskus he laulavat. Kovaa ponnistusta käsille, joista veri talvisin tihkuu ja joita kesällä polttaa; mutta aina puurtamisen jälkeen syövät he vatsansa täyteen. Ruoka ei ole komeaa, mutta sitä on riittävästi. Leipää ja vihanneksia on tarpeeksi.

Naisten osana kotona on kaikki päänvaiva, lapset, rytkät, jokapäiväiset pikku velat, huoli huomisesta, kovat leivänsyrjät ilman voita ja silavaa.

Niukalti leipää, huonot mörskät, runsaasti lapsia. Tyhjä kukkarossa ja tyhjä pytyssä. Täytyy tyytyä!

Kaksoisten syntyessä alkoi Adolfiinalle todellinen kurjuus.

Hän oli kyllä vahva, vaikka näytti hintelältä ja heikolta, mutta molempia lapsia ei hän voinut imettää. Silloin keksi hän sen, että imetti niitä vuorotellen ja pisti niiden suuhun välillä keittoa ja perunamuhennosta. Severi, joka muisti Toivon, vastusti sellaista; hän ei tahtonut suvaita peruna-

muhennosta, ja silloin he ostivat tuttipullon. Maitoa saivat he Pitaud'n emännältä. Mutta neljä sou'ta maitoon päivässä tekee kuukausittain kuusi frangia, siis neljänneksen koko palkasta. Se oli suuri menoerä. Kun kaksoiset tulivat kuuden kuukauden ikäisiksi, otti Adolfiina ainoastaan puoli litraa maitoa päivässä ja keitti maidossa leivänmuruja.

Lovisa alkoi kävellä. Hänestä oli paljon huolta. Lapsi oli kalpea ja hermostunut ja sai kouristuskohtauksia. Kaiken päivää riippui hän äitinsä helmoissa.

Taloon oli täytynyt hankkia toinen sänky pikku tyttöä ja vanhaa Bernoun emäntää varten, joka kävi silloin tällöin Pelleteries'ssä. Sänky oli ikäloppu, toukansyömä ja huonosti pehmustettu, mutta kaiken kaikkiaan maksoi se kuitenkin toista sataa frangia.

Lyhyiden öiden aikaan näännyksiin asti ahertaneiden miesten piti saada levätä aivan häiritsemättä, joten Severi nukkui välistä erillään. Silloin otti Adolfiina Lovisan ja toisen kaksoisista viereensä, kun taas toinen kaksoinen nukkui kätkyessä. Kun lapset alkoivat itkeä, antoi hän niille rintaa ja hyssytti ne hiljaa uneen. Nukkua ei äiti itse saanut, mutta eihän elomiehen unta häiritty, ja sehän oli tärkeintä.

Pyhäinmiesten päivänä, kun talvipuut oli ostettu ja leipä maksettu, jäi sataviisikymmentä frangia jäljelle seuraavaa palvelusvuotta varten. Pâtureaut olivat kuitenkin tyytyväisiä, sillä kaksoiset kehittyivät virkeästi; mutta Adolfiina ei tällä kertaa puhunut ei omasta talosta eikä parempaan asuntoon muuttamisesta, ja sinä vuonna tuli kova paasto.

Antonin ja Konstantinin täyttäessä kaksi vuotta ja alkaessa tepsutella pihalla, saivat he uuden pienen siskon nimeltä Katri. Tällä kertaa täytyi Adolfiinan maata vuoteessa kolme viikkoa, mutta onneksi saattoi isoäiti vaalia lapsia sen aikaa. Kätilön mielestä oli Adolfiina hyvin heikko ja hän neuvoi hänelle vahvistavaa lääkettä ja kielsi nousemasta vielä vuoteesta. Adolfiina nousi kuitenkin eikä tahtonut ostaa lääkettä. Melkein yht'äkkiä hän menetti maitonsa. Hän laihtui, ja vatsa pöhöttyi.

Myöskin Katri täytyi opettaa pullolle. Kolmelle vanhemmalle alkoi tulla hyvä ruokahalu, ja siitä alkaen riitti nälkäpäiviä kaiken vuotta.

* * *

Sunnuntai-ilta, kesäinen ilta siinä kaksi vuotta Katrin syntymisen jälkeen.

Pâtureaut istuvat puutarhassa pölkynpätkillä, joita eivät ole vielä ennättäneet pilkkoa talvipuiksi.

Adolfiina on aivan masentunut. Hän ja lapset ovat syöneet keittonsa. Severi on tyytynyt kylmiin perunoihin, joita oli jäänyt murkinalta. Hän ei syö nykyään sunnuntaisin varsinaista ateriaa kotona; niinhän Maufret ja monet muutkin rengit ja päiväläiset säästävät. Chauvinin luona suuruksella syö hän niin paljon kuin ikinä jaksaa, muonittaa itsensä kaikeksi päivää. Jospa hän vain siten osaisi muonittaa kotiväkensäkin! Päivällis- ja illallisaterialla katselee hän, miten lapset syövät, leikkelee heille leipää ja sovittaa jokaiselle viipaleelle ohuen liuskan lihaa,

säästääkseen särvintä, niinkuin hänen isänsäkin aikoinaan teki. Milloin on voita, raaputtelee hän sen leivälle tarkkaan ja puhdistaa jokaisen kolon viipaleessa veitsensä kärjellä. Jos ei ole ruokaa ollenkaan tai se on niin huonoa, etteivät lapset tahtoisi syödä, menee hän ulos päästäkseen tätä kurjuutta näkemästä ja kuulemasta.

Adolfiina on aivan masentunut. Hän on jälleen raskaana, siitä tulee viides!

Kaksoiset ovat kylällä, Lovisa istuu isän vieressä ja Katri potkii sääriään äidin polvella. Hän on kovin juonikas, ja äiti ei enää jaksa.

»Mene maahan! Väsytät minut. Mene isän luo!»

Adolfiina sysää lapsen sylistään ja painaa kätensä ristiin vatsalleen, jota pakottaa kipeästi. Hän voivottelee:

»Hyvä Jumala, mihin me joudumme! Kuuden olisi elettävä sinun vaivaisella palkallasi! Ja minä tulen taas kipeäksi, tunnen olevani aivan pilalla. Ruokaa kuudelle . . . Ja vaatteet . . . ja polttopuut . . .»

Severi mutisee:

»On niitäkin, joilla on kymmenen, kaksitoista lasta ja ovat itse vanhoja. Niillä on vielä tukalampi.»

Hän ei pidä siitä, että hänen kurjuudestaan puhutaan. Hän on tullut synkäksi nähdessään omiensa kärsivän, ja välistä on hän ärtyinen näennäisesti ilman aihetta.

Adolfiina jatkaa:

»Laskiaisesta asti eivät pentu-raukat ole saaneet

läskiä eivätkä maitoa. Kaksi kiloa voita neljään kuukauteen . . . On tämä elämää! Olisi parempi olla elukka tai kuolla.»

Adolfiinan ääni vapisee, ja sitten on hän vaiti.

Severin sylissä Katri kirkuu, kun sisko tahtoo lykätä hänet alas. Lovisa on kateellinen, hänen rakkautensa isään on varhaiskypsän voimakas. Sunnuntaisin ei hän eroaisi mitenkään isästään, hän tahtoo pitää hänet aivan itsekseen, ja silloin syntyy kaksoisten kanssa kina. Hän on isänsä näköinen, ja isä rakastaa äärettömästi esikoistaan. Lovisan silmät ovat yhtä kirkkaat kuin Adolfiinan, mutta isommat ja paljon tummemmat, ja niissä on vakava hohde, noissa silmissä, sama hohde, jonka Severi muistaa nähneensä äitinsä, sota-aikana rintatautiin kuolleen äitinsä silmissä.

Tänä iltana haluaa Severi rauhaa ja ottaa molemmat lapset polvelleen. Lovisa painautuu tiukasti hänen rintaansa vasten. Ja samassa Adolfiina purskahtaa itkuun, ja hänen sanansa ovat kuin toivoton valitushuuto:

»Mitä me tekisimme? Mistä saamme rahaa pyhäinmiesten päiväksi? Kaksikymmentä frangia vuokraa suorittamatta, syli puita poltettu ja maksamatta. Ja paakari, joka ei enää anna leipää velaksi. Halot . . . ja leipä . . . ja kätilö. Hyvä Jumala. hyvä Jumala kuitenkin! Täytyy olla lämmittämättä tupaa tai ei syödä ollenkaan.»

Adolfiina ei tohdi ajatella ajatustaan loppuun, ääni painuu hiljaiseksi.

»Lovisa täytyy lähettää kerjuulle. Se on pakko . . .

ennemmin tai myöhemmin. Minun lapseni ... täytyy kerjäämään ... kerjäämään! ...»

Äiti koukistuu kumaraan nyyhkytysten vavistamana.

Severiä pöyristää. Hän pusertaa pienokaista povelleen:

»Kerjäämään! Lovisako! Ei koskaan. Täytyy keksiä jokin neuvo. Meidän on otettava velaksi tai jätettävä maksamatta, tai täytyy mennä Aukustin puheille.»

Adolfiina pudistaa päätänsä:

»Aukustin, kyllä kai! Hän ei tule itsekään toimeen. Ei hänellä ole rahaa, senhän tiedät.»

Kaksoiset töytäävät läähättäen puutarhaan ja seisattuvat ällistyksissään, kun näkevät äidin itkevän. Isän kotona ollessa ei hän muulloin ole itkenyt!

Kaksoiset asettuvat äidin jalkoihin. Ne ovat melkein alastomia, ja äiti näyttää niin väsyneeltä kuin ei milloinkaan jaksaisi siitä nousta! Hän kätkee sairaat, kelmeät kasvonsa laihoilla sormillaan, äiti-rukka, joka yhä vain itkee!

Severi tuntee sydämensä murtuvan, ja hän luo katseensa maahan ettei tätä surkeutta näkisi.

VIIDES LUKU

LUCIEN CHAUVIN

Lucien Chauvin kauppalasta oli saanut viikon loman ja aikoi käydä setänsä luona Pâtis'ssa.

Lucien palveli postissa, hän oli iältään kolmannellakymmentä, pienikokoinen mies, jolla oli pikimusta parta ja levottomat silmät. Hänen veljensä, apotti, joka oli punakka ja ruskeatukkainen, kutsui häntä usein Luciferiksi, sillä Lucien kirosi ahkerasti.

Hän ei ollut mennyt pappisseminaariin niinkuin hänen veljensä, vaan oli jäänyt lyseoon seitsemäntoista ikäiseksi saakka. Kun isä oli juuri silloin kärsinyt suuria tappioita, oli Lucien lopettanut koulunkäyntinsä ennenkuin oli päässyt ylioppilaaksi. Sitten oli hän lukenut itsekseen, ja oli saanut kaksi vuotta myöhemmin paikan postissa, aluksi tosin ainoastaan ylimääräisenä.

Toimi ei ollut juuri sellaista kuin hän oli uneksinut koulussa. Alku oli suorastaan inhottavaa. Ei ole nenäkkäämpää, pöyhkeämpää ja tyhmempää väkeä kuin pikku virkamiehet. Päälliköt kohtelevat heitä käskyläisinä, joiden on aina sokeasti toteltava, ja

tarkastajat pitävät heitä silmällä odottaen tilaisuutta karata heidän kimppuunsa, ja niinpä he maksavatkin kiusansa yleisölle tai uusille vasta-alkajille. Monesti pikku ylimääräisen mieli kuohahti vanhempien virkailijain julkeuden ja töykeyden tähden.

Kun hän oli suorittanut asevelvollisuutensa, tuli hänestä piankin ekspeditööri ja hänen elämänsä muuttui hiukan vapaammaksi. Hän mieltyi lukemaan, ja lueskeli mitä sattui, mestariteoksia ja roskaa sekaisin. Hän ahmi pölyisten akadeemikkojen sentimentaaleja romaaneja, niin sanottujen humoristien rivouksia, tekokirjailijain hikoilemia rustauksia, surkeita ja likaisia kuin kamalat haavat.

Naturalistit häntä ensin töykäisivät, sitten hän heihin ihastui. Zola johti hänet sosialismiin.

Kerran alkoi hän tutkia sosiologiaa, mutta väsyi siihen pian ja joutui takaisin valtiollisiin kirjailijoihin.

Täysihoitolassaan kuljetti hän aina mukanaan äärimmäisen vasemmistolaisia sanomalehtiä, kantaen niitä taskussaan sillä tavoin, että lehden nimi näkyi. Asuintovereina oli hänellä siellä kolme tuollaista pankkivirkailijaa, jotka kyyhöttävät turkiskauluksessa, milloin eivät istu sisällä pienessä rautahäkissään. Hän halusi ällistyttää heitä, mutta nuo jäiset ja irooniset nuoret miehet leikkasivat kohta hänen innostukseltaan siivet poikki. Turhaan luki hän heille kokonaisia lukuja Zolata, he nauroivat karkeuksille eivätkä huomanneet mitään koko runollisuudesta. Kun Lucien puhui heille veljeydestä ja vääryyksistä, jotka olisi korjattava, mainitsivat he hänelle

Angelikan, keittäjättären, jota tavallisesti kutsuttiin Anjoovispurkiksi, ja kehoittivat häntä kiireesti naimaan tuon viiksillä koristetun kapakalan, koska hän heidän käsittääkseen ei ollut koskaan saanut tuta rakkauden ihanuutta, vaikka oli valmistanut keittoa ja pihviä kahdellekymmenelle sukupolvelle tulisia konttoriherroja.

Postikonttorissa oli Lucienin menestys suurempi. Pian alettiin häntä kutsua Tuhonhengeksi, ja se tuntui hänestä tavattoman imartelevalta. Häntä pidettiin hyvin itsenäisenä ja pikavihaisena miehenä, jonka kanssa ei mielellään seurusteltu ja jota mielipiteittensä tähden vainottiinkin. Hän puhui kaikki asiat kursailemattoman suoraan ja esiintyi kyynillisen keikarimaisesti, käytti ruusunpunaisia tai malvanvärisiä paitoja, jotka olivat kaikkein hienointa valmistetta, antoi tukkansa kasvaa pitkäksi, ja samoin kauniin, hyvin hoidetun partansakin.

Vilpittömänä, vähätietoisena ja suulaana yltyi hän monesti saarnaamaan kuin mikä apostoli.

Loma-aikoina koetti hän monta kertaa käännyttää apottia, mutta se oli turha yritys. Tänäänkin aamiaispöydässä, ennenkuin Lucien lähti Pâtis'hen, olivat veljekset joutuneet väittelyyn keskenään. Lucien oli lukenut ääneen erään sanomalehtikirjoituksen kristillisestä sosialismista, mutta oli keskeyttänyt, kun näki miten välinpitämättömänä hänen veljensä kuunteli ja miten hartaasti hän sen sijaan syventyi käsittelemään pehmeäksi keitettyä kananmunaa.

»Kuuletko, että minä luen sinulle? Tämän on

kirjoittanut eräs apotti, joten voisit hyvin tätä seurata!»

»Älähän, vai apotti, mitä sanotkaan, rakas Lucifer! Pistelehän nyt poskeesi!»

Lucien heitti sanomalehden käsistään, alkoi kuoria melooniviipaletta ja nurisi:

»Ei, tältä taholta ei lähde mitään. Tekijä erehtyy: pappien ruhossa ei ole sielua eikä rinnassa sydäntä! Ei rakkautta, ei armeliaisuutta, ei edes uskoa! Vai onko sinulla mitään täällä, senkin ehtoollisrokari?»

»Olehan huoletta! Älä pillastu! Että onko minulla muka mitään täällä? On pehmeäksi keitetty muna ja sipulisoppaa, hehehe.»

Lucien nousi pöydästä:

»Sinä olet elukka, se olet! Hyvästi!»

Hän lähti harppaamaan Pâtis'hen vimmoissaan veljelleen. Häpesi hänen pöhömahaista kirkollista tylsyyttään. Ilkeä ei veli ollut, mutta minkälainen egoisti, tietämättään!

Vähitellen Lucien siinä rauhoittui. Leikkasi pensaasta raipan ja alkoi kulkiessaan sitä kuoria. Pureskeli kitkeriä kuoren kappaleita. Pelloilta lemahti äsken käännettyjen vakojen lämmin mullantuoksu. Ojien reunoilla kasvoi ruoho hienona ja vihreänä. Vaaleankeltaisia lehtiä varisi oksista maahan. Katinkulta säkenöi auringonpaisteessa jalkapolulla, joka kulki maantien pientaretta. Tuossa pölyssä näkyi isojen, piikkipohjaisten puukenkien jälkiä. Lucien vertaili niitä omien hienojen kenkiensä painamiin merkkeihin ja koetti huvikseen tehdä omat jälkensä niin hienoiksi ja täsmällisiksi kuin suinkin.

Erään niityn kulmassa, joka oli aidattu äpäreheinälle, vaikka pensasaita oli jätetty hoidotta niin että vain mustat, sakeat pensaiden okaat suojasivat palstaa, näkyivät eläimet tallanneen nurmen aivan mullalle. Aitauksen nelinurkkiossa oli pidetty karjaa; ikävissään olivat naudat turhaan koettaneet päästä kavalan piikkisuojuksen läpi ja siinä survoneet sorkillaan. Neljä tavattoman suurta, säännöllisen muotoista, selvään rajoitettua, tasaista ja vielä tuoreelta välkkyvää lehmänkakkaraa paistui aitauksessa hiljalleen syysaamun auringonpaisteessa kuin rieskat uunissa. Lucienin mieleen johtuivat kauniin lakeeraustáiteen vaikeudet, ja hän ihasteli, miten yksinkertaisesti nuo neljä eläinten sinettiä olivat onnistuneet. Hänestä saattoi tätä nelikulmaista, mallikelpoisesti lakattua maankappaletta verrata eräihin kirjeihin, joita hän oli usein postikonttorista lähettänyt, ja se ajatus nauratti häntä itsekseen. Ne kirjeet olivat ärsyttäneet hänen uteliaisuuttaan matkimattoman komeilla lakkapyörylöillään ja metkullisella, väärennetyllä käsialalla kirjoitetulla osoitteellaan: »Porfirio, Poste restante.» Kaksi kertaa viikossa tuli eräs pikku piikainen postiluukulle noutamaan sellaista kirjettä. Virkailijat pääsivät sitten pian selville jutun salaisuudesta: Porfirio oli muudan tunnettu arvokas porvarisrouva, joka oli uskomattomien salaisten paheiden pauloissa. Ja Lucien ilkkui, kun sai kuulla moisesta raffinoidusta yläluokan naisen porsasmaisuudesta.

Nyt pisti hänen päähänsä, että nuo ihmeellisen säntilliset lakkasinetit ja nämä neljä vankkaa ja tark-

kaa lehmien jättämää rieskaa muistuttivat tavattomasti toisiaan. Sitä vertailua jatkui vielä, kun hän jo käveli edelleen; mutta sitten hän arveli, että tämä oli raavaiden häpäisemistä, ja hän sylkäisi inhosta.

Hän kohotti vähäiset ihmiset loistavalle siveellisten hyveiden jalustalle.

Vaunujen jyminää alkoi kuulua hänen takaansa. Hän käännähti ja tunsi heti huimat hevoset: ne olivat herra Magnonin, Pâtis'n omistajan. Lucien jäykisti selkänsä ja rypisti mustia kulmakarvojaan. Tuosta koroillaaneläjästä ei hän pitänyt!

Herra Magnon asui joutavanpäiväisen rehentelevässä huvilassa lähellä kauppalaa. Vaikka hänellä oli viisitoistatuhatta frangia korkoja vuodessa, eli hän yksinäistä ja erilleen sulkeutunutta elämää niinkuin rotta jauholaarissa. Lucien tunsi hänen kaksi poikaansa lukion ajoilta; siellä oli heidän ainainen köyhyydenteeskentelynsä liikuttanut lopulta opettajiakin. Kun he tulivat opinnot päätettyään takaisin kotiin, kuluttivat he aikaansa metsästellen ja juopotellen, enimmäkseen kahdenkesken, sillä he olivat liian rikkaita kilistelläkseen lasia talonvuokraajain poikien kanssa. He olivat unohtaneet pikku Chauvinin, jonka täytyi tehdä työtä henkensä elatukseksi; mutta hän pilkkasikin heitä niin usein kuin kykeni.

Kun Lucien tunsi, kenen hienot vaunut olivat, vilahti hänen päässään:

»Tervehdinkö heitä? He ajavat tietysti Pâtis'hen. Jos olen hävytön heille, saa eno-parkani siitä kärsiä . . . mutta toisaalta jälleen: nämä raavaat sietävät saada hävyttömyyttä.»

Samassa hevoset joutuivat Lucienin kohdalle ennenkuin hän ehti tehdä päätöksensä. Tuossa paikassa näki hän puolirotuisen sirot jalat, silain vaskiset helat, pyssyt, koirat, kolme punaista naamaa ja metsästyspuvut.

Vanhempi poika, joka kuskasi, huusi:

»Kas Chauvin! Päivää, ekspeditööri.»

Lucien kohotti vaistomaisesti kättään hattuunsa vastatakseen tervehdykseen, silloin toinen pojista huiskautti, — joko komeillakseen tai pelkästä remuamisen halusta, — piiskaansa ja lätkäytti hevosta. Piiskan nahkasiima viuhahti juuri ohi Lucienin korvien, ja hän hypähti kuin vihainen härkä. Kolmen miehen nauru kajahti vaunuista, kun hevonen kiidätti laukkaa sivuitse. Ekspeditöörin sosialismi kiihtyi hillittömäksi, kun hänen itserakkauttaankin oli näin loukattu.

Hyvin hermostuneena jatkoi hän kävelyään. Sydämestä purkautui rajuja lauselmia. Usein oli hän unelmissaan ollut julistavinaan rakkaudensanomaa suurille, heltyneille ihmislaumoille. Usein oli hän nähnyt itsensä veljensä, apotin, paikalla: oli kuvitellut seisovansa ylhäällä saarnatuolissa, vuodattamassa sieltä lohdutusta kuin taivaan mannaa; sanoja ihanasta anarkiasta, veljeyden anteliaista käsistä, ihmeellisestä uudesta ajasta, jonka hän loitsi ilmi tietäjän näkemyksellä. Mutta nyt huomasikin hän huutavansa koston äänellä, ruoskivansa verenimijöitä, vaativansa kapinaan maalaisköyhälistöä, jonka silmät paloivat nälkää:

»Alas riistäjät! Alas verenimijät!»

Hän astui harhaan ja putosi ojaan, puri kieleensä ja kirosi saadakseen itsensä jälleen vireeseen:

»Piru vie, minkälainen hölmö olen!»

Hän katsoi ympärilleen: kukaan ei ollut häntä nähnyt. Mutta tuolla mäenrinteellä näki hän Henriette-serkun, joka tuli pellolta ja kantoi perunakoppaa.

Lucien huudahti hänelle, joutui hänen luokseen ja suikkasi hänelle suukon tervehdykseksi.

»Jaha, oletko meille tulossa, Lucien?»

»Olen. Mutta ovatko Magnonit siellä vielä?»

»Ketkä? Isännätkö? Heillä oli kiire, he ovat olleet metsästämässä kaiken aamua.»

»No mennään sitten sinne, koska he eivät ole siellä! Katsos, niitä nulkkeja en voi kärsiä.»

»Hyst, he ovat tässä lähellä, äsken näin koirat tuolla metsässä.»

* * *

Kun miehet olivat tulleet vainioilta, söi Lucien päivällistä heidän kanssaan samassa pöydässä. Hän oli asettunut Severin ja nuorimman Chauvinin väliin, Florentin Chauvinin, joka oli noin kaksikymmenvuotias, vaaleaverinen ja pieni, tavattoman isokourainen. Lucien oli ylpeä siitä, että sinutteli heitä kaikkia, ja erikoisesti siitä, että he sinuttelivat häntä. Hän koetti unohtaa sievät herrasmiehen liikkeensä ja matki heidän yksinkertaista käytöstään. Ateria olikin heille lepohetki, ja he söivät hitaasti, pää kumarassa, nojaten kyynärpäitään raskaasti pöytään.

Oikea käsi tuskin liikkui viedessään suuhun suurta peltilusikkaa, jossa oli keitossa lionneita paksuja leivänreunoja. He juttelivat vähän; ainoastaan Florentin oli puheliaampi ja kertoi nyt erästä kasarmijuttua, josta hänen veljensä oli viimeisessä kirjeessään hänelle kertonut. Tytöt söivät kumpikin seisoallaan lieden ääressä.

Tytöt olivat aikoneet tuoda Lucienille lautasen liharuokaa varten, mutta hän suuttui ja näytti jo aikovan lähteä koko pöydästä. Hän ei ollut tullut sinne vastuksiksi, hän tahtoi syödä metkuttelematta niinkuin muutkin. Hän viilsi itselleen paksun palan leipää ja kastoi sitä kalopsiin, jonka Henriette kantoi joukon eteen.

Kun perheen asevelvollinen poika oli menneenä vuonna käynyt kuukauden lomalla kotona, oli hän tahtonut taloon sellaista uutta muotia, että keittolautaset pidettäisiin pöydässä senkin jälkeen kuin keitto oli syöty. Isä, joka ei yleensä pitänyt uutuuksista, olikin suostunut; mutta pian huomattiin, että liha siten jäähtyi nopeammin ja että se ennen kaikkea loppui pikemmin, ja niinpä palauduttiin jälleen entiseen tapaan: syötiin yhteisestä vadista ja ryypättiin vettä samasta emaljoidusta rautatuopista, jonka kupeeseen oli kuvattu sinisiä, kirmaavia lehmiä. Tänään tarjosi Chauvin ruukun viiniä, ja tytöt jakelivat sitä lasin kerrallaan, sillä ihmiset, jotka eivät joka päivä saa viiniä, pitävät sitä suuressa arvossa.

Talon siistimmässä huoneessa, tyttöjen kamarissa söivät isännät, Magnonit, päivällistä. Sieltä räjähteli

nauru ja lasit kilahtelivat vastatusten. He olivat tuoneet mukaansa kylmää paistia, jonka Chauvinin muori oli lämmittänyt ja asettanut vadille. Koirat olivat vonkalehtaneet ja nuuskineet joka nurkassa ja työntäytyivät nyt perheentupaan; yksi lintukoirista juoksi maitohuoneeseen ja alkoi latkuttaa maitopytystä. Henriette ryntäsi hätään:

»Hys, hys, pois, rakki!»

Mutta elukka ei lähtenyt, ja hänen täytyi lykätä se syrjään varovasti ettei haukunta herättäisi isäntien huomiota.

Tuntui helpoitukselta, kun metsästäjät ja koirat menivät matkaansa. Puhe pääsi irtautumaan. Lucien pelkäsi saattavansa enonsa tukaluuksiin, jos puhuisi vapaasti noiden kahden uuden rengin kuullen, joita hän vielä tuskin tunsi; mutta silloin Florentin alkoi valitusvirren Magnoneista, jotka olivat murtaneet kolme suurta läpeä samaan pensasaitaan tänä aamuna:

»Sellaista on aina, kun he tulevat tänne. Puolen päivää menee korjatessa vahinkoja, ja mitä saamme palkinnoksi siitä: kolmesataa frangia lisää vuokraa joka vuosi!»

Florentin kertoi, miten isännät joka hetki koettivat siepata itselleen vuokraajien rahoja.

»Ei kannattaisi kuitenkaan meitä aivan tappaa», sanoi hän, »eikä aivan nahkaa nylkeä. Jos tulee hyvä sato ja ihminen koettaa elää vailla ruokaa ja unta ja kaikkea saadakseen muutaman kolikon talteen, niin napsis, tuossa paikassa korotetaan vuokraa; sellaista se on aina. Mutta jos sattuu huono vuosi, ei kysymyk-

seenkään vuokran alentaminen tai edes sen odottaminen. Muistatteko, miten he antoivat myödä Morine-muorin huonekalut Moulin-Virette'issä viidensadan frangin velasta, vaikka leski-parka meni ja rukoili heiltä polvillaan vuodeksi lykkäystä?»

Pojan tyynet silmät välkähtelivät vihaa.

»Kyllä tunnemme nuo Magnonit, Durocit ja muut rikkaat herrat, vai mitä, Lucien?»

»Varmasti! Durocit, Magnonit ja muut kuhnurit ovat syöpäläisiä köyhän ruumiissa!»

Rengit nauroivat, mutta varovainen ukko Chauvin vilkaisi puolittain pelästyneenä ylös:

»Olepa hiljemmin, poika! Siitä voi tulla pahat . . . On niinkuin on, emmekä me sille mitään mahtane.»

»Ehkäpä niin; mutta sen vaan sanon, että nuo herrat ovat mahdottomia ahmatteja, sillä he eivät syö saman verran kuin ne, jotka tekevät työtä, vaan syövät jokainen kuin kymmenen tai sata miestä. He ovat kuin käet, jotka syövät kaikkien pikku lintujen osan muniakseen yhden vaivaisen munansa.»

»Niin se on», myönsi Severi. »Oikeassa sinä olet.»

»Oho, oho», virkkoi Chauvin, »pitää olla oikeudenmukainen. Jos me kylvämmekin, niin heidän käsistäänhän maa lähtee. Mitäpä tekisimme, jos he eivät vuokraisi meille maata? Maa on kuitenkin heidän. He tekevät mitä tahtovat, vai miten?»

Vastaväitteistä Lucien yltyi:

»Eipä niin, eno on väärässä! Oletetaanpa, että nuo jalot herrat, jotka syövät talonpoikia, sanoisivat eräänä päivänä: Me emme tahdo enää vuokrta teille maata, me viljelemme ainoastaan pienen maatilkun

itseämme varten ja kasvatamme lopuilla mailla sisiliskoja ja heinäsirkkoja! Käsitättekö, mitä silloin tapahtuisi? Oikeastaan», jatkoi hän yht'äkkiä vakavaksi muuttuen, »se olisi mainio tapaus! Mikä unelma! Se merkitsisi suurta puhdistusta: peltojen mahtava tuuli puhaltaisi rikkaruohon siemenet pois! Vai mitä, pojat? Saisimme nähdä, miten ne, jotka kärsivät ja pitävät suunsa kiinni, nousisivat kaikessa voimassaan! Siitä syntyisi känsäisten kourain kapina!»

Viime sanat herättivät vanhan tuvan rauhallisessa, alistuvaisessa tunnelmassa mystillisen kaiun. Miehet olivat lakanneet syömästä. Ymmärtämättä oikein asiaa olivat he tunteneet puhujan äänen intohimoisen värinän, ja nyt he istuivat vaiti, oudostellen.

Sitten kuului Chauvinin väsynyt ääni:

»Ja mitä muuta? Kenties on totta, mitä puhut . . . Minä en lue kirjoja, joissa sellaisia asioita selvitellään, enkä tätä ymmärrä . . . Mutta eikö se liene päänvaivaa, josta ei ole mitään hyötyä . . . Muuta en osaa sanoa.»

»Kukapa tietää», arveli Lucien.

Florentin, joka oli lopettanut syöntinsä ja istui siinä vankkana Lucienin vieressä, kohotti leveitä hartioitaan ja puhui nyt järkevästi niinkuin aikuinen mies ainakin:

»Niin juuri, ei mitään hyötyä! Siitä ei apua, rakas Lucien! Me vähäiset olemme vähäisiä, eikä se siitä parane. Jos me lähtisimme täältä Pâtis'sta, arvaatko, kuinka monta hullua ryntäisi Magnonin luo tarjoutumaan sijaamme? Kymmenen, viisitoistakin! Mitenkä

sinä luulet vuokrain sillä tavoin alenevan? Jos nykyaikaan mieli selviytyä, täytyy laputtaa Alankomaihin, Charente'iin — tai helvettiin!»

Hän laski leikkiä, sillä hän ei uskonut kaikkea, mitä kerrottiin niistä, jotka olivat lähteneet tältä seudulta pois. Mutta joka vuosi samosi täältä laumoittain siirtolaisia muualle, typö-tyhjiä köyhiä, jotka eivät voineet elää kotipuolessa ja joita kaukaiset olot lumoten houkuttelivat. Tarvitsematta maksaa lanttiakaan saivat he siellä maatiloja, jotka ainoastaan odottivat kyntäjän kättä, ja jos he reippaasti ryhtyivät puskemaan vanhain, huonontuneiden viinimaiden turvetta, niin he tulivat toimeen. He kutsuivat luokseen köyhiä omaisiaan, entisiä naapureitaan, isoperheisiä renkejä. Joka vuosi Mikonmessun aikaan tyhjentyi viisi kuusi köyhää tölliä kihisevästä kurjuudestaan. Perheet lyöttäytyivät matkalle yhteen. Niistä kasaantui oikeita pikku heimoja, joissa kyllä tapasi hurjapäitä ja laiskureita, mutta jotka enimmäkseen olivat ahkeria miehiä, jotka halusivat käsivarsilleen oikeaa työtä, nuorukaisia, joiden mieliä huimat unelmat kiehtoivat, isoäitejä, jotka eivät milloinkaan olleet käyneet kotipitäjänsä ulkopuolella, vanhuksia, jotka eivät koskaan tältä retkeltä palaisi. Heidän sydämensä olivat kasvettuneet kiinni kotiseutuun ja surun painamina he matkustivat pois.

Joku aika oli huhuiltu, että eräät siirtolaiset olivat menestyneet hyvin; rengit saivat siellä uskomattoman suuria palkkoja, entiset paljasjalat ajoivat vaunuilla.

Tietysti tämä tällainen oli lorua. Ukko Chauvin

sille naureskeli. Kuunnellessaan poikaansa hän pudisteli päätänsä:

»Olkoon miten oli, minä jään tänne. Sama missä kurjuutensa kärsii.»

»Epäilemättäkin», myönsi Lucien, »mutta väärin on teidän nauraa niille, jotka lähtevät. Se on teille pelastus, sillä täällä oli työtä tekeviä käsiä liian paljon. Minä kävin Charente'issa viime vuonna ja näin Aulnayn ja Mathan juhannusmarkkinoilla täkäläisiä. No niin, siellä on sellaisiakin, jotka voivat siellä hyvin. Uskon, että jutuissa on paljon lorua, mutta eiväthän he mitään menettäneet, kun lähtivät täältä melkein tyhjin taskuin . . . Ja siellä on pösöukkoja, jotka naittavat tyttärensä seudulle siirtyneille; siellä ei tehdä niin kovasti työtä kuin täällä; ja vuokratilojen tuvissa näkee usein pöydissä viiniä.»

»»Pöpö-pöpö . . . valetta!»

»Eipä olekaan! Katsokaas: niillä siellä ei ole niin suuria perheitä kuin täällä; näyttääpä melkein siltä kuin he eivät osaisi enää tehdä lapsia.»

»Mene sinä, Severi, sinne ja opeta heille temppu!» sanoi toinen rengeistä, joka oli tähän asti istunut vaiti.

». . . ja kun heillä on yksi lapsi, tulee hänestä kirkkoherra, poliisikonstaapeli, ratavahti tai jotain sellaista. Ei jää käsiä maatyöhön, ja silloin lähetetään niitä muualta noutamaan. Siinä koko selitys! Viidenkymmenen vuoden kuluttua on Charente'issa pelkkää Vendéen väkeä, elleivät nämäkin sitä temppua unohda, kuten sanot, Carijaud.»

Pöydän ympärillä istuvien nauru ei ollut Lucie-

nista mieleistä: hän tahtoi, että hänen sanansa oli käsitettävä vakavasti. Hän toisti:

»Sanoinhan, että Charente'in seutulaiset tekevät työtä vähemmän kuin te, ja sen käsittää: kun heillä ei ole työvoimaa, niin he ovat ostaneet koneita. Kukaan ei niitä, sillä viikatteita ei ole; koneella on kahta vertaa helpompi ajaa. Siihen täälläkin kerran vielä joudutaan; täällä on jo pari niittokonetta, ja kymmenen vuoden päästä käytetään niitä kaikkialla.»

»On sekin työtä muka», — sanoi Severi. »Antakaa minulle vain hyvin käteen käypä viikate, niin — viis masiinoista! Vätyksien vehkeitä. Se tässä vielä puuttuisi, että masiinat tulevat ja vievät köyhiltä työn ja leivän!»

Lucien vilkaisi tuohon laihaan mieheen. Hän tiesi kuinka Severi sai ponnistella tullakseen toimeen neljine lapsineen, odottaessaan viidettä ja vaimon maatessa vuoteen omana. Ja nyt oli Severi Pâtureau, poloinen mies, jonka vaatteet olivat multaiset ja housut nilkoista riekaleiksi kuluneet, hänestä oikea kurjuuden vertauskuva.

Lucienin sanat vapisivat tällä kertaa vilpitöntä järkytystä:

»Kas niin taas! Tekin, maaseudun köyhät, kimpoilette koneita vastaan! Niin kävi aikoinaan kaupungeissakin, vaikka suuremmassa muodossa. Tekin pelkäätte uutuuksia, jotka kuitenkin lopulta tekevät elämänne helpommaksi vaikkapa vasten tahtoanne! Ja kumminkin tuntuu siltä kuin olisitte oikeassa. Se on merkillistä . . . Poudat, rakeet, ruttotaudit, kaikki onnettomuudet osuvat vähäisiin. Eikä vielä sillä

hyvä: jokainen uusi keksintö rikastuttaa rikkaita tekemällä muut hiukan köyhemmiksi . . . Ja te sanotte aivan tyynesti: Sellaista se on, emmekä sille mitään mahda. Tosiaan, kaunista on teidän elämänne, eno! Omistaja imee vuokraajaansa, imee niin ettei hän kykene palvelusväelleen maksamaan rehellistä palkkaa . . .»

»Se on totta», vastasi Chauvin. »Mielestäni eivät rengit suinkaan liikoja ansaitse, mutta en minä voi heille enempää antaa.»

»Ettepä toki, eno, sen ymmärrän. Mutta se on häpeällistä! Minua hävettää kuulla, että parhaissa voimissaan oleva mies saa ahertaa viisitoista, seitsemäntoista tuntia päivässä ansaiten pelkän ruokansa ja yhden frangin palkkaa! Frangin, jolla on elätettävä kuusi, kymmenenkin lasta! Puhuimme äsken Charente'in väestä, mutta köyhillä siellä ei ole milloinkaan niin kurjaa kuin näissä tölleissä! He saavat apua, lasten ei tarvitse kerjätä. Meillä täällä ei voida auttaa kaikkia, on liian paljon surkeutta, liian paljon lapsia, liian paljon kurjia töllejä. Ja isän, jonka on elätettävä puolentusinaa pieniä nälkäisiä, täytyy tehdä työtä kovemmin kuin muiden: hän tekee työtä niinkuin neljä miestä ja ansaitsee — yhden frangin. Hän ei saata ansaita enempää, sillä jos hän ansaitsisi enemmän kuin yhden frangin, eivät herrat Magnon, Duroc ja Lampin voisi elää . . . Yhden frangin! Mikä häpeän häpeä. Ja minkälainen kurjuus monilla! . . .»

Lucien vaikeni. Kaikki muut olivat päättäneet ateriansa ja katselivat nyt Lucieniin järkytettyinä näistä sanoista, jollaisia koskaan ennen ei ollut kuultu

tämän raskaan pöydän ääressä, missä kaikki Pâtis'n työläiset olivat istuneet vuodesta vuoteen. Severi ajatteli vaimoaan, joka oli maannut vuoteessa toista viikkoa murtuneena ruumiiltaan ja sielultaan; ajatteli viidettä onnettomuuden lasta, joka syntyisi, Lovisaa ja kerjuupussia. Jokin ikäänkuin kuristi häntä kurkusta, tahtoi tukehduttaa. Liian ylpeänä valittaakseen olisi hän nyt kuitenkin tahtonut puhua, purkaa huutaen vihansa, että olisi saanut lievitystä! Kylän rauhallinen kieli ei tarjonnut hänelle tarpeeksi kovia väkivallan ja kapinan sanoja, mutta tuon niin sujuvasti puhuvan kaupunkilaisherran läsnäollessa muisti hän kasarmikielensä, ja hänen selkänsä oikeni, veri nousi kasvoihin ja hän sanoi niinkuin kasarmissa, kun kuljetti siellä vartioston keittoastioita:

»Kranaatit ja penteleet, hyi hitto!»

Mutta hän ei ollut enää silloinen sorea, pyöreäposkinen torvensoittaja, jonka ääni oli jyristen voittanut kasarmin iloisten veikkojen melun.

Hänen katkera äänensä vaikeni. Seurasi kunnioitettava hiljaisuus.

Pää painuksissa hypisteli Florentin veistä. Lucien katseli pankon otsaan, jossa musta Kristus vääntelehti kurjissa tuskissaan kahden kuparisen kynttilänjalan ja kahden haalistuneen pyhimyskuvan välissä. Vanha Chauvinin muori käännähti ikkunaan päin kostea kimmel silmissään.

Severi oli noussut pöydästä. Toiset noudattivat isäntärengin esimerkkiä ja työnsivät tuolit pöydän alle. Ja silloin kulki ikäänkuin kauhun väristys pui-

sessa ristiinnaulitussa ja somissa pyhimyksissä, puksipuun oksissa ja vaalenneissa muotokuvissa, kuluneissa huonekaluissa, haljenneessa seinärappauksessa, kaikissa noissa rauhallisissa esineissä, jotka olivat siellä vanhentuneet monen monina yksitoikkoisina aherruksen päivinä, sillä äskeinen herjaus ja äskeiset kummalliset sanat rämähtivät uudestaan miesten suusta:

»Kranaatit ja penteleet, voi viheliäistä!»

KUUDES LUKU

BAVEILLE

Adolfiina joutui lapsivuoteeseen lokakuun alussa ja synnytti tytön, jolle annettiin nimeksi Martta. Vaikka äiti oli ollut viimeiset kuukaudet huonovointinen raskaudesta, toipui hän pian ja hänellä oli, Jumalan kiitos, maitoakin. Vieläkin yhden talven selvisivät he lähettämättä lapsiaan kerjuun tielle. Lovisa, joka oli kuuden ja puolen vuoden ikäinen, sai siis alkaa koulunkäyntinsä.

Mutta puut täytyi ottaa velaksi. Severi kääntyi siinä asiassa isäntänsä puoleen, joka hommasikin hänelle runsaan kaksi syltä kastanjahalkoja. Maksettava oli ne tulevana pyhäinmiesten päivänä.

Vuoden lopulla Katri sairastui. Eräänä aamuna oli hän aivan kalpea ja hänellä oli kuiva yskä, joka koski rintaan. Seuraavana päivänä tuli hänelle kova kuume. Adolfiina säikähti pahoin ja kutsui siitä ohi kulkevan lääkärin sisään. Lapsella oli keuhkokatarri; vaarallista se ei ollut, mutta kun kuume laskisi, täytyisi häntä hoitaa hyvin, pitää lämpöisissä pukimissa, antaa lihaa, munia, maitoa, suklaata. Hoitoa

hän tosiaan sai ja vaatteitakin tehtiin, mikäli kyettiin, vanhoista puseroista, joita ilman olemaan vanhempien täytyi nyt tyytyä. Mutta liha, munat ja suklaa, siinäpä pulma! Chauvinit ja Pitaud't lähettivät kyllä muutaman litran maitoa, mutta siitä ei pitkälle riittänyt. Pienokainen ryki yhäti, ja ennen niin pyöreä ja punakka lapsi laihtui sellaiseksi, että siniset suonet ohuen hipiän alta kuulsivat.

Eräänä aamuna tuli tytölle uudestaan kuume ja äidin täytyi panna hänet vuoteeseen. Oli maaliskuun päivä, kylmä ja usvainen. Severi lähti aamun valetessa Coutignyhin asevelvollispoikia vastaan, jotka olivat valinneet hänet saattamaan heitä arvannostoon. Hän ei kai joutuisi takaisin kotiin ennenkuin iltamyöhällä.

Adolfiina oli lapsesta huolissaan. Hän juotti sille kupin lehmuksenkukkateetä, ja lapsi nukahti rauhoittavaan uneen. Martta alkoi itkeä, ja toisen tytön nukkuessa muutti äiti hänelle vaatetta ja antoi rintaa.

Yht'äkkiä kuului ulkoa kumeita askelia. Sisään tuli mies. Hän oli Baveille, kauppias, jota yleensä kutsuttiin Änkäksi, sillä hän änkytti pahasti, etenkin silloin kuin väitteli ihmisten kanssa. Hän oli noin viidenkymmenen ikäinen, alahuuli roikkui suun poikki ja mustat silmät tuijottivat tuuheain kulmakarvain varjosta. Hän »reissusi» pitkin kyliä vaunurämpillään ja hevoskaakillaan, »rokasi» sokeria ja kynttilävahaa, kananmunia, lumppuja, metalliromua ja kaniininnahkoja. Hän oli surkean itara, ja ihmiset huhusivat, että hän oli rikas.

Adolfiina alkoi pelätä, sillä hän oli kauppiaalle velkaa kaksitoista frangia, ja viime viikkoina ei kauppias ollut tahtonut enää antaa velaksi.

— Nyt tulee hän tänne uhkailemaan, ajatteli Adolfiina.

Mutta sitten hän rauhoittui. Sillä Baveille näytti iloiselta.

»Ke ke ke ke», änkätti Baveille. »Rouva saa istua kotona, kun mies kulkee kurtiseeraamassa nuorten poikain tavalla. Näinpä, miten asevelvolliset lähtivät, he eivät olleet nurppupäällä, se on varma se! Siitä paisuu iloinen hilske illalla.»

»Jos luulette, että Severi huvikseen lähtee noiden hummastelijain joukkoon, niin erehdytte, Baveille. Se on hyvin maksettua päivätyötä, vaikka hän onkin halvempi kuin muut paikkakunnan torvensoittajat.»

»Tietystikin. Ja nyt minäkin puolestani haluaisin ansaita pikku lanttisen. Kuule, joko olette perinneet rikkaita omaisianne? Maksa minulle nyt kohta, niin annan lisää tavaroita, mutta joutuin, sillä minulla on kiire.»

Mutta näin sanottuaan hän asettuikin istumaan.

Adolfiina sulki röijynsä napit, sillä pikku lapsi nukkui nyt, ja vastasi suruissaan:

»Tiedättehän, etten voi maksaa, Baveille. Ettekä joudu kärsimään mitään, siihen voitte luottaa. Tulevalla viikolla saatte rahat, jotka Severi tänä iltana tuo.»

Kauppias pudisteli epäilevästi päätänsä, ja Adolfiina jatkoi melkein rukoilevasti:

»Niin, niin, aivan totta! Luottakaa minuun, ette tarvitse menettää lanttiakaan . . . Ettekö nyt voi antaa minulle edes hiukkasen, kun ajatte tästä ohi? Katri on yhä kipeä, hänelle pitäisi olla hyvää ruokaa, eikä minulla ole mitään. Köyhyys tässä ahdistaa, uskokaa minua.»

»Ka ka ka! Kyllä minä jo tuon viisun tunnen; saan rahani maailman lopun jälkeisenä maanantaina . . . Nimittäin», hän nauraa kähisi, »ellen ota maksua toisella tavalla, mynteissä, joita ei nuori ja älykäs ihminen turhaa idarra . . .»

»Olkaa jo, Baveille», vastasi Adolfiina, liian suruissaan suuttuakseen; »kyllä teidän kelpaa, kun aina voitte lyödä kaiken leikiksi!»

Pienokainen oli nukahtanut ja Adolfiina nousi paikaltaan viedäkseen sen kehtoon Katrin sängyn viereen. Työnnellessään peitettä lapsen ympärille ja hyssytellessään sitä, tunsi hän, että mies seisoi hänen takanaan: oli tullut hiljaa lähemmäksi ja katseli pikku sairasta.

»Laiha on, poloinen, ja huonolta näyttää. Ei suurta muksua enää tarvitse . . .»

Molemmat olivat vaiti. Adolfiina oli lakannut hyssyttelemästä. Yht'äkkiä tunsi hän, että kauppias painoi häntä kätkyen reunaan. Oli kumartunut hänen puoleensa ja supatti:

»Onhan se yksi keino, jos olet viisas . . . Ke ke ke, kyllä siitä sovittaisiin . . .»

Adolfiina pujahti notkeasti syrjään eikä suuttunut, sillä hän piti tätä kömpelönä pilana.

»Pysykäähän siitä sentään, kelvoton . . .»

Silloin veti kauppias puseronsa povelta suklaakakun, pikku pussin kahvia ja sokeria ja pani ne pöydälle.

»Kappas tässä, pikku rouva! Kun on niin ka- kaunis, niin ka- ka- kauniisti käy ja li- li- lisää tippuu. En minä ole ma- ma- mahdoton. Minun käy su- su- surku kö- kö- köyhiä, joilla on la-lapset kipeinä.»

Naama punaisena ja suu änkytyksestä väärässä tuli hän kädet levällään kohti. Adolfiinan sisu kiehahti, hän nakkasi katkeruudesta vavisten päänsä pystyyn.

»Jaha, vai sitä se oli! Luuletteko, että se onnistuu, kun ihminen on onneton! Tulkaa vaan, senkin vanha sika!»

Ja kun kauppias karvaisella kädellään sieppasi häntä vyötäröiltä, löi Adolfiina niinkuin nyrkistä lähti ja raappi hänen silmiään. Baveille ponnahti pelästyneenä takaisin:

»Oi joi joi . . . kukas on paha!»

»Ulos, sika!»

»Nä- nä- näetkös nyt mitä et saakaan!» Ja kauppias osoitti suklaata ja kahvipussia. »Pe- pe- pentusi tarvitsisi sitä.»

»Se ei sinuun kuulu! Korjaa luusi.»

»Mutta ra- ra- rahatkin nyt!»

Hänen kurkustaan kähisi uhkauksia:

»Sinun pitää heittäytyä, tai minä my- my- myön kaikki teiltä, senkin hu- hu-»

Hän ei ennättänyt lopettaa. Adolfiina rynkäsi pöydän luo, tempasi siitä tavarat ja sinkosi ne kaksin

käsin kauppiaalle vasten naamaa. Suklaakakku meni rapsahtaen poikki, sokeripalat purkautuivat halenneesta pussista.

Kalpeana kuin kuollut ja tuijottavin silmin työnsi hän miehen ovelle, käännähti, otti nurkasta luudan, vetäisi yhteen kasaan sokerit ja suklaan ja heitti ne ulos rapakkoon.

»Ulos, vanha sika, ja vie moskasi mennessäsi!»

Kauppias noukki ketterästi likaiset tavaransa maasta ja katosi. Mutta silloin hervahti Adolfiina polvilleen jakkaralle sängyn viereen, otti Katrin kädet omiinsa ja itki noille kuumille pikku käsille niin viljalti kyyneleitä että lapsi heräsi.

* * *

Severi tuli kotiin vasta myöhään yöllä. Hän oli epäröinytkin lähteä rekryyttien mukaan, sillä hän tunsi itsensä jo liian vanhaksi touhutakseen nuorten joukossa eikä hän enää mielestään osannutkaan signaaleja. Mutta kymmenen frangin palkka ei maalaisrengille ollut joka päivä tarjolla, ja niinpä hän lopulta myöntyi.

Päivä oli koko hankala, sellainen huuto, hoilaus ja ulvonta siellä kävi. Severi soitteli kuin mies torveaan kylien kohdalla, ja kiitolliset rekryytit kustansivat hänelle reilut ryypyt piirin pääkaupungissa. Arvannoston jälkeen syntyi siellä täällä pikku tappeluita erään naapuripitäjän poikien kanssa, mutta viimein sai Severi omansa yhteen ja vei heidät pois. Illan

suussa mekastivat pojat kauppalan kaduilla, lauloivat ja pistäytyivät kapakkaan ottamaan rohkaisua uuteen lauluun; ja kun yö ehti, katosivat he kapakkaan päästäkseen täyteen humalaan.

Severi sanoi silloin lähtevänsä kotiin, mutta pojat vaativat, että hänen oli oltava siellä loppuun asti. Ja kun hän näki, ettei hänen tarvitsisi maksaa omasta puolestaan, suostui hän hyvinkin vähällä. Hän tarttui rutakasti lasiin, mutta ei enää ollut viiniin tottunut, joten tuli kohta juovuksiin.

Nyt alkoi hän soittaa pyytämättä. Signaalit lähtivät ensin kangerrellen, mutta kirkastuivat nopeasti. Hän tapasi vanhan soittoryhtinsä, asennon ja liikkeet, jyrkän loppukatkaisun, tarmokkaan kädennykäisyn. Hän hoki rekryyteille, että kun he tulivat rykmenttiin, oli heidän otettava itselleen oikea instrumentti, nimittäin torvi: rumpalit eivät voineet pitkälle päästä, sen näki mahdottoman hyvin Mikosta, tuosta pikkuisesta bretagnelaisesta, joka oli yrittänyt opetella kolme vuotta. Hän kertoi paksusta musiikkimajurista ja sitten kaikenmoisia ihmeellisiä kasarmijuttuja; rekryytit olivat ensin kuuntelevinaan, mutta kyllästyivät pian. Sitten veti Severi heitä kaksi mukaansa kapakan nurkkaan ja opetti heille »huomiota» ja muita äkseerauksen alkeita, aivan kuin ennen sotaväessä vuorotellessaan korpraalin kanssa tulokkaita opetettaessa. Lopulta soittaa töryytti hän yhtä mittaa välittämättä viis ravintoloitsijan kiellosta. Kaksikymmentä kertaa rämähti hälyytyssignaali salissa: torvi räikkyi ja ruudut vapisivat.

Kun hän kymmenen aikaan lähti kapakasta, soit-

teli hän vielä yksinäänkin, omaksi huvikseen; kylmä öinen ilma kajahteli autiolla kankaalla hänen torvensa pärähteleviä säveliä. Kirpeä pohjoinen vinkui raitojen typistetyissä oksissa, räntää satoi taivaan täydeltä, ja se rauhoitti hiukan Severiä; mutta sittenkään hän ei ollut kotiin joutuessaan vielä oikein selvä. Märkänä koikkui hän ovelle, kun Adolfiina tuli paitasillaan avaamaan. Joutuin puki vaimo alushameen ylleen ja sytytti kynttilän.

»Oikein», sanoi Severi, »sytytä sinä vaan, eihän tässä mitään näe».

Adolfiina keskeytti:

»Hiljaa, lapset nukkuvat, älä pidä ääntä!»

Ja katsellen Severiä:

»Ohoh, kyllä olet nyt kaunis!»

»Ei se maksanut mitään», huusi Severi, »ei kolikkoa! Komppania aina kapteeninsa juottaa! Ja minä toitotin heille seitsemännentoista poikien signaalin . . . tämmöisen näin!»

Adolfiina rynkäsi luo ja otti torven pois.

»Ole nyt hiljaa! Hulluko sinä olet! Rupea siivosti maata! Katri on kipeä, tiedäthän . . .»

»Mikä Katri? Sehän makaa tuossa virkeänä . . .»

»Se on ollut tänään taas kuumeessa. Nyt makaa, on parempi. Rupea hiljaa nukkumaan!»

Vaimo otti Severiltä hatun, riisui kaulahuivin ja avasi hänen puseronsa napit. Ja Severi antoi siivosti itsensä riisua.

»Varo nyt», sanoi Adolfiina, kun työnteli Severiä sänkyyn. »Lovisa nukkuu tänä yönä meidän sängyssämme; hän olisi toisessa voinut sairastua. Mene sei-

nän puolelle, jos osaat. Minä nukun tällä puolella, niin pääsen paremmin pikkuisen luo milloin tarvitaan.»

Severi nauroi:

»Älähän, älä luulekaan! Ei sitä niin vain . . .»

Hyvin hiljaa, liioitellun varovasti kuin juopunut ainakin alkoi hän siirtää Lovisaa seinän puolelle.

Sillä välin keräili Adolfiina miehensä märkiä vaatteita ja nurahteli:

»Herra siunatkoon, missä se on ollut: töhrinyt kaikki tuolla tavoin! Niinkuin ei tässä muutenkin olisi vaivaa! Niin, on sinulla sydäntä pitää lystiä, kun toisella on surkeutta ja harmia . . .»

Adolfiina puhui hyvin hiljaa ettei olisi herättänyt lapsia, ja aamullinen suuttumuskin oli lamannut hänen voimansa niin ettei hän jaksanut edes toruskella. Kun hän siinä kohotti päätänsä, huomasi hän että Severi odotti häntä; ja mies näytti niin katuvaiselta ja alakuloiselta että Adolfiinaa aivan hymyilytti ja hänen oli vaikea pysyä vihaisena. Oliko nyt niin paha että Severi ryyppi? Olipahan saanut olla muutaman tunnin onnellinen, ja oli ehkä vieläkin, oli hetkeksi unohtanut koko elämän. Kenties yhtä onnellinen kuin ennen, heidän rakastuessaan toisiinsa . . .

Se ajatus vaiensi Adolfiinan. Hän riisuutui, pujahti vuoteeseen viinin löyhkästäkään välittämättä ja antautui koko sielustaan, onnellisena Severin hellyydestä, joka ei koskaan loppunut, vaan kesti samana kaikessa katkerassa kurjuudessakin.

Lovisa seinän puolella oli heidän huomaamattaan herännyt. Luuli varmaankin, että he tappelivat . . .

Kun Adolfiina kaksi tuntia sen jälkeen sytytti kynttilän katsoakseen Katria, joka yski, näki hän, että Lovisa oli painunut aivan seinään kiinni ja valvoi siinä silmät pelästyksestä ammollaan ja vapisi.

SEITSEMÄS LUKU

VUOHI

Siitä vuodesta tuli Adolfiinalle hyvin vaikea. Hän oli velkaa monelle taholle, ja talven alkaessa olivat he nostaneet Severin koko palkan. Hänelle ei jäänyt hetkeäkään aikaa mennäkseen töihin kylälle, kun hänellä oli pikkuinen kätkyessä, sairas vaalittavana ja kaksi nelivuotiasta vallatonta poikaa vahdittavana.

Mutta pääsiäiseltä saattoi kaksoiset lähettää Lovisan kanssa kouluun, joten äiti sai muutaman tunnin hengähtää. Kun kauppalaan oli hyvinkin puoli peninkulmaa, oli lapsille annettava eväät mukaan, ja Adolfiina pisti heidän reppuunsa kaiken mitä suinkin syötävää löysi. Välistä hankki hän heille pari munaa, tai paremminkin puolitoista, sillä kaksoisten oli jaettava muna keskenään. Mutta milloin ruokaa oli niukalta, suri hän katkerasti, että lapsilla oli leipänsä höysteenä ainoastaan neljännes omenaa tai yksi viikuna.

Lovisa toimitteli näppärästi kauppalan ihmisten asioita ja sai heiltä joskus palkakseen sokeriakin. Siitäkös tuli kekkerit, ja toverit olivat hänelle kateel-

lisia. Koulun piha kuhisi köyhien töllien lapsia, likaisia, ruskeiksi ahavoittuneita, syöpäläisten kiusaamia mukulapäitä. Heillä ei ollut paljoa ruokaa repuissaan; pala karkeaa leipää, muutamia kastanjoita, pähkinöitä, joskus kuiva juustonkuori . . . Jos heitä uhattiin arestilla, jolloin annettiin vain leipää ja vettä, niin he nauroivat ilosta! Muodon vuoksi oli heillä mukana koulussa puukengät, sillä kun tarkastaja tuli, saivat paljasjalkaiset moitteita; mutta kylässä, koulun pihalla ja maanteillä heitettiin ne epämukavat jalkineet oman onnensa nojaan ja juostiin variksen saappaissa. Tuontuostakin iskettiin varpaat verille, mutta siitä ei haittaa! Jos nasaus oli sattunut ruosteiseen, väärään naulaan, joita oli runsaasti koulun pihalla, täytyi haavaa levittää veitsellä niin että vertä pääsi enemmän vuotamaan.

Lovisa ja hänen veljensä kulkivat paljasjaloin niinkuin kaikki köyhät lapset. Ja kun Katri parani, ei hänellekään ollut antaa kenkiä. Ja viimein päätti itse Adolfiinakin tänä vuonna olla pitämättä sukkia kesällä: hänellä ei ollut niitä monta paria, ne, mitä oli, olivat rikkonaisia, eikä hänellä ollut lankaa parsimiseen. Paljaat puukengät hankasivat ensin hänen arat jalkansa verille, mutta hän tottui. Ja sitten oli pikku Martta Pâtureaun väestä ainoa, joka käytti jalkineita.

Kesän loppupuoli tuntui jo hiukan valoisammalta. Adolfiina saattoi tehdä pieniä kotitöitä: hän kehräsi ja neuloi. Ja kun Martta alkoi kävellä, lähti äiti kylälle aputöihin. Sellaisina päivinä jäi Lovisa koulusta kotiin hoitamaan pikku siskoa.

Ja eräästä toisestakin syystä täytyi Lovisan jäädä välistä pois koulusta. Coutignyssä jaettiin silloin tällöin leipää, ja hänen oli se avustus noudettava. Usein kävi hän naapureissakin pyytämässä. Se ei ollut vielä oikeaa kerjäämistä, koska hän kävi vasta ainoastaan muutamissa harvoissa taloissa. Kun Chauvinit, Pitaud't ja muut Isossa Pelleteries'ssä teurastivat, ilmestyi tämä pikku vieras taloon. Hänelle annettiin silavansiekaleita, kappale siankorvaa, porsaansorkka, vähän sisälmyksiä tai joskus viipale silavaakin. Välistä toi hän kotiin voisia papumuhennoksen jätteitä, hyytynyttä kastia tai puoli vadillista hirssivelliä. Sellaista sattui viljanpuinnin aikaan. Niinä päivinä oli perheellä kekkerit: lihaa ei säästetty, sillä sehän pilaantui nopeasti. Sitten palattiin taas voittamattomiin papuihin ja velliin, jossa ei ollut maitoa.

Elonkorjuun jälkeen keräsivät lapset pelloilta tähkiä. Sitten syksyllä juoksivat he vainioilla ja etsivät kastanjametsikköihin unohtuneita kastanjoita. Tytöt kuljeksivat yhdessä ja tulivat melkein aina kotiin tyhjin taskuin, mutta kaksoiset eivät koskaan lähteneet turhaan liikkeelle. He palasivat iloissaan ja pöyhkeillen, pöksyt painuksissa täyteen sullottujen taskujen sisällöstä. Ylpeinä hyvästä onnestaan pilkkasivat he Lovisaa ja Katria ja latoivat kauniit, ruskean kiiltävät kastanjansa riviin pöydälle.

Mutta eräänä sunnuntaiaamuna pistäytyi muudan vuokratilallinen Isostakylästä valittamaan, että häneltä oli yhden myöhään hedelmänsä kypsyttävän kastanjan alimmat oksat puhdistettu tyhjiksi ennenkuin hän itse ennätti satoaan korjaamaan ja hänen

arvelunsa mukaan olivat Pelleteries'n nuoskat sen tehneet: Maufret'n kaksi poikaa ja Pâtureaun kaksoiset.

Severi huusi lapsensa sisään ja pani heidät koville. He kielsivät, ja tilanvuokraaja, joka muuten ei pitänyt asiaa niin kovin tärkeänä, myönsi, että hän kenties oli erehtynyt. Mutta Severi ei pitänyt tällaisista jutuista, ja vaikkei syytös ollutkaan todistettu, saivat kaksoiset kelpo lailla selkäänsä. Kun he herkesivät huutamasta, vei isä heidät erääseen Punaisentien mutkaan, jossa kasvoi pitkiä pajuja. Siellä pani hän heidät katkaisemaan kaksi lujaa raippaa, koetteli niitä heidän nilkkoihinsa ja vei raipat kotiin. Ja kun raipat oli asetettu paikalleen pankon reunalle, signaalitorven viereen, osoitti Severi niitä ja sanoi:

»Muistakaa, pojat, mitä tuolla on! Jumal'auta, jos minä otan ne sieltä! Kun Vihtoriina-täti ja minä olimme pieniä, oli meillä niin kovaa, ettemme tienneet mistä murun suuhumme saada, mutta koskaan emme ottaneet tähkääkään kuhilaasta tai ainoaakaan kastanjaa ennenkuin ihmiset olivat korjanneet satonsa; eivätkä minunkaan lapseni saa sitä tehdä. Jos saan kuulla, että olette näpistelleet päärynänkin tai luumun tahi vain nuppineulan tai vehnänjyvän, niin otan huljat tuolta ja voitelen kannikkanne!»

Kaksoiset nieleskelivät nyyhkytyksiään, sillä isän ääni oli ylen ankara. Aina oli hän heille niin hyvä, ei ollut milloinkaan ennen heitä lyönyt. Mutta nyt hän oli kova, sillä hän tiesi, kuinka vaikeaa köyhän on pysyä rehellisenä, eikä hän ollut itse koskaan langennut kiusaukseen.

Sen sunnuntain jälkeen toivat lapset harvoin kotiin kastanjoita. Ja niiden aika menikin pian ohitse. Jouduttiin keskelle talvea, ja kurjuuden kurjuus alkoi uudestaan.

* * *

Koko talven teki Adolfiina työtä niin paljon kuin jaksoi, säästi ja kärsi puutetta.

Hän oli aprikoidessaan keksinyt jotain: eräänä aamuna maaliskuussa otti hän esille kaapista neljä kultarahaa ja vähän pikkukolikoita.

»Katsopas, Severi, nämä minä olen säästänyt, että saataisiin vuohi.»

Severi, joka oli luullut, että laatikko oli aivan tyhjä, katseli ällistyksissään moista rahanpaljoutta.

»Tätäpä et osannut odottaakaan!» sanoi Adolfiina ylpeänä. »Arvaat, että olen toisenkin kerran pyöräyttänyt rukkia ennenkuin nämä kolmekymmentä frangia säästyivät talteen! Eikä tässä aina ole aamukahviakaan juotu!»

Jo avioliiton ensimmäisinä vuosina olivat he aikoneet hankkia itselleen vuohen, mutta olivat jättäneet sen ajatuksen, kun vuohesta olisi ollut niin paljon vaivaa. Maattoman on vaikea hoitaa elukoita.

Severistä oli vastahakoista norkkia elukalleen ruokaa toisten laitumilta, ja hän vastasi välinpitämättömästi:

»Jaha, sinä aiot siis ostaa niillä vuohen? Siitä tulee harmia. Naapurit ovat tarkkoja omastaan. Kaniineillekin on vaikea saada tarpeeksi ruokaa!»

»Turhia!» vastasi Adolfiina kärsimättömästi, »sinä

katsot aina kaikkia asioita mustalta puolelta. Nyt on jo kevät, ja lapset ovat isoja. Kuka heitä voi estää paimentamasta vuohta pitkin tien varsia? Kylässä on paljon vuohia, yksi lisää ei ketään häiritse.»

»Entäpä vuohinavetta sitten?»

»Sinun pitää se tehdä, niin tekevät muutkin!»

Vastaväitteistä närkästyneenä jatkoi Adolfiina:

»Olen tuskastunut, kun lapsille ei ole mitään antaa. Perunoita ja papuja, papuja ja perunoita! Ei edes kanoja voi pitää. Minä tahdon tehdä juustoa, ja otan vuohen . . . otan sen vaikka vasten tahtoasi!»

Severi taipui ja ryhtyi heti rakentamaan pientä vuohinavettaa töllin taakse. Seuraavana sunnuntaina oli se risukattoinen koju valmis, ja toisena pääsiäispäivänä tuli heille lumivalkea kili, joka poikisi ensi kertaa. Lovisan oli sitä paimennettava; ja siitäkös hänelle ilo ensimmäisinä päivinä! Hän vartioi kateellisena kiliä, ei hellittänyt hetkeksikään nuoraa kädestään, kiipeili töyräille, laskeusi ojiin ja toi kilin katon alle suojaan heti kun vähänkin alkoi sataa.

Katri lähti joskus sisarensa mukaan, mutta hän oli vielä liian pieni pitelemään nuoraa. Kostoksi taitteli hän lehviä ja houkutteli niillä kiliä luokseen:

»Kuttu, kuttu!»

Kili kiskoi nuoraa ja raahasi Lovisan perästään. Kun se oli natustellut nuoria lehviä, antoi se viedä itsensä takaisin tuuheaan ruohikkoon ojan reunalle. Mutta parin minuutin päästä kuului jälleen:

»Kuttu, kuttu!»

Muutaman askelen päästä heilutteli Katri sille silmikoivaa orapihlajan oksaa: sepä vasta herkkua!

Vuohi kohotti päätänsä, mäkätti ruo'an himosta ja tahtoi taas pois laitumelta.

Katri pilasi koko vuohen, ja Lovisa kanteli kotona äidille.

Onneksi eivät kaksoiset silloin olleet vastuksina. Aukusti-eno oli ottanut heidät luokseen Arrolettes'iin pariksi viikoksi. Kun he tulivat takaisin, osasivat he paiskella kiviä lingolla, tupakoida humalanlehtiä ja kirota ja laulaa kuin aikamiehet.

Kuttu, se nyt ei ollut heistä mitään! He olivat nähneet Arrolettes'issa niin paljon vuohia! Ja lampaita ja lehmiä ja härkiä! Olivat he nähneet pukinkin, joka haisi niin kamalasti. Ja joka ilta oli Anton ajanut siellä elukoita juomapaikalle, pitkä piiska kädessä, ja Konstu oli kaksi kertaa ratsastanut Bordager'in valkealla tammalla.

Pojat olivat tulleet niipullisiksi ruokaan nähden, täti oli heidät sellaisiksi hemmoitellut. Ensimmäisenä sunnuntaina oli siellä syöty kanipaistia ja juotu viiniä. Kanipaistista puheen tullen moitti Konstantin vakavasti äitiään:

»Minkätähden sinä aina myöt meidän kanit, kun ne tulevat isoiksi?»

»Että saataisiin rahaa.»

»Mitä varten rahaa?»

»Että voitaisiin ostaa sinulle vaatteita ja leipää ja voita. Sen kai nyt tiedät.»

»Minusta olisi parempi, ettei niitä myötäisi. Kaninpaisti on makeaa, tiedätkö.»

»Enpä tuota oikein tiedä. Rupeaa vatsaa puremaan, jos syö sitä liian paljon.»

»Ehei, ei rupea!» huusi Anton. »Minä söin siellä oikein paljon, mutta ei ruvennut puremaan vatsaa. Tapa yksi kani, äiti!»

»En minä, meidän kanit eivät ole hyviä, enkä osaa niistä tehdä ruokaakaan.»

Kaksoiset ällistelivät silmät pyöreinä:

»Etkö osaa tehdä kanipaistia? Ei se mikään kumma ole! Niitä naksautetaan päähän, näinikään, riks raks, sitten vedetään nahka päältä ja sitten halkaistaan maha ja sitten ne paistetaan voissa. Sitten ne syödään. Ei se sen kummempaa!»

»Vai sillä lailla! Älkää nyt siinä häiritkö. Menkää ulos leikkimään. Tuolla on Ludvig kuudeskin, menkää hänen luokseen.»

Adolfiina kuskasi heidät ulos ja alkoi leikellä palasiksi pientä hametta, joka aikoinaan oli ollut Lovisan ja joka nyt joutuisi Katrille ja viimein kai vielä pikku Martalle.

Joku minutti myöhemmin meni Adolfiina ulos ja kuuli jotain metakkaa puutarhan nurkasta. Hän avasi veräjän, kurkisti puutarhaan ja pysähtyi paikalleen. Kaksoiset nylkivät siellä kaniinia! Ne olivat tappaneet sen . . . niinkuin osasivat: iskien sitä kivellä. Ja elukka-paran jäsenet nytkähtelivät vielä. Anton piteli käpäliä koholla, ja Konstantin, joka oli leikellyt vanhalla puutarhaveitsellä nahkan poikki polvista, kiskoi karvoista ja kiroili niinkuin Aukusti-eno:

»Jumal'auta, saakeli soikoon, etkö erkane!»

Vieressä seisoi Ludvig kuudes kädet selän takana ja nauraa tirskui. Häneltä se ruosteinen veitsi oli lainattu. Ja hän huomasi äidin ensimmäisenä. Hiljaa

luikki hän tiehensä, mutta toiset odottivat reilusti ja heiluttelivat tapettua kaniinia riemuiten ilmassa. He olivat teostaan niin ylpeitä, ettei Adolfiina hennonut antaa oikein kovaa tuprakkaa. Ja sitten illalla herkuteltiin Pâtureaun perheessä kaniinivii-lokilla. Isänkin täytyi maistaa, kun hän tuli kotiin Pâtis'sta.

Muutamia päiviä tästä herkullisesta illasta teki kuttu kaksi vuonaa, jotka Adolfiina möi saadakseen kohta maitoa. Katri ja Lovisa itkivät hillittömästi, mutta rauhoittuivat, kun ensimmäinen vuohenjuusto ilmestyi pöydälle. Se sattui helatorstaina, ja perheen iloksi oli Chauvinin emäntä lähettänyt heille täksi juhlapäiväksi, jolloin maalla on tapana syödä maito-ruokaa, vielä kulhon kermaakin. Aamiaisella, kun keitto oli syöty, sekoitti Adolfiina yhteen juustoa ja kermaa ja levitti sitä suurille leipäpilpuille, joita ja-keli kaikille lapsille. Nepä vasta kemut! Severi ei mennyt toisten syödessä ulos niinkuin tavallisesti, vaan asettui hänkin aterialle ja otti Martan syliinsä. Hänen täytyi välttämättä puraista joka voileivästä:

»Maistapas, isä!» huusi Anton. »Maista! Se on niin hyvää kuin läski!»

KAHDEKSAS LUKU

AVITUS MAUFRET KIRJOITTAA

Pyhäinmiesten päivänä vuotta myöhemmin. Severi aukaisee nenäliinansa solmusta ja tyhjentää rahat pöydälle: kolmesataaviisikymmentä frangia! Tänä vuonna ei puutu yhtään ainoaa riunaa: ennakkomaksuja ei ole otettu. Tietysti on pieniä velkoja muitakin kuin maksamaton vuokra ja leivästä, mutta joka tapauksessa vähemmän kuin kahtena edellisenä vuonna. Kolmesataaviisikymmentä frangia! Lapset ovat äimistyksissään! Adolfiina leikittelee rahoilla eikä hennoisi pistää niitä lukon taakse. Hänen silmänsä ovat tulleet suuriksi ja niiden ilmeessä on jotain miettivää. Severi huomaa, että hänellä on jotain erikoista mielessä.

»Mitä sinä ajattelet, Fiina?»

»Ajattelen niitä, jotka muuttivat täältä.»

Adolfiina kerää rahat kokoon, ottaa kirjeen uunin reunalta ja ojentaa sen Lovisalle, joka lukee sen kangertelematta. Äiti luettaakin hänellä tätä kirjettä nyt jo ehkä kymmenettä kertaa, tyttö osaa sen melkein ulkoa.

»Le Jaria d'Aulnay (Ala-Charente).

»Rakkaat naapurit!

»Me kirjoitetaan teille, että matka onnistui hyvin ja että meillä on täällä hyvä olla. Äiti sanoi, ettei hän mitenkään viihtyisi täällä, mutta nyt hän ei enää tahdo tulla takaisin Pelleteries'hen, jossa meillä oli niin paha.

»Tämän paikan nimi on Jaria. Täällä on ainoastaan yksi tila, joten naapureista ei ole vastusta. Mutta talo on koko mukaisa. Se on valkea kivirakennus kukkulalla, ja sinne näkyy kauppala, joka on neljännespeninkulman päässä. Näkee paljon etemmäksikin, sillä tämä seutu on tasaisempaa kuin Bocage'in puoli, eikä täällä ole niin paljon metsääkään.

»Ihmiset ovat ystävällisiä. Ne ovat kohteliaampia kuin meilläpäin. Isä sanoo, että he ovat arvostaan pitäviä. Ehkä siinä onkin perää. Kertovat heidän olleen rikkaita, kun viini meni hyvin kaupaksi. Ainakin he minun mielestäni tervehtivät meitä siivosti, vaikka tietävät, ettei meillä ole mitään.

»Uskonnosta eivät he välitä, kuten ehkä olette kuulleetkin. Richelieu ja minä kävimme messussa viime sunnuntaina. Kirkossa ei ollut paljon muita kuin naisia, eikä niitäkään monta. Sitten pakisimme kauppalan poikien kanssa. Ne veivät meidät kotiinsa ja tarjosivat meille hyvää viiniä. Taisivat koettaa saada meitä puhumaan meidän puolen murretta, mutta

me vedimme heitä nenästä, haastoimme koko ajan muotikieltä. Ne nauravat meidän puheellemme. Tuhmia ovat siinä kohdin, sillä he itsekin haastavat hassusti, ja meidän tekisi mielemme heille nauraa, mutta kun olemme täällä yksin, niin emme uskalla.

»Isä sanoo, että he ovat vätysväkeä, sillä he makaavat aurankuressa, eikä heillä ole kaalia, kun pelkäävät paleltuvansa sitä korjatessaan. — Minä en puolestani tiedä, miten oikein lienee, ehkä ne ovat vaan isän omia tuumia. Sillä onhan täälläkin pystyvää kansaa. Hilarius ja Atanasius, jotka ovat menneet rengeiksi ja ansaitsevat hyviä palkkoja, sen sanon, kertovat, ettei heidän ole vaikea tulla täkäläisten kanssa toimeen. Maria, Lovisa ja Fransiska, jotka samoin ovat menneet palvelukseen, eivät viihdy niin hyvin.

»Maa ei ole niin paksua eikä sitkeää kuin meillä, eivätkä kivetkään täällä ole samanlaisia. Pellot kasvavat hyvästi, mutta vilja on matalaa. Eivät kaikki paikat Jariassa ole hyviä. Kyllä täällä on hyvää maata paljon, mutta se nyt on tietty, että seutulaiset pitävät sen itse, eiväthän he ole hölmöjä! Meillä on viinipelto. Muutamina vuosina antaa se runsaasti. Joka paikassa täällä juodaan viiniä enemmän kuin meillä, työläisilläkin on sitä joka päivä pöydässä. Meillä on hyvää vikkerilajia, se menestyy tällä seudulla. Karjanlaidun on hyvä. Isäntä sanoi, että meidän täy-

tyisi ruveta kasvattamaan muuleja. Sitä hommaa emme ymmärrä, mutta me teemme niinkuin isäntä pyytää, sillä meidän on annettava hänelle puolet talon tuloista, eikä hän näytä häijyltä mieheltä. Hän hoiti tätä paikkaa ensin itse, mutta nyt hän on muuttanut kauppalaan. Häneltä jäi talo koko hyvään kuntoon, kaikkine tarvittavine työkaluineen. Siellä kotipuolessa me emme olisi voineet vuokrata kolmenkymmenen hehtaarin suuruista tilaa sillä rahalla mitä meillä oli. Pahin puute on karjasta. Täällä käytetään paimenessa koiria ja paimentaminen on naisten ja pienten poikien työnä. Meillä käyvät Fridoliina ja Lovisa vuorotellen paimenessa. Ludvig kuudes ja pikku tyssit ovat niinikään alkaneet käydä torstaisin. Pyhinä lähtevät pojat tyttöjen ratoksi laitumelle.

»Richelieu käskee sanoa, että Fridoliina on täällä saanut rikkaan sulhasen. Mutta se on narria.

»Niin on meitä siis yhdeksän täällä kotona, isä, Richelieu ja minä hoidamme peltoja, äiti tekee ruokia, ja nuorimmat ovat vaan. Ne neljä, jotka ovat palveluksessa, tulevat kotiin meitä katsomaan joka sunnuntai. Ainoastaan Hupatius täältä puuttuu. Kun hän tulee takaisin sotaväestä, saa nähdä haluaako hän olla täällä. Ehkäpä hän nai Eliisan ja jää hänen kanssaan sinne kotipuoleen asumaan. Mutta tuhmasti hän silloin tekisi.

»Meillä ei ole tätä nykyä mitään nurkumista. Työtä tietysti täytyy Charente'issa tehdä niinkuin kaikkialla, mutta onhan meillä oikea koti. Siellä olisimme kyllä toista palvellen saaneet leipämme, kun nyt kaikki olemme isoja, mutta taloa emme olisi pystyneet ottamaan. Täällä on hyvä, jos vain käsissä voimaa riittää. Sen nyt arvaatte, että isä, joka on ollut renkinä kaiken ikänsä, on tällaiseen tyytyväinen.

»Hän pyytää minua sanomaan Severille, että hän ottaa hankkiakseen hänelle pienen talon, jos neljän, viiden vuoden päästä, jolloin lapsenne alkavat olla isoja, haluatte tulla tänne Charente'iin.

»Rakkaat naapurit, me tulisimme mielellämme käymään teillä, mutta matka on niin kallis. Meillä on niin ikävä teitä, minulla, äidillä ja isällä ja kaikilla muilla.»

Alla oli nimi Avitus: Avitus Maufret, perheen oppinein jäsen. Kuten niin monet muut oli myöskin Maufret muuttanut omineen Charente'iin. Heitä oli lähtenyt edellisenä vuonna Mikonpäivänä kaikkiaan kolmetoista; kotiin jäi ainoastaan vanhin tytöistä, joka on naimisissa erään rengin kanssa tällä paikkakunnalla, ja nuorin pojista, joka palvelee tykkiväessä Poitiers'ssa. Charente on kovin kaukana, mutta mitäpä siitä, kunhan pääsee vain kurjuudesta, se on tärkeintä.

Pâtureaut aikoivat kerran jo muuttaa Maufret'n

entiseen mökkiin, sillä heidän mörskänsä alkaa käydä ahtaaksi. Neljä vanhinta lasta nukkuu samassa sängyssä, tytöt pääpuolessa ja pojat jalkopäässä, ja Martta kätkyessä, vaikka se alkaakin jo olla liian pieni hänelle.

Mutta suuret kustannukset estivät muuttamasta. Maufret'n tupa, jossa on kaksi huonetta, maksaa kuusikymmentäviisi frangia vuodessa. Se joutui sitten Severin ystävälle, Kustille; hänellä on vaimo, neljä lasta ja anoppi luonaan, joten ei siltäkään kylän kulmalta väki vielä ole olemattomiin hävinnyt.

»Neljän, viiden vuoden päästä, jolloin lapsenne alkavat olla isoja», oli Maufret kirjoittanut.

Adolfiina istuu kirje kädessä ja tähystelee rivejä, joissa niin sanotaan. Muuttaa pois! Hän on ajatellut sitä kauan, mutta ei ole tohtinut mitään puhua. Mutta kun nyt Maufret kirjoittaa, että heillä on siellä hyvä . . .

»Niin, neljän tai viiden vuoden päästä me lähdemme, Severi», supisee Adolfiina.

Mies ei vastaa. Lapset heristävät korviaan, ja äiti lähettää heidät ulos. Severi pohtii yhä asiaa.

»Ne hoitavat siellä muuleja», jatkaa Adolfiina. »Sehän soveltuu hyvin, sinähän osaat vähän sitäkin?»

»Kyllä . . . Minä tein sitä isävainajasi luona, ja sanottiin, että pystynkin sellaiseen. Mutta eihän siinä kaikki . . .»

»Ei tietystikään; mutta olethan muutenkin hyvä työmies. Ja minä autan sinua, kun pääsemme sinne. Minä olen vielä vahva, usko pois! Ja silloin on meillä ainakin kuusi lasta.»

»Kuusi! Varmaanko luulet?»

»Kyllä, se on varma. Alan jo sen taidon osata.»

Adolfiina lisää iloisesti nauraen:

»Mutta mikä sinulla on? Näytät siltä kuin minä olisin tehnyt jotain pahaa! Älä ole vihoissasi, ei sinun siitä tarvitse kärsiä.»

»Ei se ennen ollut sinusta näin helppoa.»

»Minä olin silloin tyhmä, en tahtonut enempää lapsia. Miten tyhmä olinkaan! Lapsethan pelastavat meidät, auttavat meidät tästä röttelöstä, jota minä vihaan! Ajattelepas! Kuusi lasta! Sinun ei tarvitse muuta kuin päällysmiehenä komentaa, on sinulla peltomiehiä!»

»Ja sinä saat kitua siihen asti surkeudessa, yhä ja yhä pahemmassa!»

»Entäpä nyt tämä, jos kerran paranee! Ja enkö minä ole kurjuuteen tottunut? Kyllä minä kestän vielä viisi vuotta lisää!»

Severi pudistaa päätänsä; hän ei usko, että heillekin kerran onni koittaisi:

»Viisi vuotta, se on pitkä aika. Sillä välin ennättää tapahtua monenlaista.»

Mutta Adolfiina ravistelee miestään:

»Onnettomuuden ajatuksia taas? Ei huolita tänä päivänä! Ajahan partasi, niin saat muiskun. Me muutamme Charente'iin, ja otamme talon, ison talon!»

YHDEKSÄS LUKU

LOPPU

Kukot lauloivat Isossakylässä, toiset vastasivat niille Alakylästä, sitten Marandieres'stä, Jolimont'ista ja sikäli yhä kauempaa. Aivan lähellä kiekui Kustin käheä-ääninen kääpiökukko. Linnut pitivät sätäkkää omenapuissa Pâtureaun mökin edustalla. Severi herää aivan virkkuna sängyssään, kello on puoli kolme! Puoli neljältä, ennen auringonnousua hän tavallisesti joutuu Pâtis'n vikkeripellolle niittämään. Nyt tulee kelpo kiire!

Hän sujuttautuu varovasti sängystä, vetää housut jalkaansa ja menee vilkaisemaan ovesta, millainen on ilma. Edellisenä iltana näytti nousevan pahoja pilviä ja pelättiin, että rehu kastuisi, sillä se ei ollut vielä korjattu.

Yö valkeni hiljalleen, mutta silmä ei vielä voinut nähdä mitään: usva seisoi kuin seinä kaikkialla, se täytti puutarhat matalain pensasaitain sisällä ja ikäänkuin kasautui puiden juurelle. Punainentie oli kuin valkea, mustien rantain välissä lepäävä joki. Ovet paukahtelivat kylässä. Joku yski. Tuossa

käveli mies viheltäen mökin ohitse, tummana ja aavemaisena. Severi tunsi, miten kosteus työntyi paidan alle, ja meni sisään pukeutuakseen täysiin tamineihin.

Adolfiina oli herännyt ja kysyi haukotellen:

»Onko siellä ilma selvinnyt?»

»Eihän tuo taida olla, paksulti on sumua; tulee varmaankin rämy.»

Ja Severi lisää, kun on lähdössä ulos:

»Mitenkä sinä tänään voit?»

Adolfiina alkaa olla viimeisillään. Hän käänteli eilen heiniä Pâtis'ssa ja illalla tunsi hän itsensä melkein kipeäksi. Nyt hän vastaa:

»Eihän mitä, voin oikein hyvin. Nukuin kunnollisesti, ja nyt saatan auttaa tänäänkin teitä.»

»Etkä saa! Siihen en ollenkaan suostu! Sen vähäisen vuoksi, minkä voit siellä tehdä, ei maksa vaivaa kulkea niin pitkää matkaa. Ja se olisi vaarallistakin.»

Adolfiina kohottautuu vaivaloisesti kyynärpäänsä varaan:

»Minulla on ikävä täällä, mieluummin haravoisin.»

Severi pysyy vastarinnassaan:

»Oletko hullu? Lähteä haravoimaan tällä kylmällä. Ja ruokapalkalla! Kyllähän avuliaisuus on hyvä, mutta sellaisen kuin sinä on jäätävä kotiin!»

»Sano mitä sanot, mutta minä tulen sinne vaan! Vaikken ansaitsekaan siellä rahaa, niin saan ainakin oman ja Martan ruo'an, eikä lapsi-parka monesti ole saanut sellaista hyvää ruokaa.»

Severi koettaa varoittaa vaimoaan, mutta Adol-

fiina laskeutuu vaiti vuoteeseen ja on päättänyt tehdä niinkuin tahtoo. Mies antaa hänelle muiskun ja kiiruhtaa työhönsä.

Ovi sulkeutuu ja tupa tulee jälleen pimeäksi. Kuten tavallista isän lähtiessä, ovat lapset nytkin heränneet. Lovisa kitisee, että Anton potkii. He kaksi ovat kasvaneet jo isoiksi, jalat sattuvat toisiinsa keskellä sänkyä, ja siitä syntyy ainaista kinaa. Kun sitten Lovisa on hiljaa, alkaa Katri vuorostaan: Anton se on taas reväissyt ukkovarpaansa kynnellä hänelle naarmun jalkaan! Äiti sanoo kovan sanan, ja poika on muka nukkuvinaan. Konstantin alkaa nakella tyynyillä. Pikkuinen suuttuu ja itkee oikein tosissaan, ja äidin on otettava hänet viereensä. Siitä hyvästä pienokainen lauhtuu, ja koko tuvan joukko nukahtaa uudestaan muutamaksi hetkeksi.

Kun päivä valkenee niin paljon, että voi pukeutua kynttilää sytyttämättä, nousee Adolfiina, panee tulta lieteen ja keiton kiehumaan.

Hän valehteli Severille, kun sanoi voivansa aivan hyvin: hän onkin vielä hyvin väsynyt. Tullessaan tupaan kaniineja katsomasta, lemahti ummehtunut haju ja kostea lämmin hänen nenäänsä niin, että hänen täytyi tarrautua pöytään kiinni, muuten olisi kaatunut. Tosiaan oli mies oikeassa, parasta oli jäädä kotiin.

Mutta sitten ei enää pyörryttänyt ja Adolfiina pakotti itsensä olemaan sitä ajattelematta. Hän oli tuntenut sellaista niin monta kertaa ennenkin tämän raskauden aikana. Ei ollut ainoaakaan päivää, ettei hän olisi ollut hiukan kipeä, mutta hän oli kestänyt

kaiken sanallakaan nurkumatta, melkeinpä ilolla, ajatellessaan yhtä mittaa tuota uutta kaunista tuumaansa! Muuttoa Charente'iin, pääsyä pois täältä kurjasta röttelökylästä! Uusi toivo antoi hänelle voimaa. Tulisi taas pienokainen: sitä parempi, ajatteli hän, niin saataisiin yksi työntekijä lisää! Mutta nyt ei ollut aikaa hemmoitella itseään. Lapsesta karttuisi lisätaakka, viimeiset vapaat päivät oli käytettävä hyväkseen, ja nyt oli tärkeää pysyä sovinnossa Chauvinien kanssa.

Oli jo valoisa. Sumu mateli vielä puutarhoissa, mutta aurinko yleni taivaalle. Adolfiina ajoi lapset ylös ja alkoi pukea Marttaa. Kun aamiaiskeitto oli syöty ja vuohi lypsetty, pisti hän lapsille evästä pussiin, lähetti heidät kouluun, meni itsekin ulos ja lukitsi oven. Kello oli taannoin lyönyt kuusi. Katri ja Lovisa vahtivat vuohta tien pientarella, ja kaksoiset rupesivat leikkamaan heinää puutarhassa.

Adolfiina lähti Marttaa taluttaen Pâtis'hen. Hän tuli perille aamiaisen aikaan. Kalpea ja hengästynyt hän oli, ja Severi huolestui kun hänet näki. Tämähän oli ilmeistä hulluutta: Chauvinin emännänkin mielestä Adolfiina rasitti liikaa itseään. Hän lämmitti Adolfiinalle kupin kahvia.

»Juohan nyt», sanoi hän, »sitten saat jäädä tänne minun luokseni auttamaan ruokahommissa.»

»En minä tänne jää», vastasi Adolfiina. »Enhän tullut vastuksiksi. Jos minä olisin sairaaksi itseni tuntenut, niin en olisi lähtenytkään kotoa. Älkää yhtään välittäkö!»

Tunnin päästä ilmestyi hänkin niitylle.

Ensin meni kaikki hyvin. Ilma oli raikas, aamukaste ei ollut vielä haihtunut, ja Adolfiina haravoi varjopaikassa. Mutta vähitellen nousi aurinko metsänlatvojen yläpuolelle, varjot lyhenivät. Adolfiinan vatsaa kouristi tuskallisesti, välistä hyppi sinisiä liekkejä hänen silmissään. Hänen täytyi vähäksi aikaa istuutua ja juoda tuopista. Aikoipa hän heretäkin haravoimasta ja lähteä pois, mutta sitten pyörrytys loppui ja hän ryhtyi taas työhön.

Kymmenen aikaan tunsi hän, että helle ja niitetyn heinän lemu pani silmissä mustenemaan. Hän ponnisti voimiaan päästäkseen suojaan niityn varjopuolelle, mutta yht'äkkiä pyörrytti yhä pahemmin, jalat horjuivat, hän kirkaisi tuskaa ja kaatui selälleen. Severi juoksi hätään, ja samoin Chauvin tyttärineen. Adolfiina oli kalman kalpea, mutta ei aivan tiedottomana. Hän tointui kovin pian, koetti toisia tyynnyttääkseen hymyillä, mutta kirkaisi sitten vatsaansa tapaillen:

»Minä loukkasin itseäni. Kantakaa minut heti kotiin, heti kotiin!»

Chauvin juoksi kylään ja toi sieltä kääsinsä ja ajoi ne niitylle asti. Hän vei Adolfiinan Pelleteries'hen ja lähti sitten Arrolettes'iin noutamaan kätilöä ja Bernoun muoria. Kun nuo naiset saapuivat, tunsivat he tuskin enää Adolfiinaa, niin oli tuska hänen kasvonsa muuttanut. Severi oli aivan sekaisin. Kätilö sanoi välttämättä tarvittavan lääkäriä. Chauvin lähti takaisin kauppalaan, mutta lääkäri oli sairaskierroksella ja joutui vasta myöhään illalla.

Hän tuli myöhään illalla ja lähti pois vasta aamulla

päivän valjetessa, kun poika oli syntynyt. Se oli tervetekoinen poika.

Lääkäri oli siinä neljänkymmenen ikäinen, kovin hyväsydäminen, joten kaikki ihailivat häntä, mutta jörö ja vähäpuheinen. Kun hän lähti talosta, saattoi Severi häntä vähän matkaa kysyäkseen, miten asia oikein oli.

»Lapsesi pelastuu», vastasi lääkäri lyhyesti.

»Entä hän? Onko se vaarallista hänelle?»

»Pistäydyn tänään uudestaan katsomassa. Tehkää niinkuin käskin.»

Severi sai tyytyä siihen tietoon. Hän meni takaisin vaimonsa vuoteen ääreen.

Lääkäri tuli taas illalla. Sairaalla oli kova kuume ja suuret tuskat. Kun lääkäri sitten hyvästeli, olivat hänen kasvonsa uhkaavan vakavat. Severi juoksi hänen perästään:

»Sanokaa nyt jotain, tohtori!»

»No mitä sitten?»

»Mitä te siitä luulette?»

Lääkäri pyörähti aivan häneen päin ja katsoi häneen, kun hän seisoi siinä kalpeana ja vavisten.

»Mies rukka», vastasi hän laskien kätensä Severin olalle. »Sinä olet mies, ja sinä kestät, vaikka sen kuuletkin! Ei ole nyt hyvin, kaukana siitä... Mutta kuka nyt vielä tietää! Tulen takaisin varhain huomisaamuna. Mene kotiin ja laita että siellä on hiljaista, aivan hiljaista, ymmärrät! Jos sinne tunkeutuu akkoja, niin potkaise heidät ulos!»

Lääkäri jatkoi matkaansa ja mutisi äkäisesti jotain, ikäänkuin olisi uhkaillut tai kiroillut.

Kylän akat keräytyivät hänen rattaidensa ympärille kyselemään, ja hän suuttui:

»Minäkö sen tiedän, häh? Minäkö tällaista muka ymmärrän, häh? Minkätähden minun pitäisi se tietää? Menkää helvettiin!»

Mutta kun hän pääsi ajoneuvoihinsa, niin alkoi hän kysellä kyytimieheltä, ja ääni oli tullut lempeämmäksi:

»Montako lasta tuolla Pâtureaulla on?»

»Onhan niitä kuusi, kun viimeisenkin mukaan lukee!»

»Kuusi! Oi kurjaa pirua!»

Seuraavana aamuna oli viimeinen toivo mennyttä.

Siitä tuli kauhea päivä. Adolfiina houraili entisiä muistojaan, puhui nuoruudestaan ja vesimyllystä ja myllyn lammesta, jossa ankat pulikoivat. Yht'äkkiä kyyristyi hän koukkuun ja vapisi kuin jotain kamalaa nähden:

»Severi! Elukka . . . mökki . . . niin pimeää ja kylmää! Elukka! Se puree, voi voi!»

Hetkisen hän oli hiljaa, mutta vapisi. Sitten alkoi hän jälleen kutsua ankkojaan, puhui jostakin, minne hän lähtisi lapsineen; puhui talosta, joka oli kaukana ja jossa aurinko paistoi, omasta talostaan ja sen suurista ikkunoista.

Illan tullen rauhoittui hän tuokioksi ja selvisi tajuihinsa. Hän kysyi lapsiaan, tunsikin ne ja suuteli niitä, mutta kun Katri jäi seisomaan sängyn viereen, alkoi äiti hyväillä häntä ja virkkoi omituisella, ikäänkuin vieraalla äänellä:

»Kas miten kaunis, kirkassilmäinen tyttö! Katso,

Kaarlo, miten kauniit silmät . . . tuokaa salakoita . . . Minä söin kaikki kerman . . .»

Lapset painautuivat peloissaan yhteen kasaan. Äiti käännähti seinään päin. Ja sängystä kuului yht'äkkiä laulunhyräily:

»Matti kun säkkiä myllyyn vei, —
hei halitula juu! —
niin jauhot ne mielessä olleet ei,
hei halitula juu!»

Lovisa, joka isui tuolilla ja nyyhkytti, kavahti ylös käsillään hamuillen:

»Minä tahdon ulos, minä pelkään, pelkään!»

Aukustin muori vei lapset ulos, mutta kuoleva huusi:

»Ottakaa minutkin! Auttakaa! Elukka! Mökki! Minä tahdon pois!»

Neljä päivää myöhemmin kantoivat he hänet sieltä, hänet, Petite-Ruen myllärin sorean tyttären, ja kapean arkun takana kulkivat pitkin Punaistatietä kaikki Pelleteries'n asukkaat.

KYMMENES LUKU

TYÖHÖN TAAS!

Hautajaisten jälkeisenä päivänä nousi Bernoun mummo ylös varhain aamulla, pisti vaatteet myttyyn niinkuin palvelustytöt muuttaessaan paikkaa ja kävellä köpötteli Arrolettes'ista Pelleteries'hen.

Ilmat olivat kovasti kylmenneet; oli satanut, ja raju länsituuli vinkui puissa. Pikku mummolla oli kiire, mutta hän kulki hitaasti, sillä tuuli tempoi vaatteita ja tohotti kolkosti korvissa. Hän oli jo seitsemänseitsemättä ikäinen ja hengästyi nopeasti.

Punaisentien risteyksessä pisti hän myttynsä kivirauniolle ja levähti hetkisen ennen kylän mäkeä. Tien syrjässä oli kumpare, johon oli pistetty pieniä puisia ristejä. Se oli karsikko: se tarkoitti sitä, että ruumissaatto oli kulkenut siitä ohitse. Toiset risteistä olivat jo vanhoja, tuuhea ruoho peitti niitä; pian ne kaatuisivat ja lahoaisivat. Bernoun mummo huomasi yhden muita valkeamman, uuden, eilen pystytetyn ristin, ja kyynelet alkoivat vuotaa hänen silmistään.

Eivätkä silmät vielä ennättäneet oikein selvitä, kun hän joutui vävypojan luokse. Mummo ei nähnyt ensin mitään, sillä päivä tuskin kuulsi ikkunapahasesta. Sitten hän huomasi Severin pöydän ääressä. Mies istui siinä kuin kuva.

»Hyvää huomenta, tässä minä nyt olen.»

Severi kohotti kasvojaan, jotka olivat aivan kuin vanhentuneet tuskasta.

Anoppi jatkoi:

»Hyvää päivää, poikaseni! Nyt minä tulin.»

Severi vastasi:

»Hyvää päivää.»

Hän oli varmaankin valvonut ja istunut siinä koko yön, mutta näytti siltä, ettei hän ollut itkenyt. Anoppi oli Severiä katsellessaan muistavinaan, että Severin isällä oli samanlaiset tuuheat, häijyt kulmakarvat.

Kun Severi ei ottanut puhuakseen eikä liikahtanut, sovitti muori myttynsä tuolille, kurotti pöydän yli ryppyisen kätensä ja laski sen Severin kylmälle kädelle.

»Poika-rukkani», virkkoi hän hiljaa, »et saa panna sitä niin sydämellesi. Lasten tähden et saa hellittää. Minä tulin nyt tänne ja jään tänne, jos tahdot. Asun kanssasi, hoidan pientä ja pidän silmällä toisia. Kas niin, puhuhan nyt . . . haluatko, että minä jään tänne?»

Murtuneella äänellä Severi vastasi:

»Kyllä, äiti.»

Ja kun sitten anoppi puheli hiljaisesti ja alakuloisesti yhä edelleen, tunsi Severi, että tuska kummalli-

sella tavalla viimein irtosi ja kyynelet alkoivat virrata. Hän vastaili:

»Kyllä, äiti!» Tai: »Ei äiti. Kiitoksia vaan, äiti!»

Ennen tätä surua ei hän ollut milloinkaan kutsunut muoria äidiksi, vaikka hän pitikin paljon hänestä, mutta nyt meni se aivan luonnostaan. Bernoun mummo heltyi ja suuteli häntä:

»No niin, rakas poikaseni, rohkaise nyt luontosi! Kerrohan, miten asiasi ovat, että saatan alkaa.»

Muori itkeskeli hiljaa. Pian oli Severi näytellyt hänelle paikat. Anoppi sytytti tulen lieteen ja pani keiton kiehumaan. Sitten tuli Aukustin muori ja toi Martan ja Yrjön, äsken syntyneen. Muut lapset oli vielä jätetty Pelletieres'hen, mutta pian tulisivat hekin kotiin. Aukustin muori tarjoutui täällä auttamaan, mutta toistaiseksi ei ollut mitään kiireellistä tehtävää, ja hänellä oli paljon työtä kotonaankin.

Anoppi muutti lapselle vaatetta, ja Severi katseli, kun poika sätkytteli jalkojaan tulen edessä. Hän hypisteli lapsen punaisia pikku varpaita.

»Pieni raukka», sanoi hän, »sinulla on edessä pitkä kurjuuden tie».

Järkytys heräsi hänessä jälleen.

Mutta päivänsäde puhkesi heikosti pilvistä ja pujahti tupaan. Oli jo päivä.

Isä nousi paikaltaan.

»Sellaista se on elämä», sanoi hän.

Ja hän meni taas työhön.

KOLMAS OSA

ENSIMMÄINEN LUKU

KAALISMAILLA

Täytyy myöntää, että Pâtureaut saivat apua, kun perheenäiti heiltä kuoli. Kälyt tekivät mitä suinkin voivat. Calloux lähetti viisi frangia kummityttärelleen Katrille ja Aukusti toi kärryllisen polttopuita. Monestikin Chauvinin ja Pitaud'n emännät lähettivät maitoa, voita ja hiukkasen silavaakin. Isonkylän ihmiset, lukuunottamatta Larineja, jotka olivat kovasydämisiä, ottivat lapset luokseen hoitoon. Kun Lovisa ja Katri paimensivat vuohta koulusta tultuaan, huusivat päivällisaterialla istuvat elonkorjaajat heitä luokseen, tekivät heille voileipiä ja antoivat heidän kaapia lautaset.

Alakylän köyhät raukatkin olivat omalla tavallaan armeliaita. Miehet tulivat Severin seuraan, menivät hänen kanssaan kirkkoon, tarjosivat hänelle tupakkaa ja pysähtyivät hänen ovelleen pakinoimaan. Kun naiset pesivät pyykkiä, pistäytyivät he katsomaan, oliko Bernoun muorilla joitakin vaatteita, joista he voisivat pitää huolta. Anoppi oli hyvillään, että pääsi pyykistä vähemmällä, ja säästyihän täten

saippuaakin. Häntä autettiin lasten kasvatuksessakin, etenkin kaksoisten, joita hän ei oikein saanut tottelemaan: kun ne olivat huomanneet, ettei mummo päässyt juoksemaan ja ettei hän kannellut isälle, tekivät he jos jonkinlaisia koirankujeita.

Severi pääsi kunnan hätääkärsivien luetteloon, hänen ei tarvinnut enää maksaa koulukirjoista ja sai ilmaista lääkärinapua.

Niin, alussa Pâtureaun perhettä autettiin. Mutta ihminen tottuu toisten puutteeseen pian, joten sääliä kesti vain jonkin aikaa. Olihan paikkakunnalla muitakin onnettomia, muita leskiä ja orpolapsia; Pelleteries'n köyhät unohtuivat.

Mutta heidän elämänsä ei ollut herkun päiviä. Joskin Bernoun muori teki kaiken parhaansa, ei hän voinut olla täysin sama kuin vainaja. Hän sai levätä ainoastaan silloin kuin lapset olivat koulussa ja pienin nukkui, ja iltaisin oli vanhus-parka hyvin väsynyt. Hän nukkui samassa huonossa sängyssä Lovisan, Martan ja Katrin kanssa. Severi oli hiukan paremmilla osilla, hänen vieressään nukkuivat ainoastaan kaksoiset; mutta sen sijaan vaali hän öisin Yrjöä, joka itki vähän väliä vatsankivuissa.

Severi valvoi usein koko yön hyssytellen lasta, jopa elonkorjuun aikanakin, jolloin nukkuma-aikaa jää muutenkin niin vähän. Mutta hän ei valitellut, hän tuli ainoastaan joskus synkäksi ja vielä tavallistakin vähäpuheisemmaksi. Oliko hänellä sitten mitään valittamisen syytäkään? Ainakin hän tässä sai tarpeeksi ruokaa, mutta nuo toiset, tuo upo-uupunut vanhus, laihat lapset, kovin ohentunut pikku Lovisa

ja pienin, kipeävatsainen raukka, jolle kuolemantapaus oli tehnyt niin pahaa, elivät nälässä.

Se, pienin, viimeksi syntynyt, joutui tietysti pulloravinnolle, mutta sillä ei ollut kaksoisten ahmivaa ruokahalua. Se imi veltosti, ja maito täytyi heikontaa vedellä. Pojan pikku pää paisui kuin rakko ja kasvot olivat niin rupiset, että sydäntä viilsi niitä nähdä. Mummi päivitteli:

»Herra Jumala kuitenkin, ei tule tuosta lapsesta isoa ja vahvaa!»

Ja hän surkutteli pienokaista:

»Voi sinua, poloinen rääpelö!»

Lääkäri oli ankarasti kieltänyt kaiken muun ruo'an paitsi maitoa. Onneksi oli heillä vuohi, mutta niinpä täytyikin toisten lasten jäädä ilman juustoa.

* * *

Pyhäinmiesten päivänä otti Severi uudestaan pestin Pâtis'hin, mutta nyt isommalla palkalla. Kun sopimusta tehtiin, sanoi hän Chauvinille:

»Minä tulen teille isäntärengiksi, ja muina työmiehinä talossa ovat teidän poikanne ja vielä kaksi apurenkiä, yksi täysin työkuntoinen ja toinen keskenkasvuinen. Paljon on teillä suita ruokapöydässä, liian paljon! Ja mitä isäntä tekee kolmella rengillä talvisaikaan, jolloin ei ole juuri muuta työtä kuin rehunkorjuu? Esittelisin nyt isännälle tällaista: tietäähän isäntä, minkälaiset minun oloni ovat; minä tarvitsen kipeästi rahaa. Yhdeksänkymmenen frangin lisäpalkalla suostun isäntärengiksi koko

kesäksi ja nostan samasta rahasta vielä kaalitkin talveksi. Siten tulee isäntä toimeen renkipojalla ja minulla kevääseen. Tuumikaahan nyt asiaa!»

Chauvin epäili:

»Ymmärrän, että tahdot saada palkkasi nousemaan. Mutta minun mielestäni siitä tulee yhdelle miehelle liian raskas työ. Hyvähän on tarkoituksesi, mutta eihän mies jaksa kahden miehen työtä. Etkä ole enää nuorikaan, kaalinkorjuu käy vaikeaksi.»

»Mahdollista, isäntä, mutta minä en työtä pelkää. Minun täytyy saada rahaa, siinä koko juttu! Viihdyn tässä talossa, ja ikävä olisi muuttaa paikkaa; mutta jos isäntä haluaa minut pitää, niin täytyy isännän antaa lisää yhdeksänkymmentä frangia.»

Kun Severi puhui rahoista ja työstä, alentui hänen äänensä hiljaiseksi ja ikäänkuin kunnioittavaksi.

»Niin, isäntä, jos annatte vielä yhdeksänkymmentä frangia, niin nostan kaalitkin maasta.»

»Ai, ai, yhdeksänkymmentä frangia! Se ei ole vähän rahaa! Sinulle tulisi palkkaa neljäsataakaksikymmentä frangia.»

»Vaikkapa tulisi, mutta sen arvosta teen kyllä työtä. Minulle on tarjottu sama kahdessa muussa paikassa, joissa olisin yksinäni renkinä.»

»Ja raataisit yhtä päätä aamusta iltaan! Se olisi sinulle kova leikki.»

»Niin, sen uskon. Mutta, kuten sanottu: en luule, että saisin parempaa missään muualla kuin täällä. Koskaan ei isännän tarvitse kuulla, että minulla olisi moittimista tässä talossa, teissä itsessänne tai

pojissa, jotka ovat hyviä työtovereita. Mutta kun minä tarvitsen rahaa! Ja eikö isäntä usko, että työni rahansa vastaa?»

»Sen kyllä tiedän! Mutta mikä ei tunnu sinusta paljolta, on tosiaan minulle paljon, sillä sittenkin luulen, että täällä tarvitaan kaksi renkiä. Ei, minun ei mitenkään kannata!»

Neuvoteltiin kauan, ja lopulta Chauvin myöntyi. Severin piti korjata maasta kaalit neljästäsadastakahdestakymmenestä frangista ja neljästä perunavaosta, jotka hän saisi Joneries'ssa ja olivat kukin kaksisataaviisikymmentä jalkaa pitkiä. Se oli mainio palkka, kaikkein parhaita, mitä seudulla maksettiin, mutta ei tosiaan maaten saatuja rahoja!

Pâtis'ssa oli kaksi suunnattoman suurta peltoa kaaliksia karjanrehuksi; karjaa oli viisikymmentä päätä. Kaalinkorjaajalle riitti työtä aamusta iltaan joka päivä, sateessa ja pakkasessa, myrskyssä ja lumipyryssä.

Ihmiselle, joka ei ollut enää nuori, oli se työ kova urakka, mutta suorastaan hirvittävä sellaiselle, jolla ei ollut öljytakkia, vaan sai vapista kylmässä viimassa likomärkänä heti aamunkoitosta asti. Severi oli riipinyt kaaliksia pikku poikana ja Loriot'lla renkinä ollessaan, mutta ei ollut milloinkaan tehnyt pelkästään sitä työtä kaiken talvea joka päivä.

Hänellä ei ollut varaa ostaa itselleen öljytakkia eikä sääryksiä, joten hän peitti selkänsä karkealla säkillä ja teki itselleen isot olkitallukat. Mutta säkki kostui pian läpimäräksi, ja tallukat suojasivat kyllä jalkoja, mutta ne täytyi riisua, kun oli ryhdyttävä

kaalisnippuja kuormaamaan. Niput olivat hyvin suuria, hän koetti jouduttaa työtä.

Kiirreellisinä päivinä oli hänellä apuna uusi renki, pienikokoinen, kuusitoistavuotias raukka, jota sanottiin Heinähangoksi, kun hänellä oli sellaiset pitkät ja hoikat koivet. Heinähanko yritti parastaan, mutta kuormaa panemaan ei hänestä ollut. Hän nitistyi koukkuun pienimmänkin painon alla. Lauantaisin, jolloin tarvittiin karjanrehua kahdeksi päiväksi, tuli toinen Chauvinin pojistakin avuksi. Onneksi oli joulukuun alku kuiva, joskin kylmä. Huono ilma tapasi vasta jouluaattona. Kun he aamulla tulivat pellolle, sanoi Severi Heinähangolle:

»Ai ai, poika! Jo on pakkanen! Varo nyt sormiasi.»

Maa oli paksun huurteen peitossa. Pensaissa pysyneet kuivat lehdet kiiltelivät, ja pientareen ruohikko ratisi jaloissa. Idässä nousi aurinko omituisten usvien keskeltä valtavan suurena, punaisena kiekkona, pilkisti räikeän punaisesta huuruverhosta ja kohosi kalpealle, samealle usvataivaalle. Ilmanrannalla näkyi pitkä musta viiva: siellä tulivat korpit kömpelösti lentäen ja raakkuen, kuin mitkäkin synkät varjot peltojen valkeuteen. Ne keräytyivät isoon kastanjaan kaalivainion kulmaan.

Heinähanko piti kovaa ääntä ajaakseen ne pois, ja ne lensivätkin ilmaan, kiertelivät piirissä muutaman kerran ja asettuivat jälleen puuhun.

»Menkää matkaanne, räähkät! Hys hys!»

Heitetty turve tömähti kastanjan runkoon, ja nyt lehahtivat kaikki korpit pelästyneinä ja raakkuen len-

toon ja levisivät parvena syvän notkelman kohdalle, johon päin peltoaukea jyrkästi aleni. Kaalimaat olivat tuon valtavan suppilon toisella reunalla, luoteeseen päin, ja aamuaurinko kävi niihin vinosti.

Itätuuli puhalsi viiltävän kylmänä, epätasaisena ja ilkeästi vonkuen, pannen sakean rehumaan yhtäpäätä lainehtimaan, töydäten silloin tällöin kovemmin, pujahtaen kaalien allekin ja kääntäen pystyyn niiden suuret, valkean ja sinertävän kirjavat lehdet aivan kuin ihmiskädellä. Se viuhui pitkin maata vaoissa, joissa savi paistoi synkän keltaisena ja varisseet lehdet vielä keltaisempina. Kun tuulenpuuska hengähti, tippui vesi tasaisemmin maahan kaalien lehdiltä, ja märät lehdet pääsivät paikoilleen ja välkähtelivät heikosti päivän sameassa valossa.

Severi ja Heinähanko, jotka olivat vetäneet jalkaansa olkisäärystimet, listivät kaalia ensin pitkin ojaa, sillä siinä se oli harvempaa ja matalampaa, tunkeutuivat sitten vakoihin ja katosivat yht'äkkiä näkyvistä kokonaan kaalien sekaan, jotka olivat tänä vuonna tavattoman komeita, melkein miehen korkuisia.

Lehdistä rapisi vielä jääkylmää vettä lyhyinä ropsauksina. Saatuaan kolmannen sylyyksen kokoon, kastuivat rengit likomäriksi. He liikuskelivat nopeasti pakkasen vuoksi, heistä ei näkynyt muuta kuin keltaiset selät, jotka kohosivat ja laskivat lainehtivassa kaalimaassa. Joskus oikaisihen Heinähanko pystyyn, kasvot kelmeinä ja kalisevin hampain, asetti sylyyksensä kuormavitsan päälle ja hyppeli ja huiskutteli käsiään niinkuin räpyttelevä kukko.

»Pâtureau, minä menen matkaani, kynsissäni ei ole enää tuntoa!»

Mutta Severi, joka itse tutisi vilusta, ei vastannut, vaan listi yhä vimmatummin, ja kun hän joutui vaon päähän, vastasi hän pojalle, joka valitti yhä kovemmin:

»Mitä sinä nyt? Tottahan sinä nyt, perhana vie, olet mies. Tee lujemmin työtä, niin lämpenet.»

Ja lempeämmin:

»Nyt nousee aurinko ja tulee parempi. Paina päälle vain, Hanko-parka. Rutaise miehen tavalla!»

Aurinko nousi korkeammalle, mutta himmeni. Tuijotti kalseasti kuin mikäkin samea silmä synkkien peltojen päällä ja vetäytyi hiljaa liikkuviin pilviin, Ja luoteessa kaalinlistijäin takana pullahti taivaanrannalta pehmeitä, likaisen harmaita pilviä siltä kohtaa, mistä korpitkin äsken olivat tulleet.

Yht'äkkiä sammui aurinko kokonaan. Myrskynpuuska nousi, vongahti mustissa oksissa ja ikäänkuin vavisti koko peltoaukeaa. Kun Severi joutui pensasaidan luo, missä multa paistoi paljaana, kun kaaleja oli harvemmassa, näki hän, että turpeet vieläkin olivat jäässä.

»Lempo sentään, ei näy tulevan suojailmaa. Kunhan ei vain alkaisi sataa lunta. Ja sattuapa se tänään, jolloin tarvitaan kaksi kuormaa!»

He ahersivat vielä hyvän hetken ja sitten lähetti Severi renkipojan noutamaan rattaita. Kun he päivällisaikaan menivät kartanolle, tuli jääkylmä sade.

Sinä päivänä tarvittiin kaksi vankkaa kuormaa rehua, ja heti syötyään palasivat rengit pellolle. Ilma

näytti pahenevan. Ei satanut enää, mutta kylmä ei hellittänyt, ja kaalit olivat märemmät kuin aamulla. Vaikka oli niin peloton ja tottunut, oli Severillä tuska ja työ pysytellä lämpimänä. Heinähanko pieksi joka kymmenennellä askelella käsiään kainaloihinsa kuin ajuri ja voivotteli köreästi, äänenmurros-iässä kun oli:

»Matkaani minä menen, Pâtureau, matkaani menen!»

Yht'äkkiä hän kirosi: hän oli aikonut nitoa nippua, ja kuormavitsan pää oli potkaissut auki ja reväissyt häntä käteen. Severi oikaisi selkäänsä ja näki pojan seisovan siinä kohmetuksissaan ja hänen sormistaan vertä vuotavan.

»Puuhaa, puuhaa!» huusi hän. »Älä seiso, muuten palellut . . .»

Toinen painui tottelevasti sitomaan nippua.

Mutta oli kauhean kylmä! Alkoi taas sataa vettä, joka oli kuin jäätä ja teki tiet iljankoisiksi. Myrsky ajoi raivoisasti pilviä edellään niitä suomien. Sadepisarat iskivät kuin piiskan siimat; ropisten löivät ne kaalien lehtiin ja ravistivat veden renkien niskaan. Yhtä päätä kuuli Severi renkipojan huohottavan:

»Voi voi, minä kuolen.»

Kiukuissaan kavahti Severi pystyyn:

»Etkö jo herkeä, vätys! Etkö jaksa valittamatta tehdä työtä! Hittoko minulle lähetti mukaan tuollaisen mamsellin!»

Mutta poika itki, ja Severi meni katsomaan, miten hänen laitansa oikeastaan oli.

Surkeana kuin uitettu koira seisoi renkipoika vaon

syvennyksessä, vaatteet pitkin pintaa, niin märät ne olivat, ja tavattoman iso käsi ohuessa käsivarressa näytti siltä kuin se ei olisi kuulunutkaan hänen ruumiiseensa: niin sininen se oli, niin täynnä pakkaskuhmuja, ja veri virtasi kahdesta ammottavasta haavasta.

»Minä en jaksa enää», sanoi hän hampaitaan kalistellen. »Nuo kuormavitsan raapaisut . . . äsken kävi vahingossa niin . . . Ja nyt en saa kättäni nyrkkiin.»

Poika vapisi kuin horkassa ja kyynelkarpalot kierivät pitkin hänen mustansinisiä kasvojaan.

Severin kävi sääliksi:

»Siunaa sentään, miten sinusta vuotaa veri, poikaparka! Mene kotiin ja muuta vaatteita. Ja sano Florentinille, että tulkoon tänne kärryineen kello neljän aikaan!»

Nyt tutisi Severikin vilusta, sillä hän oli toverin kanssa puhellessaan jäähtynyt. Märkä paita jäätyi kiinni hartioihin ja rintaan.

— Joko tuli minunkin vuoroni? ajatteli hän. Ei kuuna päivänä!

Hän ravisti päätänsä kuin härkä, joka ei salli iestä. Hän ei ollut sitä lajia, joka hellittää.

Hän puri hampaansa yhteen, kumartui kyykkyyn ja heitti hatun päästään; hänen itsepintaiset hartiansa töytäsivät kahteen suunnattoman isoon kaalinkupuun, jotka tyhjensivät veden hänen niskaansa, ja kuin raivohullu ryhtyi hän raastamaan irti lehtiä tuosta vapisevasta ja vettä lorisevasta kaaliaarniosta.

* * *

»Uhhuh! Hyvinkin sata kiloa se painoi!»

Punaisena ja hikisenä, vaikka ilta oli kylmä, kiskoi Florentin nuoran pois nipusta, jonka oli heittänyt rattaille.

Pimenevää ojanreunaa myöten tulla lotisteli Severi vetelässä savessa raskas taakka hartioilla. Hän pääsi vuorostaan rattaiden luo, asetti taikon varren maahan nojaamaan, varustautui ponnistamaan kaikki voimansa ja huiskautti valtavan taakkansa rattaiden pohjasäleille. Vetohärkien sarvissa nytkähti.

Se oli viimeinen nippu. Miehet ravistivat puukengät jalastaan ja silittivät tukkaansa.

»Kas niin! Nyt ajetaan kotiin ja syödään.»

Florentin otti härkäpiikin ja alkoi hoputtaa juhtia. Kärryt lähtivät kolisten liikkeelle.

Severi jäi vähän taemmaksi sulkeakseen veräjää. Kun hän aikoi siitä, kuului hänen takaansa kirkas ääni:

»Hyvää iltaa, isä.»

Hän käännähti. Maantiellä näki hän Lovisan tumman hahmon, hintelänä, pullottavan haarapussin alla. Entisen kerjäläisen vaistolla punnitsi hän yhdellä silmäyksellä pussin sisällön: kolme, neljä kiloa. Onnistunut päivä, harvinaisen hyvä päivä.

Hän näki tytön likomärän esiliinan, paljaat jalat, läsähtelevät puukengät, kylmästä sinipunaiset kintut. Hän mutisi:

»Kas, sinäkös? Etkö vielä ole mennyt kotiin?»

»En minä kävin etäällä, ja sitten täytyi odottaa kaksi tuntia Malitroun talossa. Emäntä ei ollut kotona.»

»Oletko saanut syödäksesi?»

»Sainhan minä, söin potatteja Pitaud'n muorin luona ja leivänkuoren kauppalassa.»

Lapsi yski kovasti ja kuivasti, niin että koko ruumis tärisi.

Severi meni hänen luokseen. Hänelle tuli tuska joka kerta, kun näki Lovisan kulkevan kerjäämässä. Hän ei voinut tottua siihen ajatukseen, että hänen omansa elivät kurjuudessa, ja hän kärsi häpeästä. Milloin Lovisa tuli tiellä vastaan, käänsi isä silmänsä pois ja alkoi jutella työtoveriensa kanssa, etteivät he olisi mitään huomanneet.

Mutta nyt olivat hän ja lapsi kahdenkesken. Severi kumartui, tunnusteli tytön märkää kaulahuivia ja kylmiä käsiä. Alkoi tulla aivan hämärä, Florentin oli hävinnyt tien käänteeseen ja Severi oli varma, ettei enää kohtaisi ketään. Hän otti tyttöä kädestä, pisti kerjuupussin olalleen ja kantoi sitä vähän matkaa. Pâtis'n peltojen reunassa antoi hän pussin takaisin, ja seisoi vielä, vaikka oli niin märkä, tuokion siinä ja katseli, kun lapsi hävisi yskien kirpeässä tuulessa mustien pensasaitojen solaan.

Mieleen nousi vainajan kuva, ja sydäntä kouristi ajatella, miten Adolfiina olisi tätä näkyä surrut.

TOINEN LUKU

LEIVÄNPYYTÄJÄT

Lovisa kävi kerjuulla salailematta. Se oli pakko, vaikka naapurit perhettä auttoivatkin.

Kun kaksoiset olivat vielä liian pieniä, täytyi tytön kulkea yksinään. Joskus saattoi hän pistäytyä samaan taloon kaksi kertaa viikossa. Ihmiset tottuivat tuohon tyttöseen, jonka kasvot olivat kuin aikuisen, kädet laihat ja silmät ikäänkuin liian suuret, syvällä kuopissaan ja alakuloiset.

Paljasjaloin tallusti hän aina, ja pohkeet olivat punaiset ja siniset pakkasesta. Joku oli kerran sanonut häntä Punakintuksi, ja se nimi hänelle jäi. Palvelustytöt huudahtivat:

»Emäntä, Alakylän Punakinttu on täällä. Annetaanko hänelle mitään?»

Vanhat leikilliset ukon-kääperöt huusivat hänelle takaa:

»Punakinttu, Punakinttu, sukkanauhasi putosi!»

He eivät tarkoittaneet sillä mitään pahaa, vaan tahtoivat ainoastaan vähän naurattaa häntä.

Mutta Severi ei pitänyt siitä nimestä; hän oli to-

siaan hiukkasen ylpeämpi kuin köyhä saisi olla. Kotona ei hän sallinut mainita tyttöä muuta kuin Lovisaksi. Ja hän tahtoi, että lapsella piti olla kylällä sukat, mutta mistäpä ne otti? Ja sitä paitsi on kerjäläiselle hyödyksi tallustaa paljasjaloin ja huonoissa vaatteissa. Sitten tuli muita ikävyyksiä kuin tuo lisänimi, ja Lovisa jäi Punakintuksi joka paikassa. Mitäpä se lopultakaan haittasi?

Pelleteries'ssä oli kaksi muutakin pikku kerjäläistä. He noutivat Punakintun kanssaan kylälle, ja nyt kuljettiin kolmisin.

Aamusta varhain kepsuttivat he tyhjin vatsoin suorinta tietä talosta toiseen. Pysähtyivät joka ovella. Jos ei kukaan heidän tuloaan huomannut, ryiskelivät he ensin arasti ja sitten kovemmin että ruo'anlaittajat olisivat kuulleet. Ellei naisväkeä ollut kotona, asettuivat he kuistille istumaan ja kolkuttelivat kyynärpäällään oveen, vedellen uikuttavasti yksitoikkoista laulua:

»Leivänapua! Antakaa, Jumalan nimessä, vähän leivänapua!»

»Kuka siellä on? kysyttiin sisältä.

»Leivän etsijöitä! Antakaa vähän leivänapua!»

»Montako teitä siellä on?»

»On meitä kaksi . . . On kolmekin.»

Välistä ei kolkuttelu auttanut: ovea ei avattu; turhaan odottivat he parikin tuntia vilusta väristen.

Joskus he tiellä leikkivät ja telmivät, mutta sitten tulikin kiire joutua edelleen. — Ja matkat venyivät monesti pitkiksi, sillä usein tempaistiin ovi heidän nenänsä edessä kiinni ja tiuskahdettiin:

»Ei teille nyt enää anneta!»

— Ei teille enää anneta: se merkitsi, että ennen oli kyllä annettu, kun oli ollut paljon köyhiä, kun niitä seisoi kymmenen, viisitoista yhdessä kasassa oven takana. Mutta nykyään ei ollut enää niin, kunnassa ei ollut enää kerjäläisiä, tai niitä ei pitänyt olla: sellainen paljous oli niitä lähtenyt Charente'iin. Miksi ei kunta auttanut jäljelle jääneitä?

Larinin miniä, joka kyllä oli Pâtureaulle sukua, ajatteli hänkin tähän tapaan, ja hyvin tuhma kun oli, selitti hän Punakintulle ja noille kahdelle muulle lapselle:

»Nyt se riittää: tehän saatte kunnasta apua. Ja nyt ei köyhimmillä enää ole vaikeimmat olot. Lähtekää matkaanne!»

Mutta olihan hyviäkin paikkoja, ja siellä annettiin tuoretta leipää, ja pyydettiinpä oikein sisäänkin hiukan lämmittelemään.

Punakinttu ei kulkenut mielellään yksinään, sillä hän pelkäsi koiria. Ja maantien sällienkin vuoksi hän kiersi usein pitkät mutkat.

Lopulla talvea alkoi hän ottaa kaksoisetkin mukaansa kerjuulle. Hän neuvoi heille oikotiet ja opetti, mitä oli sanottava että ihmiset antaisivat.

KOLMAS LUKU

SALAMETSÄSTÄJÄ

Sunnuntaisin samoili Severi pitkin vainioita ja metsiä. Hän oli saanut sellaisen tavan leskeksi jouduttuaan ja päästäkeen surujaan aprikoimasta. Ja sitten tottui hän siihen niin ettei ollut enää nykyään koskaan koko sunnuntaita Alakylässä.

Milloin hän ei voinut tehdä mitään kotona, kuljeksi hän katselemassa äsken kylvettyjä maissiviljelyksiä, kaalimaita ja perunapeltoja, joissa taimet alkoivat puhjeta näkyviin mullasta. Hän kierteli kesannoilla, nykäisi irti jonkin tupsun juolasheinää tai keto-orvokkeja taikka polki vanhasta tottumuksesta rikki äkeeltä säilyneitä multakokkareita. Hän loittoni pitkin pensaikkoja, missä näkymättömät pikkueläimet rasahtelivat varjoisissa, lämpimissä piiloissaan, hävitti neljä viisi kyykäärmeen pesää, katseli, kuinka uudet oksat olivat kasvaneet, istahti ojan reunalle ja noukki ajanratokseen metsäkukkia, joiden nimiä hän ei tietänyt. Kukkien kuvuissa pujahteli pikku elukoita, joista hän ei niinikään tietänyt, mitä ne oli-

vat; hyppäsivät korkealle tai heittäytyivät kuolleeksi, jos niihin kosketti.

Hän tarkasteli kaikenmoista, mitä hän ei ennen ollut huomannutkaan.

Eräänä elokuun sunnuntaina, kun hän oli Chauvinin talossa kotimiehenä, pistäysi hän iltapuolella Grandes Joneries'ssa katsomassa neljää perunavakoaan. Kotimatkalla löysi hän paljon pähkinöitä parissa syrjäisessä metsikössä, jotka olivat säilyneet lasten hyppysiltä. Hän meni samaan paikkaan seuraavana sunnuntaina, ja vielä seuraavanakin, ja sai lopulta melkeinpä kymmenen litraa, jotka anoppi sitten lasten tietämättä kuivasi ja möi yhdestä frangista Béguassardille.

— Ei mennyt aika ihan hukkaan, ajatteli Severi.

Siitä päivästä alkaen tarkasteli hän kaikkea, mistä ei kukaan välitä ja mikä on ikäänkuin löytäjänsä oma. Ja kun hän löysi jotain, otti hän sen kotiin lapsilleen tai möi sen rahaa saadakseen.

Niinpä lähti hän oikein varta vasten etsimään sienipaikkoja. Hänen isänsä, joka oli kaksi kertaa saanut sienistä myrkytyksen, oli opettanut hänelle syötävät sienet. Mutta enää ei Severi niitä tarkkaan muistanut, ja hän söi kokeeksi itse ensin ennenkuin antoi lapsille.

Marraskuussa kokosi hän runsaasti kaksi kappaa metsäkastanjoita. Ja hän samoili pitkät matkat etsien paatsamakeppejä, jotka vaihtoi sitten voihin.

Kun ensimmäiset lämpöiset kevätpäivät tulivat, löysi hän oikein hyvän kielopaikan, ja Punakinttu

teki neljä kielokimppua ja vei Coutigny'hin herrasväelle. Niistäkin lähti muutama lantti.

Severistä oli tullut hieman ovela. Hän kertoi kylän pienille paljasjalkaisille metsänjuoksijoille arvottomia pikku salaisuuksia; he puolestaan kehuivat omia löytöjään, ja Severi kuunteli ja pisti muistiin. Sillä tavoin sai hän tietoonsa kolme rastaanpesää, joissa oli kaksitoista poikasta; poikaset pani hän häkkiin ja syötti niitä kunnes ne tulivat niin isoiksi, että Punakinttu saattoi syödä ne yhden kerrallaan voissa käristettyinä perunain kanssa.

Punakinttu oli lapsista hänen lemmikkinsä; hän yski aina ja teki isän levottomaksi.

Parantuakseen olisi tytön pitänyt saada lääkkeeksi muun muassa krassia, Severi etsi ja otti sitä sieltä täältä. Mutta krassi nyt ei ole rikkaruohoa, jota saa siepata mistä tahansa. Sellainen on kuin onkin pientä näpistelyä. Viime vuonna ei Severi ollut vielä sitä ottanutkaan, ja nytkin hän epäröitsi. Mutta hän oli otellut niin kauan kurjuutta vastaan, että hän viimein masensi arkailunsa: Punakinttu oli kipeä, täytyi saada hänelle krassia lääkkeeksi! Pitäisikö hänen mennä sitä pyytämään, yhä kerjäämään! Siihen väsyy paljon pikemmin kuin antamiseen.

Severi noukki krassia Larinin alapalstalta ja ajatteli:

— Jos tapaan Larinin, niin on parasta puhua hänelle asia.

Samana iltana Severi näkikin hänet, mutta Larin oli kovasydäminen ihminen, köyhille häijy. Eikö

hän ollut haukkunut lapsia, kun ne keräsivät lehmän lantaa Punaiseltatieltä Isonkylän kohdalta? Severi pelkäsi, että Larin äkämystyisi, jos hän kertoisi, ja niinpä piti hän asian omanaan.

Ja vieläpä pitemmälle: seuraavana pyhänä meni hän samalle niitylle takaisin, mutta toisissa aikeissa. Siellä juoksi pieni puro, jossa kihisi sammakoita ja salakoita, ja Severi oli ottanut mukaansa kopan, joka oli niin leveä, että sillä voi tukkia koko puron uoman. Hän onnistui saamaan saaliiksi kymmenisen pikku kalaa. Kun kesä sitten tuli ja puro oli melkein kuiva, kaivoi hän sen pohjalle kuoppia. Tuskastuttavaa kalastusta, josta saattoi joutua oikeuden kynsiin! Mutta lapsille tulikin herkullinen ateria! Kerran sai hän ankeriaan, toisen kerran satasen krapua, jotka Kustin eukko vei torille ja möi puolestatoista frangista.

Severi innostui kalastukseen. Joskus istui hän koko sunnuntain puron rannalla korva tarkkana kuunnellen, tulisiko metsänvartija. Ja hän suunnitteli parempia saalistustapoja. Eräänä yönä koetti hän pyydystää sammakoita kynttilätuulastuksella. Hän oli kuullut sellaisen jossakin onnistuneen, mutta itse ei hän saanut mitään. Toisen kerran, eräänä lauantai-iltana tahtoi hän Kustia lähtemään mukaansa kalalle Sèvre-joelle, joka oli hyvin kaukana. Onneksi ei Kusti suostunut lähtemään; hän pelkäsi vettä, ei ollut uinut elämässään kuin kaksi kertaa, nimittäin sotaväessä ollessaan.

Vanhat salametsästäjän vaistot heräsivät Severissä. Hän tähysteli ilmaan, kun pyitä lensi ohitse, ja tar-

kasteli jänisten polkuja. Mutta metsästää ei hän vielä uskaltanut selkkausten pelosta: hän muisti isäänsä, joka oli aina ollut pahassa ansoilla pyytäjän maineessa.

Mutta eräänä päivänä sai Severi kiinni elävän oravan ja onnistui myömään sen suutarinmarkasta. Seuraavalla viikolla löysi hän kaniinin pesän ja otti kiinni sekä emon että pojat.

Ja viimein, eräänä joulukuun pyhänä, lähti hän Pelleteries'stä seikkailemaan yksissä hommissa kahden tunnetun salametsästäjän kanssa. Kaiken päivää samosivat he jälkiä, ja saalis oli hyvä; kaksi hilleriä ja neljä kaniinia. Severin osuudeksi tuli neljä frangia. Se antoi vauhtia, ja niinpä hän sitten ostikin vähän ruutia ja lyijyä.

Välistä lainasi hän Kustin pyssyn, — vanhan, suusta ladattavan, jossa oli hontelo puinen perä. Ja kauniina kuutamoöinä hiipi hän yksinään kylästä ja asettui passiin jonkin ahon reunaan. Hän oli hyvin varovainen, ettei olisi joutunut kiinni, mutta vähitellen alkoivat metsämiehet sittenkin epäillä häntä, ja montakin kertaa nuuskivat nyt santarmit Pelleteries'n ja Pâtis'in nurkilla.

* * *

Eräänä päivänä, kun Chauvin oli menossa ulos Magnonin ovesta, — hän oli käynyt maksamassa siellä vuokraansa, — huusi isäntä hänet takaisin:

»Hei, Chauvin, vielä yksi asia».

Vuokraaja kääntyi takaisin keittiöön, jossa Magnon otti alustalaisia vastaan.

»Mitä sitten, herra?»

Magnon oli totinen ja tutki kuin tuomari:

»Sanokaa, Chauvin! Onko siellä Pâtis'ssa tänä vuonna pyitä?»

»Sellaista, herra, en yleensä katsele. Mutta lieneekö niitä enemmän kuin tavallisesti. Mitään varmaa en osaa sanoa.»

»Mutta minäpä osaan!»

»Ohoh . . .»

»Ja tiedänpä senkin, miksi niitä on vähemmän nyt kuin tavallisesti.»

»Jaha, jos lienee . . .»

»Salametsästäjäin tähden. Mutta kyllä nekin tunnetaan. Teillä on niitä yksi, Chauvin.»

»Ehei, herra! Valehtelevat, jos sitä väittävät. Meillä ei ole milloinkaan ollut pyssyä, ja minä enempää kuin pojatkaan emme ole metsästäneet.»

»En sano mitään teistä ja pojistanne. Mutta teidän renkinne on salametsästäjä, siinä se. Muistakaa se: minä en tahdo pitää salametsästäjiä maallani. Pyhäinmiesten päivältä ajatte pois sen lurjuksen.»

»En minä voi ajaa, herra: on jo liian myöhä, me teimme jo sopimuksen ensi vuodeksi.»

»Se ei minuun kuulu, teitte mitä teitte! Mutta pois hänet pitää saada. Siitä ei teille vahinkoa, sillä mies, joka varastaa, ei voi olla kunnon renki.»

»Mitä siihen tulee, niin erehdytte, herra. Sitä en tiedä, onko Pâtureau salametsästäjä, mutta sen sanon, ettei sellaista työmiestä löydä joka nurkasta! Turhaa panettelua, herra, eikä muuta . . . En minä usko, että hän käy salaa metsästämässä.»

Herra näytti jo kimmastuvan:

»Mutta kun minä sen sanon! Se on sillä joukkiolla veressä. Muistatteko hänen isänsäkin? Samaa luuta vuohen sarvet! Köyhiä retuksia ovat, mutta rikkaampien tapoja on apinoitava. Varkain he pitävät elukoitaan laitumella, varkain metsästävät, kalastavat! Pitkäkyntisiä koko joukko: hyppysiä toisten tavara syhyttää. Viimeksi menneenä sunnuntaina, — Chauvin näkee, että minä olen asioista perillä, — möi Pâtureau kauppalalaisille jäniksen neljästä frangista. Seitsemän naulaa painavan jäniksen, Chauvin, pian poikivan emon! Ja minä, jolla on rahaa ja koirat ja maksan metsästysoikeudesta, minä en saa otuksen vilahdustakaan nähdä, kun lähden metsälle!»

»Neljä frangia! Se sattui tarpeeseen», — Chauvin erehtyi ajattelemaan ääneen.

»Jaha, teistä tämä on paikallaan?»

»Luoja varjelkoon, hyvä herra! Tietäähän herra, että minä en ole koskaan puolustanut salametsästystä. Ajattelin vain, että rengillä on niin kurjat olot. Kaksi vuotta sitten kuoli vaimo, kun teki liiaksi työtä, ja nyt on koko joukon, kuusi lasta ja anoppi, elettävä isän palkalla. Siitä ei tule isoja paloja suuta kohti!»

»Niin, tietysti vanha virsi: kurjuus ja kova onni ja lapset ja vanhukset . . . Joukko, joka saa leipää kunnasta ja naapureilta, joukko, joka nauttii ilmaista lääkärinapua, joukko, jota kaikkialta autellaan. Valittavat kuitenkin — ja varastavat muun lisäksi.»

»Eihän! Meidän renkimme ei ole mikään varas!»

»Älkää väittäkö! Ellei hän varastakaan juuri teiltä, niin hän varastaa kunniallisilta metsämiehiltä. Hän varastaa minulta, ja sitä en aio enää sallia!»

Tosissaan katkeroituneena puhui herra Magnon itsekseen:

»Niin, valittavat vielä! Ajat ovat muuttuneet. Kolmekymmentä vuotta sitten oli paljon enemmän kurjuutta kuin nykyään. Mutta ennen muinoin purivat köyhät kovaa leipäänsä ja perunaansa, ja jos ei ollut perunoita, söivät paljasta leipää ja tyytyivät siihen. Elivätpä sittenkin, eivätkä valittaneet... Nyt ei enää kukaan tahdo tyytyä siihen, minkä saa. Ei saisi olla eroa köyhien ja rikkaiden välillä. Näkee talonpoikia, jotka pukeutuvat niinkuin minun poikani. Ja tytöt ovat kuusi kertaa pahemmat: silkkimyssyjä ja nauhoja ja kenkiä ja se tiesi mitä heillä pitää olla. Niin, pöyhkeily kasvaa, ja sitä mukaan tuhlaus. Tilanvuokraaja tai renki ei tahdo kieltäytyä mistään: kahvit, sokerit, viinit, kaikkea pitää olla makoon. Ja voit ja munat ja läskit! Kohta asustavat he lihapuodeissa, siitä saatte olla varma! Ihmetelläänpä sitten, miksi kaikki kallistuu. Nykyajan elämään tarvitaan rahaa kuin heinää. Tilanomistajain täytyy pian ruveta tekemään työtä niinkuin muidenkin, perhana!»

»No, no, herra, taitaa olla turhaa huolta. Jää niitä vielä sellaisia, jotka sieppaavat edessänne hatun päästään, eikä niin vähänkään, luullakseni.»

Herra Magnon oli mielissään, mutta jatkoi sittenkin vaativasti:

»Niin; mutta äskeiseen asiaan palataksemme: nyt on päätetty, että otatte itsellenne uuden rengin.»

»En, sitä minä en voi. Kuten sanoin, me teimme sopimuksen viime viikolla. Mielelläni varoitan Pâtureau'ta, ettei hän saa metsästää; kai hän sen ottaa varteen.»

»Minä annan lemmon sille, miten te häntä varoitatte, ja lemmon teidän sopimuksellenne, minä tahdon hänet talosta pois, ja sillä hyvä. Ymmärrättekö, mitä tarkoitan? Eikö se mene päähänne?»

Mutta Chauvin toisti vain:

»Ei, kun en kerran voi. Minä tekisin sen mielelläni, mutta mahdoton on mahdotonta. Sopimusta ei käy purkaminen.»

»Ja minua, omistajaa, ei oteta ollenkaan huomioon? Vai koskeeko tämä asia ainoastaan teitä? Hyvä, pannaanpa se korvan taakse, niin nähdään, kuinka käy!»

Talonpoikais-vanhus kohotti päänsä pystyyn:

»Hyvä herra, minä tahdon kyllä olla teille mieliksi, mutta tällä kertaa haluaisitte, että tekisin sellaista, mitä meikäläinen ei ole koskaan tehnyt. En jankkaa vastaan rengin vuoksi, vaikka hän onkin kelpo mies; mutta kun minä kerran olen tehnyt sopimuksen ja lyönyt kättä päälle ja sanonut, että niin on, niin sanassani pysyn! Niin olen ajatellut koko ikäni, että sopimus täytyy pitää aina, olkoon hyvä tai huono, enkä siitä enää muutu, nyt, kun olen kuudenkymmenen vanha. Sillä tavalla on asia, herra. Ja saa tulla mitä tahansa.»

Herra Magnon hypähti paikaltaan ja örähti uhkaavasti:

»Vai sillä tavalla! — Menkää sitten helvettiin! Mutta muistetaanhan: tästä tulee teille kallis juttu. Ja mitä renkiin jälleen, niin pidetään häntä täältä silmällä, viekää hänelle ne terveiset. Sittenhän on piru ellei häntä saada kiinni.»

* * *

Kiinni hänet saatiinkin, mutta ei aivan heti, sillä hän herkesi öisin metsästämästä, ei juuri Chauvinin neuvoa totellakseen, vaan tuntien, että häntä pidettiin tarkasti silmällä.

Hän joutui kiinni vuosi myöhemmin syyskuussa, keskellä päivää, ja itse herra Magnon sai hänet kynsiinsä.

Se tapahtui siinä neljän aikaan iltapäivällä. Chauvinin nuorin poika, Florentin, nosti perunoita tien varrella pensasaidan vieressä. Severi työskenteli keskellä peltoa tyhjien rattaiden luona. Hän kaivoi tyynesti ja säntillisesti kuin kone. Yht'äkkiä huusi Florentin:

»Severi, Severi, jänis!»

Jänis töytäsi pensasaidan läpi pojan vierestä ja juoksi vakoa pitkin renkiä kohti. Severi hellitti vaistomaisesti kuokan kädestään, tempaisi maasta härkäpiikin, kumartui ja iski jänistä kaikella voimallaan.

Jänistä sattui kuonoon, se rääkäisi surkeasti: »Uik», nytkähti muutaman kerran ja ojentui kuol-

leena vakoon. Severi huusi luokseen Florentinin, ja he tutkivat jäniksen. Se oli vielä poikanen ja painoi siinä viisi naulaa.

»Tämä tuli tarpeeseen», sanoi Severi. »Pennut eivät ole nykyään herkkupäivillä. Nyt saivat paistin.»

Mutta Florentin, joka piti jänistä koholla, huomasi, että siltä oli ammuttu käpälä poikki. He muistivat nyt kuulleensa joku hetki sitten tuolta vasemmalta päin kaksi laukausta ja koirien haukuntaa.

»Metsästäjät tulevat», sanoi Florentin, »he ovat Magnonin herroja . . . joudut tästä kiusaan.»

»Palttua sille! Mutta eipä tee mieleni antaa heille jänistä.»

»Ei suinkaan, joutavaahan se olisi. Ja vaikka antaisitkin, haukkuvat he sinua kuitenkin. Pistä se joutuin piiloon. Minä en sekaudu koko asiaan.»

Sillä välin kuin poika juoksi kuokkansa luo, nakkasi Severi jäniksen rattaille, tyhjensi sen päälle perunat säkistä ja jatkoi työtään. Olikin jo aika. Toiselta puolelta tietä vainiolta alkoi kuulua hurjaa koirien haukuntaa. Koirat olivat taas löytäneet jäljille. Ne työntäytyivät aidan läpi ja kiitivät vaotulle pellolle. Keskellä peltoa ne hajautuivat, juoksivat takaisin ja hajautuivat taas.

Nyt harppasi paksu, ähkivä herra aidan yli Florentinin kohdalla. Hän oli itse vanha Magnon.

»Näitkö sinä elukan?» kysyi hän pojalta.

»Minkä elukan?»

»Jäniksen!»

»Niin jäniksenkö?»

»Niin, niin, jäniksen, jota minä ammuin äsken?»

Viimein sanoi poika vitkastellen:

»En minä ole nähnyt mitään. Se kai juoksi tästä minun huomaamattani. Kun on työhommassa, niin . . .»

Mutta herra Magnon ei enää kuunnellut, hän juosta ähki jo koirien perästä. Muutamia askelia päästyään pysähtyi hän kummastuneena:

»Tämä nyt on vähän merkillistä», huusi hän pojalleen ja eräälle toiselle metsästäjälle, jotka olivat joutuneet paikalle. »Koirat kadottavat taas jäljen, ja kuitenkin olen varma, että osuin. Etäällä se ei täältä voi olla.»

Severi näki noiden kolmen miehen tulevan lähemmäksi ja juttelevan hiljaa keskenään häneen vilkaisten. Sitten kuului jälleen herra Magnonin ääni, hän puhui nyt kovasti ja uhkaavasti:

»Se nyt on ihan varma, että jänis on täällä. Minä olen ikäni metsästänyt . . . Tässä on koira haudattuna!»

Hänen poikansa kutsui koirat luokseen ja johti heidät takaisin jäljille. Yhä vain sama juttu: koirat hajautuivat neuvottomina.

»Ihmettä, mutta totta, sanoi nuorempi Magnon: »jänis on lentänyt ilmaan!»

Hän aikoi juuri ryhtyä tutkimaan Severiä, kun kolmas herroista, joka oli istahtanut rattaiden aisalle, huuhdahti kummastuneena. Kaikki tuiset herrat katsomaan häneen. Työläiset kumpikin omalla puolellaan peltoa keskeyttivät työnsä.

»Katsokaa», sanoi herra, »täällä kärryjen alla on verta!»

Vanha Magnon poikineen riensi paikalle: niin, vertä oli tosiaan tippunut läpi rattaiden hatarain pohjalautain.

»Senhän minä arvasin!» huusi vanha Magnon. »Sellainen sika! Minnekä hän on sen tunkenut?»

Koirat kiljuivat, yksi niistä hyppäsi rattaille, kaivoi käpälillään perunakasaa ja sai jäniksen esille.

»Siinä se on!» ulvoi herra Magnon. »Varas, nyt jäit kiinni! Tämä käy sinulle kalliiksi!»

— Tässä nyt ollaan, ajatteli Severi; tuhma olin, kun noudatin Florentinin neuvoa.

Hän meni kuokka kädessä lähemmäksi.

»Minulleko te puhuitte, herra Magnon?»

»En tietysti, vaan kuulle! Tietystikään sinä et ole tätä jänistä varastanut!»

»Minä en ole teiltä varastanut mitään. Ajattelisitte, mitä sanotte! Jänis juoksi tästä ohitse, ja minä tapoin sen seipäällä. Käsittääkseni se on minun.»

»Onko se sinun? Senpä saat nähdä, lurjus! Sinä nokkaset saaliin aivan koirieni kuonon edestä. Mitä väität? Sinäkö se ammuit siltä käpälänkin poikki?»

»En minä tietänyt, että te olitte sitä ampuneet. Luuletteko, että minulla on aikaa kuunnella, ajetaanko jäniksiä metsissä?»

»Niin, niin, kyllä sinut tunnetaan! Mutta nyt jouduit kiinni. Tässä on todistajat. Ja jo sietääkin olla, poliisit ja metsänvartija ovat kauan pitäneet sinua silmällä.»

Severi nauroi pilkallisesti:

»Sen tiedän itsekin . . . ei teidän tarvitse minulle ilmoittaa, että olette poliisin urkkija!»

»Mitä sanoit!» huusivat Magnonit, sekä isä että poika yht'aikaa.

»Minä sanoin, että te olette kaikki urkkijoita, se teillä on mainekin!»

Florentin oli kuullut äänten kiihtyvän, oli jättänyt työnsä, tullut Severin viereen ja nyiskeli häntä takin helmasta saadakseen hänet rauhoittumaan. Mutta Severi tempautui irti:

»Anna minun olla, Florentin! Tahdon purkaa heille sydäntäni.»

Hän pui herroille nyrkkiään:

»Perhanan nuuskijat!» huusi hän. »Te usutitte poliisit kintereilleni. Sellaisia te kaikki olette, te, joilla on oikeutenne, kaikki te rikkaat! Koroillanne te elätte, mutta nälkäisiä kadehditte. Jos saatte tietoonne, että renki on tappanut kanin ja myönyt sen saadakseen rahaa leipuriin, niin juoksette ilmoittamaan metsänvartijalle ja poliisille. Tiedän hyvin, että te olette yllyttäneet poliisin kimppuuni! Ja tahdotte minut häpäistä, senkin poliisin kätyrit! Aiotte haastattaa käräjiin. Mutta minä annan pirut teille ja käräjillenne ja metsänvartijallenne ja poliisillenne. Te ette ansaitse edes korvillenne, mokomat kolme raukkaa.»

Herra Magnon oli melkein saada halvauskohtauksen, hän punotti ja silmät näyttivät kiertyvän ulos kuopistaan.

»Varas! Roisto! Odotahan! Linnaa saat, tässä on todistajat! Linnaa, linnaa, roikale!»

Kolmas herra, joka oli ollut kiistan aikana vaiti, selitti varmasti:

»Selvä varkaus; vankeutta siitä tulee. Ja tuo toinen on ilmeisesti kanssarikollinen.»

»Niin, sinäkin saat tästä, Florentin», vonkui herra Magnon. »Minä menen isäsi puheille. Ja minä toimitan teidät molemmat koppiin, senkin kelmit!»

Hän otti jäniksensä ja lähti menemään uhkaavin liikkein. Aidan luona hän käännähti ja purki viimeisen latauksen:

»Varassissi! Linnaa saat. Jo olen hyvilläni!»

Severi oli mennyt takaisin työhönsä, oikaisihen pystyyn ja ärjäisi vastaan:

»Jos minä saan linnaa, niin tiedä, että kun minä kerran tulen sieltä takaisin, otan käsiini sinut ja nuo sinun poikasi. Ja muistakaa silloin! Olkaa tuhannen varmat siitä, jumaliste! Minä katkaisen sinulta niskat, senkin rapamaha!»

Häneltä pääsivät nämä sanat raivossa, mutta kun hän rauhoittui, katui hän niitä. Tämä nyt oli ilkeä juttu! Tulisi oikeudenkäynti, ja se oli jo paha. Mutta sitä paitsi kohtaisi kosto vielä salateitä.

Severi ajatteli lapsi-raukkojaan. Ja hän ajatteli anoppiakin, joka oli mennyt muutama päivä sitten takaisin Arrolettes'iin, kun ei voinut saada mitään hoitoa vävyn luona. Vanhus pystyi tuskin enää kävelemään eikä jaksanut tehdä paljon mitään. Paikkakunnalla huhuttiin, että oli tullut uusi laki puutetta kärsivien vanhusten hyväksi: sanottiin, että he saisivat nyt jopa viisitoistakin frangia kuukaudessa avustusta. Severi ja Aukusti olivat keskustelleet siitä laista ja olivat toivoneet tuota eläkettä pikku muorille. Mutta kuinkas nyt kävi? Herra

Magnon oli pitäjän pomoja, piispankin tuttava. Hänellä oli suurin sananvalta köyhäinhoitohallinnossa. Bernoun muori ei olisi nyt hänestä tarpeeksi köyhä, ja rahat annettaisiin toisille.

Severin kiihtymys oli aivan jäähtynyt. Mieli painui niin synkäksi. Selkä meni yht'äkkiä väsymyksestä aivan koukkuun. Kuokka nousi ja putosi kyllä yhtä säännöllisesti kuin ennenkin, mutta ajatukset kulkivat kaukana työstä.

Päivä painui metsän hoikkien saarnien taakse ja niiden suippojen varjojen rivi leveni yhä. Florentin huusi renkiä lähtemään pois ja odotti aidan luona. Oli vielä liian varhaista mennä kotiin, mutta Florentin oli utelias kuullakseen, mitä Magnon oli siellä kotona puhunut. He pistivät takit ylleen ja lontustelivat kotiin.

Pâtis'ssa oli herra Magnon tavannut ainoastaan naisia. Hän oli ärjynyt kuin hullu, uhannut ajaa Chauvinin pois, kun vuokra-aika päättyisi, ja vielä aikaisemmin, jos vain voisi. Severin ja Florentinin sopi tietää, mikä heitä odotti, hän kävisi kohta poliisilla.

Siitä saivat nyt syylliset aterioidessaan kuulla. Chauvin moitti heidän menettelyään, ja kun he olivat selittäneet koko asian, päätti hän itse lähteä herra Magnonin luo, ja aivan heti, ennenkuin yö tulisi.

»Annahan minulle puseroni, Henriette», sanoi hän. »Koetan saada hänet viivyttelemättä järkiinsä. Jää sinä, Severi, tänne, niin saat kuulla, miten kävi.»

Severi jäi odottamaan. Eikä Chauvin kuhnustellut: tunnin päästä tuli hän takaisin. Astui tyynenä ja sävyisänä sisään.

»No, selväkö tuli?» kysyi Florentin.

»Selvä».

»Tuleeko käräjäjuttu?»

»Tulee — tai ei tule: täytyy odottaa ja katsella. Ei käynyt kovinkaan huonosti. Hän oli melkoisen siivo ja sanoi sitten: Florentinin vuoksi en tahdo käräjöidä, ja luulen, että se tulisi kalliiksikin. Vaadin ainoastaan, että heti erotatte Pâtureaun.»

»Jos ei muuta tarvita, niin siitä ei huolta», virkkoi renki. »Minä kyllä lähden. Pyhäinmiesten päivään on enää ainoastaan viisi viikkoa, joten ei tule paljon vahinkoa teille eikä minullekaan. Mutta mikä hänet yht'äkkiä niin pehmitti?»

Florentin tirskahteli:

»He, sinä näytit hänelle hampaasi! Sinä sait hänet pelkäämään!»

»Älähän nyt! Niinkö luulet?»

»Se on selvä! Saat uskoa, ettet silloin näyttänyt kovin lempeältä!»

NELJÄS LUKU

LUCIEN CHAUVININ KÄSITYS VARKAISTA

Lokakuun ensimmäisenä maanantaina meni Severi Cerizayn markkinoille ottamaan pestiä. Ei silti, että vielä olisi ollut oikeaa kiirettä, eikä Cerizay ollutkaan varsinainen pestauspaikka; mutta saattoihan siellä kuitenkin toki tutustua eräisiin vuokratilallisiin. Ja ehkäpä hän saisi paikan jo heti lokaakuuksi ja pääsisi päiväläisenä olemasta.

Cerizayhin tuli isäntiä vähän. Severi joutui puheisille erään Malitroun puolelta kotoisin olevan vuokratilallisen kanssa, mutta hänellä ei näyttänyt olevan hoppua hankkia palvelijoita; hän tahtoi ottaa ensin selvää käyvistä palkoista, ja niinpä neuvottelu raukesi siihen.

Puolen päivän tienoissa aikoi Severi lähteä kotiin saamatta asiaansa sen selvemmäksi, mutta sitä ennen kierteli hän vielä hiukan markkinatorilla. Touhakka hiljeni ja väki väheni elukkoineen markkinoilta. Severi kuljeskeli jäljellä olevien joukossa. Hän huomasi jonkinmoisen ison häkin, jossa oli

mustanpilkullisia sianporsaita, jotain outoa rotua, seisattui häkin eteen ja teki ajatuksissaan liikkeen hätyyttääkseen eläimet jaloilleen. Silloin tuli siihen muudan hyvin lihava nainen luullen häntä ostajaksi.

»Ne on jo myöty», sanoi hän. »Merkitty, kuten näette; ja minä odotan tässä vain hakijaa.»

Hän vilkaisi Severiin ja keskeytti, ja Severi puolestaan katsoi häneen. Jossakin oli Severi nuo kasvot ennen nähnyt, tai paremminkin eräät nuoret kasvot, jotka muistuttivat näitä.

»Eikös sitä olla Severi Pâtureau?»

»Ja Miia, sinäkö?» vastasi Severi heti, sillä nyt hän tunsi naisen hymyn, joka oli yhäkin nuorekkaan iloinen. »Mitä sinä täällä teet?» jatkoi hän.

»Odottelen sikojeni ostajaa. Entäs sinä sitten?»

»Koetan saada rengin paikkaa, kun läksin entisestä viikko sitten.»

Heillä oli toisilleen niin paljon juteltavaa. Miia viittasi kiveen, jolla hän oli istunut Severin tullessa. Siinä antoi sopu tilaa kummallekin. Severi istahti hänen viereensä. Miia oli lihonnut, ja Severi tunsi hänen pehmeän lantionsa kosketuksen omassaan; kaula oli laskoksilla ikäänkuin lihavien pikku lasten reidet, ja hiki oli vetänyt ryppyihin pölyä niin että ihossa näkyi mustia juovia.

»Sinä olet entiselläsi, yhtä hyvissä voimissa», sanoi Severi hymyillen.

»Johan nyt! Minä olen niin lihava, painan pulskasti sata kiloa! Se on ilkeää kesällä, tulee niin hiki. En voi enää käyttää kureliivejä . . . Ei tästä ulkonäöstä ole enää mihinkään . . . Ja nämä», sanoi hän

osoittaen pulleisiin rintoihinsa ja vatsaansa, »tanssivat polkkaa, kun kävelen kiireesti».

Severi nauroi:

»Niin, mutta siitähän näkee, että puutetta sinulla ei ole.»

»Ei puutetta! Kyllä kai! Ei tässä vielä ole leikki lopussa.»

Miia kertoi elämästään. Kuten Severi kai tiesi, oli hänellä kaksi yksinäistä lasta, ja niistä oli hänellä ollut paljon harmia kotipuolessaan. Hän muutti ylämaahan ja meni eräälle viisikymmenvuotiaalle leskelle, jolla oli pieni talo.

Sillä seudulla olivat pilkkailleet koko häitä, ja iltamyöhällä olivat pojat tulleet pitämään katinnaukujaisia oven takana. Se ei ollut hauskaa; mutta kun hänellä oli ne kaksi lasta, ei auttanut vähiä surkeilla.

Syntyi sitten kolme lasta yhtäperää, ja viimein tuli hänen miehelleen vaikea tauti jalkoihin, lonkkiin ja selkäytimeen. Hän eli vielä halvattuna ja lapsellisen höperönä kaksi vuotta; ja kun hän kuoli, jäi Miia siihen velkoineen ja viisine lapsineen. Mutta kuitenkin hän piti talon.

»Nyt minä olen seitsemän vuotta hoitanut yksin koko hommaa. On siinä saanut tehdä työtä, usko se! Viime aikoina ovat kaksoiset auttaneet minua; mutta ne ovat jo viidentoista iässä ja niillä on kaikenmoisia koiranmetkuja, juovat ja tappelevat kuin aikamiehet. Toisen panin töihin, ja ensi vuonna saa toinen ruveta päiväläiseksi neljänä päivänä viikossa. Siitä lähtee rahaa, ne ovat rutakoita poikia, mutta

syövät kaiken käsistä . . . Semmoisia hurjaluontoisia, näet . . .»

Miia oli tuokion vaiti ja nostalti sitten lihavia olkapäitään.

»Mutta se on hyvä, että annan päivän tulla, toisen mennä. Sellainen on minulla luonto . . . en minä sitä niin sydämelleni ota. Mutta kyllä se joskus käy vaikeaksi. Viimeisen raskauden aikana sain pahan suonikohjun, ja välistä en pääse kävelemään. Tänäänkin on jalka taas turvoksissa.»

Miia kohotti hiukan helmojaan näyttääkseen nilkkaansa. Joku ohikulkija laski törkeän sutkauksen, mutta siitä ei Miia millänsäkään.

»Ja sinä», sanoi hän Severille, »olet yhä palveluksessa? Ei ole tainnut sinullakaan olla onnea?»

»Eipä liioin! Olen nyt leski, minulla on viisi lasta, ja vanhin kulkee kerjuulla.»

Severin täytyi vuorostaan kertoa, ja siitä tuli pitempi juttu kuin hän oli aikonutkaan. Kun Miia kuuli, että Adolfiina oli kuollut lapsivuoteeseen, tulivat vedet hänelle silmiin.

»Voi miten surullista!» huudahti hän. »Adolfiina-rukka! Ja kun silloin yhteen aikaan olisin vaikka lyönyt häntä, jos olisimme osuneet kahden kesken. Adolfiina-rukka, kuollut . . . hän, joka oli niin kaunis ja iloinen! Mutta olisi minun pitänyt tuo jo heti nähdä: ei hän olisi laskenut sinua markkinoille ilman kaulahuivia ja ompelematta vaatteisiisi nappeja.»

Tuttavallisen hellästi oikaisi hän Severin puseron kaulusta, joka oli liian väljä ja valunut olkapäälle. Severi näki, että hänen kätensä oli kova kuin miehen

käsi ja että pykineissä sormissa kynnet olivat muodottomat.

He istuivat vaiti. Sitten sanoi Miia hiljaa:

»Vaikeaa on lasten, kun isä kuolee; mutta vielä vaikeampaa, kun äiti. Sinun pitäisi mennä toisiin naimisiin . . .»

Severi käännähti hänen puoleensa:

»Toisiin naimisiin, oletko höpsö? Ja kenen kanssa?»

Epäluulo vilahti Severin päässä ja hän nousi siitä istumasta. Severin hätäytyminen oli Miiasta hullunkurista:

»Taidat vielä pelätä, vai mitä?» sanoi hän. »Mutta erehdyt: en minä tarkoita itseäni. Minulla on viisi lasta ja paljon velkoja . . . siitäpä tulisi miekkonen pari! Jos kosisit, sanoisin ihan niinkuin sinä äsken: Oletko höpsö! . . . Mutta — ehkäpä sittenkin ottaisin sinut, kun sinä olet sinä! . . . Joten parasta onkin sinun pitää varasi!»

Ja Miia nauroi pehmeää lihavan ihmisen nauruaan, entistä kirkasta naurua, joka soi kuin hyvän vanhan seinäkellon ääni.

»Mutta onpa hassua, että sinä pelkäät! Severiparka, olenhan niin muuttunut, vai mitä? Kauan on siitä kuin piru hyppi nahkassani. Mutta miksi sinä et minua ottanut? Täytyihän minun näyttää, mitä tahdoin. Enkä minä sitä kadu . . . ei, milloinkaan en sitä kadu!»

»En minäkään», vastasi Severi. »Hauskaa oli sinua vielä tavata! Nyt minun pitääkin lähteä. Menestystä vain kaikessa, Miia!»

Severi ojensi hänelle kätensä, mutta Miia nousi istu-

masta ja suuteli häntä. Sitten meni Miia porsaittensa luo, ja Severi alkoi tallustaa alas torilta, kadoten asemalle pyrkivien hevosmiesten vilinään.

Niin, totta puhui Severi Miialle, ei hän sitä muinoista rakastumistaan katunut. Ennen, kun hän oli ollut vasta vähän aikaa naimisissa, oli hän pitänyt sitä häpeänä. Mutta sitten oli maailma murjonut häntä niin pahoin, ettei hän ajatellut asioita enää siihen tapaan.

Monetkin sellaiset tapahtumat, joita hän oli pitänyt tärkeinä, olivat unohtuneet ja peittyneet muistojen tomuun. Ja nyt tuo lyhytaikainen hullautuminen Miiaan ei ollut muuta kuin pikku seikkailu menneisyydessä — mieluisa seikkailu, jollaisia hän ei enää saisi.

Mutta mitä hullua Miia puhui uusista naimisista? Mennäkö vielä naimisiin? Kuka tahtoisi sellaiseen kurjuuteen? Nainen, joka moista ajattelee, on tietysti hiukan hassahtava... niinkuin Miia! Oli sanonut muuttuneensa, mutta yhä oli entisellään... piti vielä hänestä. Ja Severi muisti Miian nuorekkaasti helisevän naurun.

Ei. Ei enää Miiaa eikä muitakaan! Punakinttu oli jo tarpeeksi iso jaksaakseen hoitaa kotia. Severi ei menisi uudestaan naimisiin: tulisi vain lisää lapsia. Ja sitä paitsi elikin hän niin vainajan muistossa, ettei hän rakkaudenpuolta asiassa ajatellutkaan.

Severi joutui kotiin kello neljän aikaan. Yrjö leikki hiekkaläjässä oven edustalla. Tuvassa istui Punakinttu ontuvalla tuolilla ommellen joitakin riepuja. Noustessaan paikaltaan isäänsä suudellakseen

pisti hän neulan kankaaseen aivan kuin täysikasvuinen nainen.

»No, isä, otitko pestin kauaksikin täältä?»

»En, vielä en saanut mitään paikkaa.»

»No se oli toki hyvä. Nyt voit mennä ottamaan ensi pyhänä pestin Coutignyhin ja jäädä tänne päin. Miten minä tulisin toimeen, jos joutuisit etäälle etkä pääsisi kotiin joka ilta? Pienistä on koko peli, saat sen uskoa!»

Kun anoppi oli muuttanut jälleen heiltä pois, puhui tyttö aivan kuin perheenäiti.

* * *

Seuraavana sunnuntaina ennen iltamessua otti Severi pestin Bordagerin taloon Arrolettes'iin. Ja kukapa järjesti sen asian? Lucien Chauvin, postiekspeditööri!

Hän oli tullut maalle muutaman päivän lomalle ja kävi enoaan katsomassa. Siellä oli Florentin kertonut jänisjutun, ja Lucien vihastui. Sitten kehuskeli hän Severiä Bordagerin pojalle, joka oli hänelle lapsuuden ystäviä. Bordagerilla oli renki juuri sairastunut.

Ja kun Lucien sitten sunnuntaina tapasi itse Bordagerin ja hänen poikansa ja Severin, vei hän heidät kaikki isänsä luokse. Pian sovittiin asiasta: Severi pääsisi Arrolettes'iin heti ja hän saisi neljäsataaseitsemänkymmentäviisi frangia palkkaa, sata kaalinkerää ja neljä perunavakoa. Niin paljon ei hän ollut ikänään ansainnut; mutta palkat olivatkin yhä nouse-

massa, sillä paljon nuorta väkeä muutti kaupunkeihin ja Charente'iin.

Kun kauppa oli tehty, veti Lucien taskustaan pullon hyvää viiniä. Hän kimmahti syyttämään Magnoneja:

»Ne sanoivat sinua varkaaksi!» huudahti hän Severille. »Katsos, tuon lajin ihmiset ovat o-mis-ta-ji-a! He ovat omistaneet kaiken, maan ja ihmiset ja ilman linnut. Vai varas muka! Mutta asia on niin, että he itse ovat varkaita! Köyhä-raukka, joka koettaa elättää lapsiaan ja siihen nääntyy, ei ole varas. Ihmisellä, jonka lapset näkevät nälkää, on oikeus ottaa rippeitä toisten ylellisyydestä.»

»Älä, älähän!»

Sitä eivät nuo Lucienin talonpoikaiset seuratoverit oikein myöntäneet.

VIIDES LUKU

PUNAKINTTU

Vaikka Punakinttu oli vasta kolmentoista ikäinen ja hintelä, hoiti hän kuitenkin jo isänsä koko talouden. Hän pesi pyykit ja paikkasi vaatteet, keitteli keitot ja kampasi ja siivosi pienemmät. Hänen oli hyvin vaikea korjata vuoteita, etenkin sitä, jossa hän nukkui sisartensa kanssa, sillä silloin täytyi hänen nousta tuolille ylettääkseen asettaa peitteen paikoilleen.

Yrjöstä piti hän enemmän kuin muista pienemmistä. Vaali häntä kuin mikäkin pikku äiti, teki hänelle erikoisia ruokia ja syötti hänelle salaa sokeria. Toiset tulivat joskus kateellisiksi; silloin hän niitä torui ja antoi niille kyytiäkin. Mutta hän piti kuria niin mukavalla tavalla, että he tottelivat häntä paremmin kuin Bernoun mummia.

Ainoastaan Katri oli vaikea pitää aisoissa. Katri ei paljoakaan muistuttanut sisartaan; hän oli paksu tallukka, mutta sievä, joskin tukka oli ruosteenkeltainen; hänen silmissään oli kultainen kiilto, niin, hän oli kaunein koko perheessä. Mutta pahatkin puolensa hänellä oli. Niinä neljänä vuotena, jotka hän oli käy-

nyt koulussa, oli hän oppinut kaiken maailman metkut ystävättäriltään, kahdelta kahdentoista ikäiseltä kylän tyttöletukalta. Hän tiesi jo paljon enemmän kuin vanhempi sisar, joka olisi kannellutkin isälle, jos olisi uskaltanut.

Kaksoisista tuli parempia. Jonkun aikaa olivat he kulkeneet kerjuulla, mutta kun pitäjässä ei juuri enää ollut kerjäläisiä, niin alkoi Severiä hävettää eikä hän antanut heidän enää lähteä kotoa. Mutta silloin kasvoikin velka leipurille.

Severi ajatteli:

— Pian pystyvät kaksoisetkin johonkin työhön. Kahden vuoden päästä panen heidät palvelukseen. Siitä tulee sataviisikymmentä frangia lisää ja on kaksi suuta vähemmin pöydän ääressä. Ja se on pelastus.

Mutta sillä välin köyhtyi koti köyhtymistään. Ei ollut huonekaluja, ei vaatteita. Vaikka Punakinttu olisi miten koetellut, ei hän saanut aivan vanhoista rääsyistä syntymään uutta, ja rättiläinen ei olisi maksanut kaikista pienempien lasten vanhoista vaatteista puoltakaan frangia.

Huolettavinta oli Severistä kuitenkin Punakintun terveys. Tyttö oli jo kauan yskinyt. Ikäisekseen hän oli liiankin pitkä, mutta olkapäät olivat kapeat ja terävät ja kovin ohuen ihon alla juoksi sinisiä suonia. Joka syksy hän vilustui ja sai kuumeen.

Kaksi kertaa oli kysytty neuvoa lääkäriltä, joka oli sanonut, että tyttö tarvitsi lepoa, kuivan ja valoisan asunnon ja ennen kaikkea voimakasta ruokaa. Mutta mistäpä niitä voi hankkia! Severi kyllä yritti paras-

taan: toivoi jotain keinoa, joka parantaisi tytön yht'äkkiä. Kerran Aukustin emäntä lohdutteli häntä:

»Ne ovat siinä iässä sellaisia. Se johtuu kasvamisesta. Mutta kyllä hän siitä pääsee, parin vuoden päästä vahvistuu».

Kun Severi oli lähtenyt, lisäsi hän vielä:

»Vahvistuu tai kuolee, jompikumpi.»

Täytettyään neljätoista vuotta oli Punakinttu kesäkuukaudet kutakuinkin terve, mutta pyhäinmiesten päivän aikaan sairastui hän keuhkokatarriin. Bernoun mummo poti juuri vuoteessa, joten Katrin täytyi nyt hoitaa sisartaan, ja onneksi kävivät naapurien naiset häntä hiukan auttamassa. Kolmen viikon kuluttua saattoi Punakinttu jo kävellä, mutta entisiin voimiinsa ei hän enää päässyt. Hän yski yhä pahemmin ja hengästyi pienimmästäkin ponnistuksesta.

Ja viimein, eräänä pääsiäisenä, jolloin tyttö oli täyttänyt viisitoista vuotta, sylki hän kerran sunnuntaina aamulla niin paljon vertä, että Severi huomasi lapsen tuohon pahaan yskäänsä vielä kuolevan.

Siitä vuodesta tuli hirvittävä. Keväällä oli Severi antanut kaksoiset kylään härkäpojiksi. Mutta Konsta putosi kirsikkapuusta ja katkaisi jalkansa, ja sitten oli mökki-pahasessa kokonaisen kuukauden kaksi sairasta, vaikka Punakinttu saattoikin silloin tällöin nousta hieman ompelemaan.

Välistä tuli mummo auttamaan, mutta mökki oli niin kostea, että hänen jäsenensä jäykistyivät heti ja hänen täytyi nopeasti lähteä takaisin poikansa luo.

Severi ei enää joutanut käymään kirkossakaan. Milloin hän ei ollut isäntänsä talossa kotimiehenä, hoiti hän kaiken päivää omaa talouttaan: hän lakaisi ja pesi, ompeli ja parsi ja siivosi vuoteita.

Lääkäri oli ankarasti kieltänyt Punakinttua nukkumasta samassa sängyssä muiden kanssa, ja Severi järjesti nyt itselleen makuupaikan ullakolle vanhasta olkipatjasta ja risaisesta peitteestä, jonka Bordagerit olivat hänelle antaneet. Kaksoiset olivat yötä isäntiensä luona; ja kolme pienintä makasi yhteisissä täissään mökin toisessa sängyssä. Niin, heissä oli aina täitä; turhaan koetti isä joka sunnuntai hieroa heidän päätään; he ihan itkivät hänen kovissa kynsissään; mutta täitä tuli uudestaan, mistä lieneekään tullut. Eräänä päivänä lähetti opettajatar Martan pois koulusta, kun hän oli niin likainen ja täynnä syöpäläisiä.

Aukustin vaimolle tuli sääli pienintä ja hän pesi ja voiteli hänen päänsä kukonkannuksista ja etikasta keitetyllä sekoituksella. Se tehtiin salaa, eikä Severi saanut sitä koskaan kuulla.

Mutta sen Severi huomasi, että koti tuli yhä tyhjemmäksi ja surkeammaksi. Kalkki karisi seinistä, ei ollut mitään koristeita uunin reunalla, ei enää pumpulia peitteissä, ei astioita kaapissa . . . Joka paikassa pölyä, likaläiskiä ja hämähäkinverkkoja.

Kun Pitaud kerran toi Severille lahjaksi kuorman halkoja, halusi Severi tarjota hänelle kupin kahvia. Mutta kun hänen piti kaataa kahvi keltaiseksi haaistuneeseen kuppiin, josta oli reunakin särkynyt, huomasi hän, ettei ollut mitään, millä kahvia siivi-

löidä. Katri sai kaivella kaikki rievut, joita oli kaapissa, ennenkuin löysi vähänkin puhtaan lappusen.

Pitaud oli liian kelpo mies ilmaistakseen inhoaan ja hän tyhjensi kursailematta kuppinsa. Mutta Severin mielestä hän nielasi kahvin kovin nopeasti.

Päivä päivältä kävi elämä yhä vaikeammaksi. Eikä nykyään ollut enää toivomistakaan apua. Kylässä alkoivat jutella, että Severi Pâtureau oli sosialisti, ja sosialistille ei köyhäinhoitolautakunta antanut kuin kaikkein välttämättömimmän avun. Bernoun muorikaan ei ollut vielä saanut avustusta. Magnonit osasivat ovelasti kostaa.

Ja kuitenkin oli Severi jo kauan sitten jättänyt salametsästyksen. Hänellä ei ollut siihen enää ei halua eikä aikaa. Hän ei enää tehnyt niitä sunnuntairetkiä. Hänelle oli ainoastaan jäänyt tavaksi korjata itselleen kaikkea sellaista pientä, mitä muut jättivät pilaantumaan.

Ja ilahduttaakseen jollakin tavoin Punakinttua ryhtyi hän kerjäämäänkin... saadakseen hänelle jonkin makupalan, sillä tyttö ei lopulta voinut syödä muuta kuin hedelmiä. Severi ei enää hävennyt, hän oli häikäilemätön. Ja kun hän huomasi kauniita kirsikoita tai kypsänkeltaisia päärynöitä kovasydämisten ihmisten puutarhoissa jossakin syrjemmällä, niin — antaa mennä! Hän kaappasi niistä muutamia, eikä niitä olisi varmaankaan ollut helppo ottaa häneltä takaisin!

KUUDES LUKU

KANA

Oli huhtikuun ilta. Hämärsi, kun Severi kulki kotiin työstään. Hän käveli kiireesti, sillä hän oli huolissaan sairaasta tytöstään.

Punakinttu-parka! Loppu oli lähellä. Kun isä nosti hänet sängystä kohentaakseen hänen vuodettaan, tuntui hän sylissä keveältä kuin pikku lapsi. Hän söi tuskin ollenkaan. Teurastajalta saivat he hiukan lihaa velaksi, mutta se liha ei maistunut hänelle. Joskus hyvät naapuriemännät tekivät hänelle kananpoikamuhennosta, hän söi pienen palan oikein mielikseen, mutta sitten alkoi hän voida siitä pahoin.

Kun Severi eilisiltana syötti tyttöä maidolla, sanoi sairas lyhyin hengenvedoin, kähisevällä äänellä:

»Isä, en voi enää . . . tahtoisin kanakeittoa.»

»Lapsi kulta, jos haluat, niin mennään ottamaan lihaa teurastajalta, että saat vahvempaa keittoa.»

»Ei lihakeittoa, se haisee talilta. Mutta kanakeittoa minä ehkä söisin.»

»Se on helppo asia. Käyn noutamassa kanan Pitaud'n emännältä, niin saat keittoa huomisaamuna.»

»Ei huomenna eikä tänäänkään. Kun minä sitä saan, niin ei se ehkä maistukaan . . . Enkös ole niipullinen, isä?»

Tuon kanakeiton vuoksi Severi nyt kiiruhti kotiin näin myöhään.

Syötyään Bordagerilla illallista oli hän kierrellyt kaikki kylän talot saadakseen kanan. Mutta hän tuli kaikkialle sopimattomaan aikaan, sillä siipikarjaa pidettiin luonnollisesti tähän aikaan vuodesta sisällä. Kaikki naiset vastasivat hänelle samoin kuin Bordagerin emäntä ja Lovisa-täti, sanoen:

»Ei möisi mielellään kanoja, kun ne juuri nyt alkavat munia, mutta tekisihän sitä sairaan iloksi mitä suinkin voisi. Mutta sittenkin tulet pahaan aikaan, sillä kanat on suljettu sisään eivätkä ole yhtään lihavia. Paljasta luuta ja nahkaa. Mutta jos sellaisen huolit, niin saat.»

Ja joka paikassa oli Severi vastannut:

»Ei, kyllä minun täytyy saada lihava. Kiitoksia vain! Lähetämpähän pikku lapset Isoonkylään.»

Lihavan kanan hän tahtoi . . . Hän ei välittänyt mitään kalleudesta, kun hänen suuri tyttönsä oli kuolemaisillaan.

Hän kiiruhti pitkin askelin pimeässä. Oli satanut kaiken viikkoa, ja oikopolut olivat huonoja. Hänen oli pakko kiertää valtatietä myöten ja hukata kymmenen minuttia aikaa. Se tie vei myöskin kauppalaan, ja kulki Magnonin huvilan sivuitse. Severi ei ollut tavannut viime aikoina kertaakaan Magnonia, sillä herra pysyi poikineen loitolla, milloin hämärän aikaan näki kookkaan rengin. Severistä oli heidän

pelkuruutensa hullunkurista; hän ei suinkaan aikonut tehdä heille mitään pahaa.

Severin tullessa huvilan kohdalle alkoivat koirat portin takana haukkua. Hän kuuli talosta ääniä ja porsliiniastiain kalinaa.

— Ovat illallisella, ajatteli hän. Paksu Magnon tuntee olevansa paremmassa suojassa ikkunaluukkujensa takana ... ei tekisi mielensä tällaiseen aikaan joutua parinkaankymmenen metrin päähän minusta.

Yht'äkkiä huomasi Severi keskellä tietä jotain tummaa. Koiranpentuko siihen oli painunut kieppuun, vai oliko se pöllinpätkä? Hän tunnusteli puukengällään. Hänen ihmeekseen ryöpsähti siitä ylös kana, joka laskeutui jälleen maahan tielle hiukan kauempana.

Varmaankin joku tilanvuokraaja oli tuonut maksuksi kanan, ja nyt, yön tullen, oli kana karannut.

Kun Severi lähestyi, kohosi kana uudestaan maasta, tunkeutui peloissaan aidan alle ja työnsi päänsä kahden aidaksen väliin. Severi meni perästä, kumartui tunnustelemaan ja tarttui kiinni kanaan. Kana räpytteli siipiään ja kaakatti hädissään, ja saadakseen sen olemaan hiljaa, otti hän sitä kaulasta, rutisti ja väänsi ympäri. Kynnet potkivat ilmaa, kun hän nosti kanan maasta. Hän pisti sen povelleen puseron alle, ja lähti kiireesti matkaansa.

Kulkiessaan koetteli hän oikealla kädellään kanaa, joka oli hänen povellaan. Se oli pulska kana, lihava ja pyöreä kuin hanhi. Olipa sentään hyvä, että oli tullut lähdetyksi maantietä pitkin!

Mutta kuta lähemmäksi kotia hän ehti, sitä levottomammaksi hän tuli. Mitä hän sanoisikaan Punakintulle? Entä sitten Bernoun muorille, joka sattui nyt jälleen olemaan heillä? Olihan kana varastettu...! Hän koetteli muistutella, mitä Lucien Chauvin oli puhunut sinä päivänä kuin hän oli ottanut pestin Bordagereilta.

Mutta pitikö vaivata päätään mokomilla! Hänellä oli muutenkin kylliksi surua. Totta kai nyt tästä selviäisi.

Niin tuli hän kotiin ja työnsi oven auki. Lapset olivat jo menneet nukkumaan. Pankon reunalla paloi kitupiikki, ja kumarissaan pankon ääressä muori pesi joitakin rasvaisia riepuja.

Severi meni varpaisillaan sairaan vuoteen ääreen, mutta tyttö valvoikin ja kohotti päätänsä.

»Hyvää iltaa, etkö nuku vielä?» sanoi isä.

»En saa unta. Iltaa, isä. Tule tähän, että saan suudella sinua.»

Severi kumarsi selkänsä ja tyttö suuteli hänen partaansa monta kertaa. Tyttö oli aina pitänyt kovasti isästään, ja tuo hänen rakkautensa oli ilmennyt paljon useammin kuin sellainen tavallisesti pääsee näkymään köyhissä lapsiperheissä, joissa on muuta ja tärkeämpää ajattelemista. Mutta milloinkaan ei tytär ollut ennen ollut niin hyväilevän hellä kuin jouduttuaan oikein kipeäksi.

»Oletko voinut tänään paremmin?» kysyi Severi. »Oletko syönyt jotain? Katsopa, mitä minä sinulle toin.»

Hän otti kanan puseronsa sisältä ja asetti sen sän-

gyn päälle. Hymy kirkasti tytön valkeita kasvoja.

»Kah, siinä on minun kanani! Kiitoksia isä, kun muistit minua. Onpas se raskas! En jaksakaan sitä nostaa. Niin kauniit höyhenet! Katsohan, mummo!»

Mummo tuli sängyn luo.

»Mistä sinä sen sait?» kysyi hän Severiltä. »Kustiltako?»

»Enhän minä sieltä . . .»

»Ethän saanut sitä Arrolettes'ista?»

»Sain . . .»

Nyt mummo kohotti kanaa ja huudahti vuorostaan:

»Kyllä on tosiaan raskas!»

Hän tunnusteli untuvia, ja vei kanan lähemmäksi valoa:

»Mutta eihän se olekaan kana!» virkkoi hän yht'äkkiä. »Johan minä ajattelin . . . Se on kukko tai . . . se on kalkkuna!»

Severikin tuli siihen:

»Kalkkuna!»

»Kalkkuna on! Näkeehän sen tuosta leikatusta heltastakin! Mistä sinä tälläisen löysit? Täällä on ainoastaan Malitroun vuokralaisella kalkkunoita ja hän myö ne Magnonille . . . Mistä sinä sait tämän, Severi?»

»Niin . . . mistä sain?»

Severi naurahti nolona. Muori jatkoi:

»Niin, mistä se on, sano? Ainakaan ei Arrolettes'ista. Kävitkö sinä Malitroussa asti?»

»Saatoin käydä . . .»

Kun muori tarkasti kalkkunan päätä ja veristä kaulaa, sanoi Severi viimein:

»Magnon antoi sen minulle . . .»

»Mitä . . . joutavaa sinä loruat?»

»Niin, tuota noin . . .»

Kun Severin olisi tunnustettava tuo tavaton asia, änkyttelee hän ja kauhu valtaa hänet.

Mutta hän rohkaisee luontonsa ja tokaisee:

»Tarkoitan, että löysin sen talon kohdalta. Olin tallata sen päälle, en tappanut sitä tahallani. Mutta enhän voinut sitä sinnekään jättää, ja sentähden toin sen tänne kotiin.»

Anoppi kimmahtaa takaperin, katsoo häneen ja näkee, että hän puhuu totta. Muorin silmät suurenevat niinkuin hän näkisi jotakin hirveää. Hän vilkaisee nurkkaan, missä lapset nukkuvat, ja kurottautuu kuiskaamaan Severille ikäänkuin hengästyneenä:

»Siis se on totta, sinä olet varastanut, onneton!»

Nyt hätkähtää Severi vuorostaan. Hänen jaloissaan tuntuu niinkuin ne aivan herpoaisivat. Hän ei voi kestää noiden rehellisten silmien tuomiota, ja hän vajoaa istumaan tuolille, pimeään nurkkaan Punakintun sängyn viereen.

Kun kauhu hiukan hälvenee, koettaa hän puolustaa itseään ja koota hämääntyneitä ajatuksiaan:

»Ei niin! Se on liian paha väite. Enhän saanut Arrolettes'ista kanoja, ja oli kiire . . . Silloin löysin kalkkunan maantieltä. Se oli sinne eksynyt, ja koirat olisivat sen siitä syöneet, jollen olisi sitä ottanut. Se nyt ei ole suuri synti . . .»

»Ole jo hiljaa», kivahtaa mummo.

»Ja vaikkapa se olisikin Magnonin, entä sitten? Rikkaita ja ilkeitä ihmisiä! Saivat aikaan sen, ettei sinulle annettu kunnasta apua ennenkuin tänä vuonna . . .»

»Hiljaa!»

»Ja kun on niin onnetonta ja kovaa . . .»

»Hiljaa, hiljaa!»

»Niin kovaa viime aikoina . . . Voi rakas äiti, jos sinä tietäisit . . . !»

Ja koska Severi tuntee, että kaikki, mitä hän sanoo, on vain tyhjiä sanoja sellaiselle ihmiselle, joka on elänyt vanhuuteensa saakka ainaisessa uskossa rehellisyyteen, lisää hän arastellen:

»Kun on lapsia, jotka kuolevat nälkään, niin on kai oikeus ottaa rippeitä toisten ylellisyydestä.»

Anoppi vihastuu ja kohottaa kainalosauvaansa. Hänen tekisi mielensä lyödä:

»Hiljaa, Pâtureau! Tuo on kelvotonta puhetta! Kun on köyhä, niin pyytää apua, se ei ole häpeä. Jos et saanut kanaa Arrolettes'ista, olisit koettanut muualta. Huomenna lähden kohta aamulla ja saan kyllä kanan, kun sitä tarvitaan, vaikka sitten kiertäisin koko seurakunnan ja rukoilisin polvillani jokaisella kynnyksellä! Eikä minun mieleeni tulisi ruveta varkaaksi! Tuohon kalkkunaan ei täällä kosketa, jos tahdot, että minä täällä pysyn . . . Siinä on kalkkunasi, poika!»

Muori heittää kalkkunan käsistään ja se kupsahtaa Severin jalkoihin lattialle. Kimmastus aivan oikaisee raihnaan vanhuksen; koskaan ei hän ole ollut näin kuohuksissaan. Hän kulkee edestakaisin, ja

pysähtyy aina Severin eteen ja antaa hänen kuulla kunniansa:

»Pitkällepä olet joutunut. Sinä vastaat itsestäsi, olet ikämies; mutta sinulla on lapsia, ja ne ovat tavallaan minunkin, enkä minä suvaitse heidän oppia sellaisia metkuja. Epärehellisyyttä ei ole ollut milloinkaan minun suvussani eikä miesvainajani suvussa. Jätä sinä ne temput, jos tahdot olla vävyni . . .»

Isien ja kanta-isien kunnia vapisee hänen äänessään, tuossa tavallisesti niin rauhallisessa äänessä.

Hän painuu istumaan pankon viereen:

»Herra Jumala, jos minun tyttäreni tämän näkisi ja tietäisi! Fiina-raukka, Fiina-raukka!»

Ja vanhus huokaa ja itkee, ja sairaskin alkaa itkeä kiivaista sanoista pelästyneenä.

Severi kumartui, otti maasta kalkkunan ja painui pimeään yöhön . . .

Kun hän tunnin päästä tuli takaisin, paloi tuli yhä kitupiikissä ja muori istui samalla paikallaan. Hiljaa sulki Severi oven ja pujotti puukengät pois jalastaan aikoen mennä ullakolle, jossa hän nukkui. Silloin kuului heikko, aneleva ääni:

»Isä, isä, tule tänne!»

Severi epäröi hetkisen, pisti puukengät takaisin jalkaansa ja meni vuoteen ääreen. Sairas oli noussut kyynärpäittensä varaan, pani kätensä isän kaulaan ja likisti.

»Missä sinä kävit?» kysyi hän. »Sinä varmaan veit sen kalkkunan takaisin?»

»Veinhän minä», vastasi Severi yhtä hiljaa.

Tyttö veti häntä yhä lähemmäksi:

»Isä, jos minä olisin sen tietänyt, en minä olisi kanakeittoa pyytänyt. En minä sitä nyt enää tahdo. Kuule, älä ole niin pahoillasi! Lapset eivät kuulleet siitä mitään. Ja minä olen niin hyvilläni! Kiitoksia, isä-kulta. Nyt näen, että sinä pidät minusta niin kovasti, niin kovasti! . . .»

Severin kurkkua tukehdutti eikä hän voinut vastata. Hän suuteli tyttärensä silmiä, tummia silmiä, jotka olivat viime aikoina, hänen kasvojensa yhä kalvetessa, näyttäneet niin suurilta, ja asettui jälleen tuolille sängyn ääreen.

Muori nousi paikaltaan, lähestyi Severiä, laski kätensä hänen olkapäälleen, kumartui ja suuteli häntä. Vanhus itki yhä. Hän oli ajatellut, miten kovia sanoja oli äsken hänelle puhunut, ja nyt kuiskasi hän rajattoman hellästi:

»Sääli on sinua, poika-parkani, niin kovasti sääli!»

Silloin alkoi Severi itkeä. Hänen sydämensä syvyydestä nousivat nyyhkytykset kuin särkyvät kuplat yhtä mittaa. Hän itki katkerammin kuin koskaan elämässään. Koko yön hän itki omiaan, jotka olivat kuolleet, tytärtään, joka pian kuolisi, hävinnyttä kunniallisuuttaan, kadonnutta ylpeyttään, jonka kurjuus oli murskannut. Itki koko köyhää, tuhottua elämäänsä.

SEITSEMÄS LUKU

KIRKONKELLOT

Punakinttu kuoli toukokuun alussa. Hautajaisten jälkeisenä sunnuntaina oli Severi kotimiehenä Arrolettes'issa. Hän päästi lehmät navetasta kello yhdeksän tienoissa ja ajoi ne Abreuvoirs'in nummelle, joka oli parin sadan askelen päästä kylästä, huonoa laidunta erään mäen jyrkällä rinteellä; siellä ei kasvanut muuta kuin värihernettä ja kanervaa ja keväisin hiukan ruohoa notkopaikoissa. Abreuvoirs'issa oli ojia ja niissä aina mutaista ja kylmää vettä, joihin rantojen poppelit sameasti kuvastuivat.

Tien viereen oli joku jättänyt kärrynsä. Severi istahti niiden aisalle ja jäi siihen pitämään silmällä elukoita, polvet melkein leuassa kiinni, kasvot aurinkoon päin.

Kirkonkellot soittivat kauppalasta. Keväinen ilma ja aamutuuli, elämän herättäjä, kantoivat niiden värähtelevää ääntä, sunnuntain juhlallisina sävelinä ja kevään airueina väikkyi se yli vihreän maan, joka suloisen salaperäisiä silmikoitaan aukoi.

Mutta Severi ajatteli erästä toista kellojen soittoa, synkkää ja raskasta; ajatteli hautajaiskelloja, joiden ääni kumahteli kuin sortuvasta rakennuksesta putoavat kivet. Ja hän sanoi itsekseen, tuntien melkeinpä vihaa näitä tämän päivän iloisia kelloja kohtaan:

»Soittakaa vaan . . . Mitä se minuun kuuluu!»

Ja kyynelet pusertuivat hänen silmäluomiensa välitse, jotka olivat ummessa, kun päivän kirpeä valo niihin koski.

»Piu pau, kellot, soittakaa!
Poika tytön kirkkoon johdattaa.»

Miksi johtui tämä lapsuudenlaulu hänen mieleensä nyt?

»Piu, pau, kellot, soittakaa!»

Näin lauloi äiti hänelle muinoin, kilkutellen kohennusraudalla padan kylkeen.

Ja muiston tuomassa laulussa oli sama sävel kuin kirkonkellojen äänissä, jotka helähtelivät halki sinisen ilman, verkkaiseen ja yksitoikkoiseen, ikäänkuin uneen liekuttavaan tahtiin.

Piu, pau! Piu, pau! . . . Vähitellen Severin ajatukset sammuivat niinkuin ihmisen, joka vaipuu unenhorroksiin . . .

Hän hätkähti hereille, kun automobiili jostakin tuli suristen ja pohisten. Se seisahtui kärryjen kohdalla, ja herra, joka ohjasi, kysyi Severiltä:

»Hei, mies! Meneekö tämä tie Bressuire'iin?»

»Menee . . .»

»Onko se joka paikasta ajokunnossa?»

Severi viittasi kädellään jotain, josta ei tietänyt mitä se oikein merkitsi.

Kun auto alkoi jälleen hurista, kauli Severi naisen äänen, varmaankin aivan nuoren tytön, iloisen ja huiman, sanovan äskeiselle herralle:

»Olipa sekin opastus! Oliko se ukko hullu?»

Ukko! Hän, Severi! Hän ei ollut vanha, ainoastaan neljänkymmenenkahdeksan ikäinen. Neiti oli kai sanonut niin siitä syystä, että hän istui tässä näin kumarassa!

Kun hän nousi pystyyn, oli hän vielä solakka kuin nuorukainen ja hyvin voimakas. Isä-vainajaltaan oli hän perinyt suunnattoman sitkeyden, joka kesti kaikki tuskat ja vaivat. Vaikka hänellä olikin joskus kipuja niinkuin muillakin, ei hän ollut koskaan niitä valittanut. Yhdeksikään päiväksi koko elämässään ei hän ollut jäänyt pois työstä, — ja kuitenkaan ei hän ollut voinut pelastaa omiaan näkemästä nälkää!

Niin, hän ei ollut vanha ruumiiltaan. Mutta hänen sielunsa, se oli vanha ja väsynyt!

Aamulla oli Aukusti koettanut rohkaista häntä:

»Älä ole milläsikään, Severi! Pahimmasta alat olla päässyt!»

Totta kylläkin, että hänen asiansa kääntyisivät nyt parempaan päin. Sosialistit, jotka olivat hänelle makeita, kun hän ei enää ollut niin hullu että olisi käynyt kirkossa, olivat selittäneet hänelle, mitä kaikkea heidän miehensä olivat tehneet ja tekisivät köyhien puolesta. Tähän asti oli lainsäädäntö suosi-

nut etenkin kaupunkien köyhiä, mutta nyt tulisi myöskin maatyöläisten vuoro. Puhuttiinpa sellaistakin, että näille annettaisiin eläkkeet aivan kuin virkamiehille ja poliiseille.

Ja palkatkin olivat nousseet! Paljon päiväläisiä ja renkejä oli muuttanut seudulta pois. Eivätkä ne, jotka olivat lähteneet Charente'iin tai kaupunkeihin, olleet suinkaan kaikki laiskureita, kuten rikkaat, joiden ei tarvinnut milloinkaan tehdä työtä, ja sellaiset ihmiset, jotka eivät ymmärtäneet maaseudun oloja, aina väittivät. Ei, siirtolaisten joukossa oli nuoria, rohkealuontoisia miehiä, jotka lähtivät täältä vain surukseen; eivätkä he paenneet liian yksitoikkoisen elämän tai pitkien työpäivien pelosta, vaan sen tähden, että tiesivät varmasti, etteivät täällä saisi vaivoistaan kelvollista palkkaa, kun ne ihmiset, jotka omistivat maan, olivat aavistamattaan niin kovasydämisiä!

Ne työläiset, jotka tänne jäivät, eivät siis suinkaan olleet parhaimpia, joten tilanomistajille kävi vaikeaksi löytää ruumiillisesti vahvaa ja samalla älykästä palvelusväkeä. Työttä ei Severin niin ollen koskaan enää tarvitsisi jäädä; siinä suhteessa hän saattoi olla rauhallinen.

Ja kaksoisetkin alkoivat nyt hiukkasen ansaita. Hän selviäisi veloistaan. Kun hänen kaikki viisi lastansa tulisivat isoiksi, ja se tapahtuisi pian, saisi hän pyhäinmiesten päivinä komeat rahat.

Mutta saattoihan tapahtua vielä onnettomuuksiakin . . . Ja sitten tuo Katri, joka tiesi kaikenmoista, mitä hänen ei olisi tarvinnut vielä tietää,

ja jota kylän pojat jo jahtailivat kynsiinsä! Kun äiti kuolee, niin tytöistä tulee kiusallinen huoli.

»Pahimmasta alat nyt olla päässyt».

Päässyt oli hän — ylpeydestään ja melko määrin rohkeudestaankin. Hän oli uupunut! Mitäpä siis, jos hän olikin koko varma, että saisi tästä puoleen leipänsä. »Piu pau, piu pau . . .» Lapsuudenlaulu soitti hänen sielussaan. Kaikki hänen ajatuksensa pakenivat menneiseen aikaan, niiden luo, joita hän oli syvästi rakastanut ja jotka olivat kuolleet. Niitä oli kolme, ja niiden kuvaa kantoi hän sydämessään.

Ensimmäisenä äiti, sodan aikana rintatautiin kuollut. Severi näki hänen lempeät ja alakuloiset kasvonsa ja muisti kaikenmoisia pikku tapahtumia lapsuudestaan.

Sitten tuli hänen nuoruutensa onni: kaunis myllärintyttö, jolla oli sinisen harmaat silmät, — kelpo toveri, joka oli ollut uljaampi ja iloisempi kuin hän itse. Ystävätär, joka oli kuollut kesken unelmaansa, koettaessaan tehdä rakkaansa onnellisiksi . . .

Ja viimeisenä tuli tyttönen, joka muistutti niin suuresti näitä kahta edellistä, mutta oli ollut vieläkin onnettomampi kuin he.

Tuon lapsukaisen näki hän harppaavan paljasjaloin kerjuupussi olalla. Nyt hän ei katunut, että oli tytölle varastanut. Hän kuiskutteli itsekseen lisänimeä, jonka kurjuus oli lapselle antanut:

»Punakinttu, pikku Punakinttu, et enää tarvitse kierrellä ihmisten ovilla, et enää kärsi vilua . . . Olet lopulta onnellinen . . . Punakinttu, minäkin tahtoisin luoksesi, tahtoisin nukkua kanssasi kirkko-

maan kulmassa, sinun vieressäsi, ja sinun ja oman äitini vieressä, minun äitini, jota et tuntenut, mutta joka oli niin samanlainen kuin sinä . . .»

Hän oli kyllä uskonnollinen; hän tiesi, että rukouksissa puhutaan taivaasta ja haudantakaisesta elämästä. Mutta siitä puhutaan kai pelosta, tahi rakkaudesta, taikka sitten vain ylpeydestä. Sydämensä pohjasta ei hän uskonut sellaiseen. Hän tiesi, kuinka aineet maatuvat mullassa, ja se ajatus pöyristi häntä yht'äkkiä.

Hän pakotti nyt itsensä ajattelemaan toisin. Lapsuuden kuvittelut palautuivat voimaansa, ja hän vakuutteli itselleen:

»Ehkäpä sittenkin näemme kerran toisemme».

Tuossa ojan reunalla hänen edessään kasvoi kelmeitä kukkia, joista toiset olivat samanväriset kuin hänen vaimovainajansa silmät, ja toiset tummia, hiukan sinertäviä, melkein mustia niinkuin hänen tyttärensä silmät.

Ja kun hän katsahti ylös, oli hän näkevinään pilvien muodostavan ihmistä muistuttavia hahmoja, valkeita olentoja, jotka hohtivat valoa ja katosivat ilmoihin ikäänkuin häilyvät unikuvat.

Coutignyn kirkonkellot alkoivat jälleen soittaa. Niiden iloinen ääni helisi puitten värähtelevissä latvoissa. Maailma oli kauneimmillaan. Poppelit suhisivat. Niiden laulu oli hiukan yksitoikkoista, mutta syvän lempeää, ikäänkuin naisellisen hellää. Se oli toisenlaista kuin tammien kohina, ja vieläkin erilaisempaa kuin kastanjien, joiden lehvistössä tuuli kirpeänä viheltää ja vinkuu.

Tämä poppelien laulu olikin vanhempaa kuin muiden puitten, sillä niin kauan kuin ihmiset muistivat, oli tässä notkelmassa kasvanut poppeleita. Ne seisoivat siinä melkein kylki kyljessä; ja kun tuuli niiden riviin sattui, notkistuivat ne kaikki yht'aikaa ja vapisivat, värisivät huipusta alas asti.

Siitä syystä olikin paikka saanut nimen Arrolettes.*

Arroler = vapista, väristä.

